

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ТАРАНЕЦЬ КСЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.122

**ДИСЕРТАЦІЯ
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ
ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.О. Таранець

Науковий керівник:

Кучинська Оксана Петрівна,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Таранець К.О. Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ.- 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню поняття доступу до правосуддя і міжнародних стандартів доступу до правосуддя, проблематиці доступу до кримінального правосуддя в умовах воєнного стану, опрацюванню теоретичних і практичних питань інституту цивільного позивача у кримінальному процесі, механізмів забезпечення відшкодування шкоди у сучасних умовах.

У науковій праці на основі аналізу міжнародних та національних стандартів доступу до правосуддя та концепту перехідного правосуддя та за результатами дослідження сформульовано і обґрунтовано необхідність уточнення окремих положень КПК України в цій частині шляхом відмежування поняття “доступу до правосуддя” та “обов’язковості судових рішень”. Доповнено статтю “доступ до правосуддя” у запропонованій законодавчій дефініції. Здобувачкою сформульовано авторське визначення поняття “доступ до правосуддя”. За результатом аналізу системних викликів та перепон інституційного та прикладного характеру в реалізації права доступу до кримінального правосуддя в умовах воєнного стану, обґрунтовано потребу подальших теоретико-правових розвідок, інституційних та законодавчих змін.

З’ясовано наукові підходи, теоретичні та практичні проблеми інституту цивільного позивача у кримінальному процесі. Констатовано наявність редукованого законодавчого підходу до правосуб’єктності цивільного позивача. Запропоновано новий підхід до визначення концепції процесуального статусу цивільного позивача, правонаступника цивільного позивача, розширення кола їх процесуальних гарантій та прав для досягнення мети

забезпечення доступу до правосуддя та сформульовано пропозиції щодо відповідної редакції статей “цивільній позивач”, “правонаступник цивільного позивача”.

Досліджено питання представництва цивільного позивача у кримінальному процесі, його роль та функціональне призначення, а також, повноваження адвоката, законного представника та прокурора як представників цивільного позивача у кримінальному процесі. Сформульовано висновок, що професійна правнича допомога є однією з засад доступу до правосуддя, що потребує подальшого розширення. За результатами дослідження кола процесуальних прав і обов’язків цивільного позивача у кримінальному процесі, а також статистики ухвал судів першої інстанції, аргументовано необхідність нормативної концентрації визначення прав і обов’язків у єдиній статті, на противагу розпорошенню у кримінальному процесуальному законі, запропоновано доповнити КПК України статтею “права і обов’язки цивільного позивача”. Запропоновано конкретизувати права і обов’язки цивільного позивача у кримінальному процесі, шляхом доповнення КПК України відповідною статтею 61-2 “Права і обов’язки цивільного позивача”. Подальший розвиток знайшли пропозиції вчених щодо необхідності розширення процесуальних прав юридичних осіб на отримання відшкодування за завдану немайнову шкоду. А також тези щодо наділення цивільного позивача правом на залучення експерта для доведення цивільного позову.

Вперше досліджено особливості нової для теорії кримінального процесуального права особи цивільного позивача, як адміністратор за випуском облігацій. Окреслено специфічні ознаки правосуб’єктності адміністратора за випуском облігацій, проаналізовано процесуальні права та обов’язки з належного підтвердження прав адміністратора на представництво власників облігацій у кримінальному провадженні. Обґрунтовано необхідність розширення права адміністратора за випуском облігацій на відшкодування немайнової шкоди у кримінальному процесі, зокрема, шляхом уточнення діючої редакції ч.4 ст. 61 КПК України. Запропоновано удосконалення

кримінального процесуального законодавства та приведення у відповідність інших нормативних актів щодо особи адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні.

Проаналізовано існуючі підходи щодо поняття та порядку відшкодування шкоди у кримінальному процесі, зокрема, цивільний позов, добровільне відшкодування шкоди та відшкодування за рахунок державного бюджету. Досліджено правову природу інституту цивільного позову у кримінальному провадженні, його зміст і форму. Приділена увага питанню подання клопотання про арешт майна цивільним позивачем у кримінальному провадженні, як заходу забезпечення майнового інтересу. Внесено пропозиції з усунення розбіжностей та прогалин норм кримінального процесуального та цивільного процесуального права в частині процесуальних норм, що визначають вимоги до змісту, форми цивільного позову та його доказування. На підставі результатів аналізу судових рішень підтримано пропозиції щодо права цивільного позивача на подання відзиву, заперечення на відзив та інших документів по суті спору у кримінальному провадженні, а також судові рішення, які можуть бути прийняті судом при прийнятті цивільного позову у кримінальному судочинстві до свого провадження та при вирішенні позову по суті. З метою усунення недоліків законодавчої техніки та фактичної прогалини повноважень суду при вирішенні цивільного позову, запропоновано внесення змін до окремих статей КПК, що регулюють питання відшкодування шкоди у кримінальному процесі, а також визначення компетенції суду з винесення ухвали про прийняття цивільного позову до провадження та подання відзиву, відповіді на відзив та заперечень, а також повноважень суду в підготовчому засіданні. Для дотримання принципу процесуальної економії, обґрунтовано необхідність уточнення процесуальних наслідків неприбуття цивільного позивача та його представника у судове засідання, в якому здійснюється розгляд цивільного позову у кримінальному провадженні. Внесено відповідну редакційну пропозицію.

Досліджено міжнародний досвід порядку відшкодування шкоди в умовах збройної агресії. Аргументовано необхідність застосування у практичній

площині міжнародних стандартів при розрахунку розміру завданої шкоди. Згруповано та досліджено національні та наднаціональні стратегії відшкодування шкоди, міжнародні компенсаційні механізми відшкодування шкоди, завданої потерпілим особам в умовах воєнного стану. Зроблено висновки щодо можливості їх впровадження відносно України. Проаналізовано нормативну базу щодо запровадження, функціонування реєстрів збитків, та інших інструментів відшкодування шкоди як в межах кримінального процесу України, так і поза ним, з врахуванням міжнародного досвіду сплати репарацій.

Підтримано напрацювання та теоретичні підходи щодо запровадження фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілим від кримінального правопорушення. Запропоновано розширити форму статистичного звіту щодо виконання судових рішень в частині цивільного позову у кримінальному провадженні з метою функціонального забезпечення фонду відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як гарантованого державою права на доступ до правосуддя. За результатами системного аналізу норм чинного кримінального процесуального законодавства України, практики національних судів, міжнародних стандартів, та теоретико-правових напрацювань вчених, розроблено пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України, з метою чіткої регламентації та розширення прав цивільного позивача у кримінальному процесі, створення додаткових умов та можливостей доступу до правосуддя, сформульовано низку теоретичних висновків і положень щодо правосуб'єктності та участі цивільного позивача у кримінальному процесі.

Ключові слова: доступ до правосуддя, міжнародні стандарти, правосуддя, Європейський суд з прав людини, потерпілий, гарантії прав потерпілих, кримінальне провадження, цивільний позивач у кримінальному процесі, представник у кримінальному провадженні, адміністратор за випуском облігацій, цивільний позов у кримінальному провадженні, моральна шкода, відшкодування шкоди.

ABSTRACT

Taranets K.O. Access to Justice for Civil Plaintiffs in Criminal Proceedings.

– Qualifying research paper on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree by specialty 081 - Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv.- 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the concept of access to justice and international standards of access to justice, the issue of access to criminal justice under martial law, the development of theoretical and practical issues of the institution of the civil plaintiff in the criminal process, mechanisms for providing compensation for damage in modern conditions.

In the scientific work, based on the main analysis of international and national standards of access to justice and the concept of transitional justice, and based on the results of the research, the need to clarify certain provisions of the Code of Criminal Procedure of Ukraine in this part was formulated and substantiated by distinguishing the concepts of "access to justice" and "bindingness of court decisions". Addition of the article "access to justice" in the proposed legislative definition. The author's definition of the concept of "access to justice" was formulated by the author. Based on the analysis of systemic challenges and obstacles of an institutional and applied nature in the implementation of the right of access to criminal justice under martial law, the need for further theoretical and legal investigations, institutional and legislative changes is outlined.

Scientific approaches, theoretical and practical problems of the institution of the civil plaintiff in the criminal process are clarified. The presence of a reduced legislative approach to the legal personality of a civil plaintiff has been established. A new approach to the definition of the concept of the procedural status of a civil claimant, a civil claimant's successor, is proposed,

The question of the representation of the civil plaintiff in the criminal process, its role and functional purpose, as well as the powers of the lawyer, legal representative, and prosecutor as representatives of the civil plaintiff in the criminal

process were studied. The conclusion was formulated that professional legal assistance is one of the foundations of access to justice, which needs further expansion.

According to the results of the study of the range of procedural rights and obligations of the civil plaintiff in the criminal process, as well as the statistics of the decisions of the courts of first instance, the need for a normative concentration of the definition of rights and obligations in a single article, as opposed to dispersion in the criminal procedural law, is argued, and it is proposed to supplement the Code of Criminal Procedure of Ukraine the article "rights and obligations of a civil plaintiff". It is proposed to specify the rights and responsibilities of a civil plaintiff in criminal proceedings by adding the relevant Article 61-2 "Rights and responsibilities of a civil plaintiff" to the Criminal Procedure Code of Ukraine. The proposals of scientists regarding the need to expand the procedural rights of legal entities to receive compensation for non-property damage were further developed. As well as theses regarding granting a civil plaintiff the right to involve an expert to prove a civil claim.

For the first time, the peculiarities of the person of the civil plaintiff, who is new to the theory of criminal procedural law, as an administrator for the issue of bonds, have been investigated. The specific features of the legal personality of the administrator for the issuance of bonds are outlined, the procedural rights and duties of the proper confirmation of the rights of the administrator to represent bond owners in criminal proceedings are analyzed. The need to expand the administrator's right to issue bonds for compensation for non-property damage in criminal proceedings is substantiated, in particular, by clarifying the current wording of Part 4 of Art. 61 of the CPC of Ukraine. It is proposed to improve the criminal procedural legislation and bring other normative acts into line with the person of the administrator of the issue of bonds as a civil plaintiff in criminal proceedings.

The existing approaches to the concept and procedure of compensation for damage in criminal proceedings are analyzed, in particular, a civil lawsuit, voluntary compensation for damage and compensation from the state budget. The legal nature

of the institution of civil action in criminal proceedings, its content and forms have been studied. Attention is paid to the issue of filing a petition for seizure of property by a civil plaintiff in criminal proceedings, as a measure to secure a property interest. Proposals have been made to eliminate discrepancies and gaps in the norms of criminal procedural and civil procedural law in the part of procedural norms that determine the requirements for the content, form of a civil claim and its proof. Based on the results of the analysis of court decisions were supported proposals regarding the right of a civil plaintiff to submit a response, objection to a response and other documents on the substance of the dispute in criminal proceedings, as well as court decisions that may be adopted by the court when accepting a civil claim in criminal proceedings before its proceedings and when deciding the claim on the merits. In order to eliminate the shortcomings of the legislative technique and the actual gap in the court's powers when deciding a civil claim, it is proposed to amend certain articles of the Code of Criminal Procedure that regulate the issue of compensation for damage in criminal proceedings, as well as to determine the competence of the court to issue a decision on accepting a civil claim for proceedings and filing a response , responses to responses and objections, as well as the powers of the court in the preparatory session. In order to comply with the principle of procedural economy, the necessity of clarifying the procedural consequences of non-arrival of the civil plaintiff and his representative at the court session in which the civil claim in criminal proceedings is considered is substantiated. A corresponding editorial proposal was made.

The international experience of the order of compensation for damage in the conditions of armed aggression was studied. The need to apply international standards in practical terms when calculating the amount of damage is argued. National and supranational compensation strategies, international compensatory mechanisms for compensation for damage caused to victims under martial law were grouped and researched. Conclusions were made regarding the possibility of their implementation in relation to Ukraine.

The regulatory framework for the introduction and operation of damage registers and other instruments of compensation both within the criminal process of Ukraine and outside it was analyzed, taking into account the international experience of paying reparations.

Development and theoretical approaches to the introduction of a fund for compensation for damage caused to victims of a criminal offense were supported. It is proposed to expand the form of a statistical report on the execution of court decisions in the part of a civil claim in criminal proceedings in order to functionally support the fund for compensation for damage caused by a criminal offense as a state-guaranteed right to access to justice.

Based on the results of a systematic analysis of the norms of the current criminal procedural legislation of Ukraine, the practice of national courts, international standards, and the theoretical and legal work of scientists, proposals were developed to introduce amendments and additions to the Criminal Procedure Code of Ukraine, with the aim of clearly regulating and expanding the rights of civil plaintiffs in criminal proceedings, creation of additional conditions and opportunities for access to justice, a number of theoretical conclusions and provisions regarding legal personality and participation of the civil plaintiff in the criminal process were formulated.

Key words: access to justice, international standards, justice, European Court of Human Rights, victim, guarantees of victims' rights, criminal proceedings, civil plaintiff in criminal proceedings, representative in criminal proceedings, bond administrator, civil claim in criminal proceedings, moral damage, compensation for damage.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України:

1. Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія “Право”. Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.

2. Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини. *Науково-виробничий журнал Держава і регіони. Серія: Право*. 2023. №1 (79). С. 223-229.

3. Таранець К.О. Суб’єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. №2. 2024. С.285-292.

4. Кучинська О. П., Таранець К.О. Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному провадженні в умовах правового режиму воєнного стану: судова практика. Електронне наукове видання “Аналітично-порівняльне правознавство”. № 5. 2023. С. 547-551. / *Особистий внесок здобувача – авторці належить розробка аналізу висновків щодо концептуальних позицій Європейського Суду з прав людини у категоріях справ, що пов’язані з правом доступу потерпілої особи до правосуддя та судового імунітету держави/.*

Статті в іноземних виданнях:

5. Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 5 (57). P. 236-241.

6. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal of Human rights*. No.4. 2023. P. 72-77.

Тези, опубліковані за матеріалами конференцій:

7. Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. *Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Львів, Україна – м.Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Львів : ФО-П Шпак В.Б. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.

8. Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м.Хмельницький 26 травня 2023 р.). Х., 2023. С.87-90.

9. Таранець К.О. Окремі питання визначення моральної шкоди і застосування сучасних методик у кримінальному процесі. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 53): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль 18-19 вересня 2023 р.).

10. Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль – м. Ополе, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.

11. Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. *“Russia-Ukraine War: Consequences for the World”*: матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м.Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	27
1.1. Теоретико-правові засади доступу до правосуддя	28
1.2. Міжнародні стандарти доступу до правосуддя у кримінальному процесі.....	39
1.3. Доступ до кримінального правосуддя: виклики сучасності.....	55
Висновки до Розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ	71
2.1. Загальні положення правового інституту цивільного позивача у кримінальному процесі: доктринальні і практичні колізії реалізації процесуальних прав	72
2.2. Забезпечення прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі адвокатом, законним представником, прокурором.....	87
2.2.1. Особливості правового статусу адвоката у забезпеченні прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі	88
2.2.2. Особливості правового статусу законного представника у забезпеченні прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі	93
2.2.3. Особливості правового статусу прокурора у забезпеченні прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі	97
2.3. Теоретичні конструкції інституту особи цивільного позивача у кримінальному процесі: суб'єктна процесуальна особливість юридичної особи та адміністратора за випуском облігацій	103

Висновки до Розділу 2	121
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВІД ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ДО ІНШИХ ФОРМ	126
3.1. Цивільний позов та відшкодування шкоди у кримінальному процесі.....	128
3.1.1. Відшкодування шкоди у добровільному порядку.....	151
3.1.2. Відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету України.....	156
3.2. Теоретичні та практичні аспекти засобів правового захисту цивільного позивача та механізмів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням в умовах збройної агресії проти України.....	161
3.2.1. Альтернативні механізми доступу до правосуддя та відшкодування шкоди у кримінальному процесі.....	162
3.2.2. Практичні питання функціонального забезпечення інститутів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням	178
Висновки до Розділу 3	187
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВП	Велика Палата
ВС	Верховний Суд
ЗУ	Закон України
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЄКПЛ	Європейська конвенція з прав людини
Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року
КМРС	Комітет Міністрів Ради Європи
КСУ	Конституційний Суд України
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
НКЦПФР	Національна Комісія з цінних паперів і фондового ринку
МГП	Міжнародне гуманітарне право
МКС	Міжнародний кримінальний суд
МППЛ	Міжнародне право прав людини
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс
ЦК	Цивільний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Реформування кримінального процесуального законодавства України, апроксимація та гармонізація з міжнародним законодавством та законодавством Європейського Союзу, потребує чітких та однозначних наукових підходів щодо базових категорій кримінально-процесуальної доктрини, враховуючи завдання кримінально-процесуальної діяльності щодо доступу до правосуддя.

Одним із завдань правосуддя є отримання особою, яка постраждала від кримінального правопорушення, своєчасного відшкодування. Застосування такого підходу нині ускладнено низкою проблемних обставин, зокрема, внаслідок збройної агресії проти України та введенням воєнного стану.

Відсутність відповіді на концептуальне питання амбівалентного статусу цивільного позивача у кримінальному провадженні та наділення його правами і обов'язками, які розпорошені за КПК, спричиняють ускладнення в правовій регламентації та практичній реалізації права на відшкодування шкоди, визначення кримінально-правових меж і наслідків відшкодування та застосування як механізму пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні, і застосування альтернативних способів до відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Зокрема, понад 67 % респондентів (судді та адвокати) зазначили про наявність потреби законодавчих змін та узгодження норм КПК України та ЦПК України щодо чіткого визначення переліку процесуальних рішень, які ухвалюються суддею при розгляді цивільного позову у кримінальному провадженні. Понад 74 % респондентів зазначили про необхідність внесення змін до КПК України та закріплення в окремому розділі норм щодо процесуального статусу цивільного позивача та відшкодування шкоди у кримінальному процесі. Більше 61 % респондентів підтримали необхідність внесення змін до КПК України та закріплення вимоги до переліку доказів та долучення документів, що додаються до позовної заяви у кримінальному

процесі. А 76 % респондентів підтримали ідею створення фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілим від кримінального правопорушення.

За таких обставин особливо актуальними постають наукові розвідки, спрямовані на удосконалення доступу до правосуддя та дослідження інституту цивільного позивача та права на отримання ним відшкодування шкоди у кримінальному процесі.

Вагомий внесок у розроблення питань процесуального статусу цивільного позивача та відшкодування шкоди у кримінальному провадженні здійснили такі українські вчені: С. Альперт, С. Абламський, А. Бойко, Ю. Бурбела, Б. Ващук, І. Вернидубов, І. Воробйова, М. Гошовський, Ю. Грошевий, І. Гловюк, Я. Клименко, О. Костюченко, О. Кучинська, Н. Кравченко, В. Маляренко, І. Мірошников, В. Навроцька, Л. Нескороджена, В. Нор, М. Погорецький, І. Татарин, О. Торбас, А. Туманянц, Т. Фулей, О. Хотинська-Нор, Ю. Циганюк, О. Щиголь та інші.

Сформульовані ними висновки є потужним підґрунтям для розв'язання складної проблематики та подальших досліджень правового статусу цивільного позивача у кримінальному процесі, механізмів та форм отримання відшкодування та доступу цивільного позивача до правосуддя.

Окремої уваги заслуговують такі дисертаційні дослідження із суміжної тематики: О. Щиголь (“Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні”, 2024 рік), Ю. Бурбела (“Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України”, 2020 рік), Н. Кравченко (“Суб’єкти доказування цивільного позову в кримінальному провадженні”, 2016 рік), І. Ворбйова (“Забезпечення та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні”, 2016 рік), І. Татарин (“Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні”, 2015 рік), Ю. Циганюк (“Цивільний позов у кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи: порівняльно-правове дослідження”, 2008 рік), О. Миколенко (“Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочином”, 2005 рік), Л. Нескороджена

(“Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача у кримінальному судочинстві України”, 2002 рік) та інші.

Попри значний науковий внесок, існуючі публікації і розвідки, питання доступу до правосуддя, прав і обов’язків цивільного позивача у кримінальному процесі та механізми відшкодування шкоди, не є вичерпаним.

Дана проблематика актуалізується у зв’язку із істотними змінами, зумовленими як новими позитивними обставинами: прийняттям КПК України 2012 року, апроксимацією та гармонізацією законодавства України у зв’язку із наданням Україні 23 червня 2022 року статусу кандидати в члени Європейського Союзу, так і катастрофічним викликом, що постав 24 лютого 2022 року у зв’язку із повномасштабним вторгненням та збройною агресією проти України.

Вказане свідчить про актуальність обраної теми та існуванні нагальної потреби у її комплексному науковому опрацюванні, виробленні уніфікованих підходів до застосування відповідних кримінально-процесуальних норм з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального процесуального права.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року №273), пріоритетних напрямків “Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини”, “Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні” Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21).

Тематика дослідження пов’язана Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року №792-р “Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування

органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки”. Та виконана відповідно до Науково-дослідної теми “Європейські стандарти охорони та захисту прав особи у кримінальному процесі”, затвердженої на засіданні кафедри кримінального процесу та криміналістики ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка згідно з протоколом № 11 від 24 квітня 2024 року.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка 25 листопада 2022 року (протокол №7).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи є здійснення комплексного дослідження поняття і міжнародних стандартів доступу до правосуддя, проблематики доступу до кримінального правосуддя в умовах воєнного стану, опрацювання теоретичних і практичних питань змісту та функціонування інституту цивільного позивача у кримінальному процесі, механізмів забезпечення відшкодування шкоди у сучасних умовах. Вирішення проблематики шляхом розроблення науково-обґрунтованих висновків та пропозицій, у тому числі, щодо внесення змін і доповнень до КПК України.*

Для досягнення означеної мети, поставлено наступні *завдання*:

- 1) висвітлити наукові положення поняття концепції доступу до правосуддя та обґрунтувати необхідність відмежування поняття доступу до правосуддя від суміжних понять;
- 2) проаналізувати базові міжнародно – правові акти, якими визначаються стандарти і гарантії доступу до правосуддя у кримінальному процесі;
- 3) з’ясувати сучасні тенденції теоретико-правового та практичного характеру щодо стану доступності кримінального правосуддя в умовах воєнного стану;
- 4) дослідити наукові підходи, теоретичні та практичні проблеми інституту цивільного позивача у кримінальному процесі, коло його процесуальних прав і обов’язків. Сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо класифікації прав і обов’язків цивільного позивача у кримінальному процесі та внести

теоретико-правові пропозиції із вдосконалення законодавства України з означеного питання;

5) з'ясувати роль та функціональне призначення представництва цивільного позивача у кримінальному процесі з метою забезпечення доступу до кримінального правосуддя, особливості представництва адвокатом, законним представником та прокурором;

6) дослідити теоретичні проблеми юридичної особи як цивільного позивача у кримінальному провадженні. Окремо дослідити особливості нової для теорії кримінального процесуального права особи цивільного позивача як адміністратор за випуском облігацій;

7) проаналізувати чинні кримінально-процесуальні норми та внести пропозиції з усунення розбіжностей та прогалин норм кримінального процесуального та цивільного процесуального права в частині визначення вимог до змісту і форми цивільного позову, доказування цивільного позову, права на подання відзиву, заперечення на відзив та інших документів по суті справи у кримінальному провадженні, а також компетенції суду з прийняття процесуальних рішень під час з'єднаного процесу та вирішенні позову по суті;

8) дослідити сучасний стан міжнародно-правових та національних механізмів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, в умовах воєнного стану. За результатами аналізу нормативної бази функціонування реєстрів збитків та альтернативних інструментів, сформулювати науково обґрунтовані пропозиції для їх впровадження в Україні;

9) сформулювати науково обґрунтовані пропозиції зі вдосконалення законодавства щодо доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі.

Об'єктом дослідження є правовідносини щодо доступу до правосуддя, прав і обов'язків цивільного позивача як учасника кримінального процесу, та механізмів отримання відшкодування за шкоду, спричинену кримінальним правопорушенням.

Предметом дослідження є доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі.

Методи дисертаційного дослідження. Для досягнення поставленої в дисертаційному дослідженні мети та формулювання обґрунтованих висновків, було використано комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового дослідження та наукового пізнання, що є традиційними для правової науки: метафізичний, діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, герменевтичний, порівняльно-правовий, статистичний, узагальнення. *Метафізичний метод* дозволив розглянути правові явища як окремі та самостійні, розкрити їх внутрішню будову, дослідити поняття доступ до правосуддя (підрозділ 1.1.), виокремити ознаки міжнародних стандартів доступу до правосуддя (підрозділ 1.2.).

За допомогою *діалектичного методу*, що увібрав в себе всю систему категоріального апарату діалектики, у взаємозв'язку кількісних та якісних характеристик, їх аналізу і синтезу, було встановлено узагальнені ознаки, що характеризують правову природу інституту цивільного позивача у кримінальному провадженні, зв'язок з іншими інститутами кримінального процесу, істотні ознаки його прав і обов'язків у контексті доступу до правосуддя (підрозділ 2.1.).

Формально-логічний метод став підґрунтям для розкриття інституту цивільного позивача, співставлення його прав і обов'язків з іншими суб'єктами кримінального процесу, формулювання висновків та пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства та розширення кола прав цивільного позивача у кримінальному провадженні, вдосконалення способів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1.)

Системно – структурний метод використовувався для здійснення класифікації прав цивільного позивача у кримінальному провадженні (підрозділ 2.1.) та формулювання законодавчих пропозицій щодо закріплення

прав і обов'язків цивільного позивача у кримінальному провадженні (підрозділи 2.1., 2.3.).

Герменевтичний метод застосовано для встановлення правового змісту норм кримінального та цивільного процесуального законодавства при визначенні процесуального статусу цивільного позивача у кримінальному провадженні (підрозділ 2.1.), а також при дослідженні особи адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні, через норми кримінального процесуального закону та законодавства, що регулює ринок капіталів, облігацій та цінних паперів (підрозділ 2.3.), констатувати невідповідність правової термінології та її суперечність.

За допомогою *порівняльно – правового методу* здобувачкою здійснено пізнання законодавчих тенденцій міжнародного та європейського права у визначенні поняття доступ до правосуддя (підрозділ 1.2.), впровадження концепту правосуддя перехідного періоду (підрозділ 1.3.), міжнародних механізмів та норм у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, в умовах збройної агресії проти України (підрозділ 3.1.).

Статистичний метод використовувався при узагальненні результатів, отриманих у процесі дослідження практики ЄСПЛ і національних судів (з дослідження 200 ухвал та 100 вироків судів першої інстанції), а також при зведенні результатів таємного опитування 100 респондентів-правників. За допомогою статистичного методу досліджено проблематику відсутності зведених аналітичних даних та статистики судів апеляційної та касаційної інстанцій щодо розміру задоволених цивільних позовів у кримінальному провадженні, що дозволило виявити структурну проблему у вирішенні питання формування фонду для відшкодування шкоди потерпілим від кримінального правопорушення (підрозділ 3.2.).

Метод узагальнення дозволив дисертантці почергово звести досліджувані факти в єдине цілісне та сформулювати і обґрунтувати висновки, спрямовані на вдосконалення нормативної регламентації предмета дослідження та

досліджуваних питань, подолання у правозастосовній практиці виявленої проблематики.

Зазначені вище методи використовувались у діалектичному взаємозв'язку, що сприяло повноті дослідження, об'єктивності одержаних результатів, обґрунтованості сформульованих висновків та внесених пропозицій.

Емпіричною та інформаційною основою дисертаційного дослідження стали: міжнародні, європейські та національні нормативно-правові акти (у тому числі, 12 Рекомендацій та Директив КМ Ради Європи); практика ЄСПЛ (13 рішень); практика національних судів України (200 ухвал та 100 вироків, 15 постанов Верховного Суду); статистика Державної судової адміністрації України; результати таємного анкетування (100 респондентів-правників, серед яких 55 адвокатів та 45 суддів), наукові праці в галузі міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального процесу, наукові праці вітчизняних науковців в галузі кримінального процесу та цивільного процесу, інших галузей юридичної науки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: дисертація є системним науковим дослідженням, в якому аналізується низка концептуальних та важливих для теорії та практики питань, пов'язаних із доступом до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі.

Головна увага приділена дослідженню доступності правосуддя в умовах збройної агресії проти України та гарантіям реалізації прав цивільного позивача у кримінальному провадженні в сучасних умовах, інституційним особливостям правового статусу адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні, аналізуванню інституцій міжнародного права для мети відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням та альтернативних міжнародних компенсаційних механізмів. Основні авторські висновки виносяться на захист та містять елементи наукової новизни та актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

За результатами проведеного дослідження сформульовано і обґрунтовано, зокрема, такі наукові положення, висновки та пропозиції:

вперше:

- запропоновано відмежувати поняття “право на доступ до правосуддя” та “обов’язковість судових” рішень з відповідним закріплення у ст.21 та ст. 21-1 КПК України;

- запропоновано уточнити поняття цивільний позивач у кримінальному провадженні та процесуальний статус цивільного позивача, шляхом доповнення ст.61 КПК України, та доповненням КПК України статтею 61-1 КПК “Правонаступник цивільного позивача”;

- обґрунтовано необхідність чітко визначити повноваження суду щодо порядку прийняття до розгляду та вирішення по суті цивільного позову у кримінальному провадженні;

- запропоновано розширити правосуб’єктність цивільного позивача шляхом визначення в окремій статті КПК України його прав і обов’язків та доповнити статтею 61-2 у запропонованій здобувачкою редакції;

- запропоновано якісно нові уточнення щодо процесуального статусу адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні, наділення адміністратора за випуском облігацій правом на відшкодування немайнової шкоди, та усунення колізій між нормами КПК України та профільними нормативно-правовими актами;

- внесено пропозиції з усунення розбіжностей та прогалін норм кримінального процесуального та цивільного процесуального права в частині, що визначають вимоги до змісту і форми та доказування цивільного позову;

- внесено пропозиції до удосконалення статичних звітів та аналізу виконання судових рішень про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, для реалізації механізму відшкодування;

удосконалено:

- напрацювання науковців щодо поняття відшкодування шкоди у КПК України;

- підходи щодо арешту майна у кримінальному провадженні як заходу забезпечення відшкодування шкоди;

- наукові підходи щодо запровадження права на подання відзиву, заперечення на відзив та інших документів щодо цивільного позову у кримінальному провадженні;

- теоретичні підходи та практичні пропозиції щодо наслідків неприбуття цивільного позивача, його представника у судове засідання;

одержали подальший розвиток:

- пропозиції щодо встановлення у КПК України права юридичної особи на відшкодування немайнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- пропозиції щодо надання можливості цивільному позивачу на залучення експерта у кримінальному процесі для доведення цивільного позову;

- напрацювання щодо гарантій права на доступ до правосуддя через отримання відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок відповідного фонду відшкодування шкоди;

- пропозиції щодо права на безоплатну професійну правову (правничу) допомогу для забезпечення права на доступ до правосуддя.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції та узагальнення можуть знайти своє використання:

- у законодавчій діяльності* – під час удосконалення норм Кримінального процесуального кодексу України у сфері регулювання процесуального статусу цивільного позивача у кримінальному процесі (повідомлення Апарату Верховної Ради України про розгляд змін до Кримінального процесуального кодексу України та надання законодавчих пропозицій на ознайомлення членам Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 03 жовтня 2024 р. № 04-27/12-2024/216852);

- у правозастосовній діяльності* – для забезпечення ефективного управління розглядом справ у кримінальному судочинстві та використання для

змістовно-методичного забезпечення підготовки суддів та кандидатів на посаду судді, а також для науково-методичного забезпечення підготовки викладачів (тренерів) (акт про провадження у навчальний і науковий процес Національної школи суддів України від 17 вересня 2024 року;

у науково-дослідній діяльності – під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень спрямованих на подальший розвиток питань щодо доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 30 вересня 2024 року);

у освітньому процесі – використовувалися у освітньому процесі під час підготовки та проведення лекційних і семінарських занять з навчальних дисциплін “Судові та правоохоронні органи”, “Кримінально-правова характеристика корупції”, “Кримінальне процесуальне право України”, “Доказування у кримінальному провадженні” для підготовки здобувачів (акт впровадження Державного податкового університету від 30 вересня 2024 року); використовувалися під час викладання навчальних дисциплін “Кримінальне процесуальне право”, “Теорія та практика кримінального судочинства”, “Особливі порядки кримінального провадження” (акт впровадження Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 19 вересня 2024 року); як методологічне підґрунтя для забезпечення викладання освітніх компонентів освітньо-професійних програм за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право: ОК 21 “Кримінальний процес” та спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність галузі знань 26 Цивільна безпека: ОК 14 “Кримінальний процес” (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 30 вересня 2024 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та ідеї дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права (раніше – Інституту права) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також

виступах на міжнародних науково-практичних конференціях: Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.), Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (м. Хмельницький 26 травня 2023 р.), Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 53) (м. Тернопіль 18-19 вересня 2023 р.), Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57) (м. Тернопіль – м. Ополе, 16-17 січня 2024 р.), “Russia-Ukraine War: Consequences for the World”: матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображені у 6 публікаціях, серед яких 4 статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 2 в іноземних фахових виданнях, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувачки. Та в 5 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями, предметом і логікою дослідження та композиційно складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що включають 8 підрозділів та 7 пунктів, висновку, списку використаних джерел, додатків. **Обсяг дисертації** 300 сторінок, із них основний текст викладено на 181 сторінці. Список використаних джерел (383 найменувань) становить 45 сторінок, додатки на 60 сторінках.

Justitia non novit patrem nec matrem; solum veritatem
spectat justitia.

Правосуддя не знає ні батька, ні матері; правосуддя
прагне тільки істини [186, с. 49]

РОЗДІЛ 1. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Концепція побудови всеохоплюючої системи захисту прав людини об'єднала більшість правових, філософських ідей у період ХХ-ХХІ століття. Забезпечення прав людини проголошено пріоритетним завданням цивілізаційного розвитку правових держав і міжнародних інституцій. Доступність правосуддя можна вважати мірилом зростання гуманізму. Зумовлюється такий підхід розумінням очевидного зв'язку права людини на доступ до правосуддя із верховенством права [89].

Доступ до правосуддя є невід'ємним елементом верховенства права й демократичної правової держави [7].

Саме тому тематика доступу до правосуддя викликає стійку зацікавленість та є предметом подальших розробок у юридичній спільноті. Серед вітчизняних вчених слід вказати на такі прізвища: О. Балацька, І. Гловюк, Ю. Грошевий, О. Торбас, А. Туманянц, В. Маляренко, М. Погорецький, О. Костюченко, О. Кучинська, І. Мірошников, М. Стефанчук, Т. Фулей, О. Хотинська-Нор, Ю. Циганюк, В. Шибіко та інші.

Що підкреслює висновок про те, що доступу до правосуддя є одним із фундаментальних принципів права та загальновизнаним стандартом, цінність якого особливо важлива в умовах збройних конфліктів та у постконфліктний період. У зв'язку із указаним, потребує більш поглибленого теоретичного вивчення проблематика доступу до правосуддя.

1.1. Теоретико-правові засади доступу до правосуддя

Філософсько-правова доктрина характеризується плюралізмом підходів до розуміння правової сутності та характеристик і властивостей правосуддя, визначення цього концепту та його інтерпретації.

Дослідження питання теоретико-правових засад доступу до правосуддя пропонується розпочати крізь призму філософії права, аналізування зародження, розвитку та закріплення в міжнародному праві та з'ясування наукових підходів до вивчення поняття доступу до правосуддя, зокрема, у кримінальному судочинстві.

Показовим у контексті обговорення проблематики теми доступу до правосуддя через концепт філософії права є вислів Ю. Шемшученка, що в Україні найбільш соціально актуальними та значущими темами сьогодення є правосуддя та реформування судової системи, яка триває. Проте, на думку академіка, успішність будь-якої реформи, у тому числі, судової, є узалеженою від її наукового обґрунтування, яке повинно постати ідеологічною та принциповою засадами процесу реформ [259, с. 10].

Осмилюючи правосуддя за напрямом філософії права, В. Бігун окреслює її дослідження як: “філософсько-правову антропологію правосуддя” (у звуженому визначенні “судову філософсько-правову антропологію”) якою можливо збагнути тему людину у правосудді, світоглядну філософію судді, у тому числі, за різними історичними періодами тощо; та зауважує на сприянні розуміння ціннісних підвалин прийнятого судового рішення та учасників процесу в рамках “аксіології правосуддя”; через “гносеологію правосуддя” - осмислити, що судовий процес є способом правового пізнання; судові тлумачення охоплюються в рамках “герменевтики правосуддя”; “онтологія правосуддя” осягає його як особливе правове буття; зрештою, за визначенням автора, проблематика аргументації у судовому процесі осмилюється через “логіку правосуддя” [46, с. 35].

Нами підтримується застосування саме аксіологічного підходу у трактуванні поняття доступу до правосуддя крізь призму цінностей прав людини та потреби загальносвітової гуманізації. Адже, доступ до правосуддя, як важливий елемент верховенства права, надає можливість особам захистити себе від порушення прав та відшкодувати шкоду.

У своєму дослідженні історії про права жертв та віктимологію Goodey Jo констатує виниклу дискусію, яка безкорисно сконструювала реакцію кримінального правосуддя на жертв як дихотомічний вибір між, з одного боку, стандартами забезпечення проти правових положень, і, з іншого боку, правами підсудних проти жертв [13, с. 3].

Таким чином, правосуддя набуває істотності не тільки з точки зору філософії права, проте, крізь призму правової науки, дозволяє окреслити, що потерпілі та цивільні позивачі у кримінальному судочинстві мають різні механізми доступу до елементів правосуддя на різних стадіях судового процесу, що зазвичай класифікують таким чином: - право на справедливий суд, - право на співчуття, гідне ставлення та повагу, - право на доступ до правосуддя у широкому сенсі, включаючи право на відшкодування шкоди, - право на захист від репресій, - право бути поінформованим про хід розгляду справ, які їх стосуються, - право на залучення або участь у провадженні та подання скарг, - право оскаржувати рішення про відмову від кримінального переслідування або право робити заяви в суді.

Виходячи з наведеного змістовного розуміння, фокус предмета дослідження пропонується конкретизувати, розкривши сутність правового явища через визначення понятійного апарату.

Існує загальне правило, що структурні компоненти будь-якого правового явища слід поділяти за внутрішніми властивостями, якими вони наділені. При цьому, незважаючи на те, що такі компоненти виконують різні функції, вони пов'язані між собою суттєвими зв'язками, щоб забезпечити належне визначення цілі даного явища [16, с. 330-331].

Проблематика щодо формулювання поняття доступу до правосуддя полягає у площині відсутності єдиного наукового визначення даному поняттю.

Проте, є розуміння, що термін правосуддя має міжгалузевий характер. В даній частині дисертації нами лапідарно наведено підходи наукової спільноти та її окремих авторів для демонстрації тези про відсутність єдиного визначення та змістовного наповнення поняття доступу до правосуддя, що свідчить про актуальність подальших наукових розробок у вказаному напрямі.

Хоча цілісне розуміння терміну і не варто виводити з тлумачення кожного слова окремо, щоб не допускати надмірної термінологічної молекуляризації, та вбачаємо важливим дослідити понятійний апарат визначення доступу до правосуддя.

Наступним проаналізуємо підходи до поняття правосуддя. За визначенням Юридичної енциклопедії, під правосуддям її автори розуміють правозастосовну судову діяльність для охорони прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, юридичних осіб та держави, коли у законодавчо встановленому процесуальному порядку судом, у межах компетенції, здійснюється розгляд та вирішення цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ [376, с. 50].

Ю. Грошевий зазначає, що правосуддя полягає у законодавчій регламентації діяльності суду через визначення процесуальних процедур, покликаних гарантувати права і свободи особи та законність і справедливість судових рішень [82, с. 688].

З наведеного можемо констатувати відсутність єдиного бачення як у визначенні самого поняття правосуддя, так і його змістовного наповнення, що створює теоретичну перешкоду у сфері розроблення наукової та практичної проблематики у застосуванні механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження та доступу до правосуддя.

Так, Т. Фулей доходить висновку, що розвиток концепції доступу до правосуддя саме в англomовному середовищі, де “правосуддя” і “справедливість” позначаються тим самим словом – justice – сприяв її швидкій

інституалізації та привабливості “доступу до правосуддя” (access to justice) як крилатої фрази з огляду на потужність закладеного в ній мовного повідомлення, у якому йдеться про доступ до правосуддя як до справедливості (а не суду як органу) [350, с. 399].

Наприклад, О. Михайленко наполягає, що однією із засад правосуддя є його доступність, тобто, вільне і безперешкодне використання такого інституту усіма сповненими бажанням забезпечити свої права та законні інтереси [193, с. 40].

За визначенням Н.Сакари, доступність правосуддя є певним стандартом, котрий відображає приписи справедливості та ефективності судового захисту, що конкретизовано у необмеженості судової юрисдикції, належності процедур і розумності строків у суді, а також, відсутності перешкод при зверненні до суду заінтересованих осіб [307, с. 251].

О. Овчаренко розуміє доступність правосуддя і як загальний стан судової влади, включно з її організацією та діяльністю, і як інституційний принцип, зміст якого проявляється через фактичну і юридичну безперешкодність при зверненні зацікавленої особи за судовим захистом [217, с. 179].

Вважаємо доцільним акцентувати на необхідності розмежування поняття доступу до правосуддя від суміжних правових концептів, які хоч і є співзвучними, однак, наповнені особливим правовим змістом. Мова йде про доступність правосуддя, доступ до суду, справедливий суд тощо.

Підтримавши наукову позицію щодо розмежування вищевказаних термінів, О. Балацька не погоджується із звуженням підходу до розуміння суті і змісту принципу доступу до суду, та доходить висновку, що, не зважаючи на нерозривність таких засад кримінального процесу, як обов’язковість судового рішення та доступ до суду, ці засади є окремими та мають відмежовуватись [38, с. 265].

Оскільки правосуддя є гарантією реалізації прав людини, це пояснює увагу до проблем забезпечення права на справедливий судовий розгляд і доступ

до правосуддя, без вирішення яких неможливо повноцінне функціонування громадянського суспільства й громадянського обороту [261, с. 16].

За С. Шевчуком, доступ до правосуддя розглядається як елемент справедливого судового розгляду [368, с.186].

Натомість, Н. Глинська, вивчаючи тему справедливості судового розгляду, зауважує, що не тоді судові рішення є несправедливим, коли воно формально не відповідає закону, а коли помилка суду не виправлена, стає причиною спотворення суті правосуддя, руйнації балансу конституційних цінностей, зокрема, прав, законних інтересів засудженої особи, чи потерпілого, входить у суперечність з конституційними засадами найвищої цінності прав і свобод людини та громадянина [70, с.122].

Як наголошують О. Хотинська-Нор і О. Саленко, слід пам'ятати, що довіра до суду є складним, комплексним явищем, яке залежить від багатьох компонентів і чинників [356, с. 668].

Тому, правосуддя може охоплювати поняття судочинства, але не навпаки. Окремими авторами пропонується доповнити цю дискусію твердженням про те, що правосуддя не є законосуддя: “термін законосуддя, втім, не є поширеним, тоді як термін правосуддя дає прихильникам теорії чи принципу верховенства права, правовладдя — на відміну від, так би мовити, законників як прихильників верховенства закону — підстави твердити про обов'язок суддів послуговуватися саме правом, а не законом, ухвалюючи судові рішення (інше істотне питання: як розуміється право і закон, які критерії їх розмежування?)” [259, с. 29].

Серед нормативно-правових актів також можна відстежити використання і іншої термінології, подібної до правосуддя. Наприклад, “судівництво”, під яким визначено єдину систему судоустрою та судочинства [347].

Змістовну відмінність зазначених термінів також відображено в правовій літературі. Зокрема, укладниками юридичній енциклопедії, судочинству дано визначення через діяльність суду та процесуальну форму реалізації правосуддя” [315, с. 719].

Про надання надмірно широкого тлумачення правосуддю в наукових джерелах, відмічає у своєму дослідженні В. Решота. За його спостереженнями, до правосуддя включають і судоустрій, і здійснення у встановленій процесуальній формі судочинства. При цьому, до судочинства, як окремого компонента правосуддя, долучають також і альтернативні способи врегулювання спору (позасудові та досудові), а до судової системи – всі інші структурні органи пов'язані із захистом прав. У зв'язку з цим, резюмує автор, вживаною у наукових публікаціях є термінологія “економічного правосуддя”, “відновного правосуддя”, “посвідчувального правосуддя”, “альтернативного правосуддя”, “громадського правосуддя”, “третейського правосуддя”, “превентивного правосуддя” [285, с. 121].

За висновком О. Балацької, принцип доступу до правосуддя в універсальній системі захисту прав людини спочатку розвивався та розглядався в структурі права на справедливий судовий розгляд та в подальшому як ключовий елемент керівної засади міжнародної спільноти, верховенства права [39, с. 458].

Тож, закріплюючи поняття правосуддя як висхідний принцип та як багатоаспектну діяльність органів судової влади, законодавцем не було чітко визначено при цьому поняття, а також зміст і функції правосуддя, що, зрештою, призвело до їх взаємопідмінюваності у використанні.

Тому доречно зробити попередній висновок про те, що правосуддя здійснюється через судочинство як його форму реалізації, але правосуддя та судочинство не є тотожними поняттями. При наявності доволі істотної дискусії щодо теоретико-правових проблем у понятійному апараті, доступ до правосуддя є важливою темою, яка потребує практичного вирішення.

Нами підтримується думка авторів О. Кучинської та О. Щиголя про те, що у найбільш загальному значенні доступ до правосуддя – це можливість особи вільно та безперешкодно ініціювати процесуальну діяльність суду або вступити у вже розпочатий процес і брати в ньому участь для забезпечення

ефективного захисту і поновлення своїх порушених прав, а також досягнення справедливості [181, с. 22].

Як доречно стверджує М. Ясинок, через те, що доступ до правосуддя є створеними державою юридично-правовими умовами, за яких кожна особа, що переконана в порушенні своїх прав, свобод чи інтересів, наділена реальною можливістю на звернення до суду, очікуючи на оперативність і справедливість судового захисту, спрямованого на відновлення порушеного права, свободи чи інтересу з обов'язковістю та безумовністю виконання рішення суду у законодавчо відведені строки, тому доступ до правосуддя слід розглядати саме як комплексний інститут [380, с. 79-80].

Враховуючи засади та гарантії повного і безперешкодного втілення прав, законних інтересів усіх учасників кримінального процесу, саме в останньому питанні доступу до правосуддя набувають достатнього розгортання [168, с. 8].

Концепт забезпечення доступу до правосуддя в окремих галузях права, зокрема, у кримінальній процесуальній правовій науці, став предметом досліджень як у багатьох наукових вишукуваннях, так і у правозастосуванні, зокрема, в тлумаченнях судом. Дослідивши наукові доробки представників національної правової доктрини в контексті права на доступ до правосуддя у кримінальному процесі, варто навести такі приклади.

В. Шибіко вказує, що будучи принципом кримінального процесу, забезпечення права на доступ до правосуддя передбачає за своїм змістом право особистої, або через свого представника, захисника, активної участі у процесі і здійсненні його контролю, обов'язок своєчасного документального оформлення процесуального статусу особи та роз'яснення її процесуальних прав органами дізнання, досудового слідства, прокурора, судді і суду та забезпечення можливості для реалізації цих прав" [369, с. 167].

Водночас, в сучасних умовах розвитку кримінального процесуального закону, засада доступу до правосуддя має важливе значення, оскільки проявляється на стадії досудового розслідування, і на стадії судового провадження. Основним засобом забезпечення прав і свобод, законних

інтересів, що забезпечує безпосередню участь сторони захисту у кримінальному провадженні, є право на доступ до правосуддя, яке, у випадку неможливості його реалізації, свідчить про відсутність у сторони захисту можливостей і до використання будь-яких інших прав [156, с. 154].

Уточнюючи доктринальні підходи до визначення поняття доступу до правосуддя у кримінальному провадженні, наведемо ще одне визначення авторства І. Гловюк, яка зазначає, що правосуддям у кримінальних справах є судова діяльність, яка здійснюється у особливій процесуальній формі шляхом розгляду і вирішення кримінальних справ про злочин та об'єктивно-протиправні діяння по суті та про застосування або незастосування заходів кримінально-правового впливу і застосуванням у зв'язку з цим норм матеріального права, та характеризується такими властивостями, як справедливість, доступність та транспарентність [72, с. 141].

І. Мокрицька доходить висновку про наявність одинадцяти елементів доступності правосуддя у кримінальному процесі, це передбачити чіткість, прозорість та його доступність застосовуючи європейські і міжнародні стандарти; значимість та пріоритет прав і свобод людини; відсутність перешкод, доступність та зрозумілість права на судовий захист та кримінально-процесуального законодавства, врахувавши стан суспільного та державного розвитку, міжнародних та європейських стандартів; доступ до процедур права на судовий захист, звернення до суду у кримінальному судочинстві, доступу та зрозумілості кримінального провадження, процесуальних рішень у ньому, до механізмів оскарження процесуальних рішень, їх виконання, та, зрештою, громадський контроль на всіх стадіях у кримінальному провадженні [200, с. 10-11].

Розкриваючи зміст правосуддя у кримінальному провадженні, погодимось з думкою Н. Сизої, що будучи багатоаспектним, правосуддя слід розглядати як категорію у її близькому відношенні із процесуальною діяльністю суду встановленої форми та з дотриманням засад кримінального

судочинства, а також, зі справедливістю та основоположними аспектами права на справедливий суд [313, с.104].

Доступ до правосуддя як конституційна засада відображена у ст. 55 Конституції України, враховуючи її тлумачення згідно Рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25 грудня 1997 року [301]. Також, частиною 1 статті 21 КПК України встановлено гарантію: створення суду згідно закону, незалежності і неупередженості суду, розумність строків у вирішенні справи та, зрештою, справедливість. Відтак, дослідження поняття доступності правосуддя у його кримінально – процесуальному аспекті спрямовує нас до звернення безпосередньо до положень КПК України і подальшого застосування логіко-юридичного методу.

Підкреслюючи особливе високе місце КПК України як нормативного акту, покликаного забезпечити законність та затвердження прав і свобод людини, а також орієнтацію України на приведення національного законодавства до європейських стандартів і міжнародних договорів, С. Кравченко зазначає про те, що “свідченням цьому є запровадження судової реформи, а також реформування кримінальної юстиції, результатом якого й стало прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України. Цей законодавчий акт, який вітчизняні науковці та практики справедливо назвали «другою Конституцією» втілює основоположні гуманістичні ідеї та цінності у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, передбачає виважену модель роботи повноважних державних органів, змінив концепцію досудового розслідування кримінальних правопорушень і розширив компетенцію його суб’єктів, акцентувавши при цьому увагу на необхідності дотримання ними принципу «законності» [94, с. 392].

КПК України визначає засадничі принципи кримінального процесу, і у статті 21 фактично поєднує змістовно поняття “доступ до правосуддя” та “обов’язковість судових рішень”. На нашу думку, перше поняття більшою мірою розтлумачено законодавцем у ч.1 та ч.3 статті 21 КПК України, згідно

яких, кожному гарантовані права справедливості розгляду, розумності строків вирішення справи, участі у розгляді справи незалежно від інстанційності, та вирішення справи судом, котрий відповідає критеріям законності, незалежності та неупередженості, в порядку, встановленому нормами КПК України.

Аналіз КПК України вказує на те, що термін доступ на правосуддя вживається у ньому неодноразово: у пункті 14 частини 1 статті 7; у абзаці 2 частини 2 статті 7; у частині 2 статті 30. Та, як було зазначено вище, у статті 21 КПК України, яка носить назву “доступ до правосуддя та обов’язковість судових рішень”, частина 4 якої гарантує підхід, за якого кримінальне провадження не повинно поставати перепорою для допуску особи до інших засобів з правового захисту, у випадку порушення таких прав особи, що є гарантованими Конституцією України та відповідними міжнародними договорами.

Продовжуючи думку щодо необхідності розмежування таких окремих засад, як доступ до правосуддя та обов’язковість судових рішень, О. Балацька пропонує у статті 21 КПК України категорію “доступ до правосуддя” замінити терміном “доступ до суду”, який, на думку авторки, зможе ширше охопити основні ідеї цієї засади кримінального провадження [38, с. 266].

В свою чергу, здобувачкою обґрунтовується необхідність у визначенні загальних засад кримінального провадження пункт 14 частини 1 статті 7 КПК України “доступ до правосуддя” вичленити в окремий пункт вказаної статті, та доповнити КПК України новою статтею 21-1 КПК України у редакції, запропонованій у висновках до даного розділу.

Доступність правосуддя у кримінальному процесі знаходить прояв: через засаду рівності у судовому процесі усіх часників перед законом і судом (ст. 10 КПК України); дію презумпції невинуватості та обов’язку доведення вини (ст. 17 КПК України); через змагальність, коли сторони є вільними надати суду свої докази та довести їх переконливість (ч.6 ст.22 КПК України); у забезпеченні права на захист (ст. 20 КПК України); через гласність у судовому процесі та його технічне фіксування (ст. 27 КПК України); у розумності строків (ч.3 ст.28

КПК України); засаду обов'язковості рішення суду (ст.21 КПК України) та інші. Отже, фундаментальними конституційно – правовими засадами здійснення правосуддя саме у кримінальному процесі є норми Конституції України та КПК України.

У постанові ВС від 15.01.2024 року в справі № 722/594/22 [240], зазначено, що суд шляхом здійснення правосуддя, лише застосовує норми закону, однак не може перебирати на себе функції законодавчого органу та своїми рішеннями відступати від правових норм чи змінювати їх, тим самим спотворювати закріплену в них законодавчу мету.

Зрештою, сформульований українськими науковцями висновок, з яким ми цілком погоджуємось, полягає в тому, що право на доступ до суду, та судовий розгляд як елемент ширшого права на справедливий суд є однією з фундаментальних гарантій здійснення природних прав і свобод людини. До того ж, недоступність судового контролю за належним і сумлінним здійсненням усіма учасниками суспільних відносин їх прав і обов'язків, призвів би до аномії держави [21, с. 188].

Відтак, врахувавши здобутки науковців-процесуалістів та положення кримінально-процесуального законодавства, можливо обґрунтувати наступне визначення, що доступ до правосуддя – фундаментальний та багатоаспектний принцип побудови суспільних відносин, що включає такі елементи як: 1) гарантія визнання прав особи, 2) застосування механізмів безперешкодного та своєчасного захисту порушеного права особи, за сприяння державних уповноважених органів і інститутів кваліфікованої правової допомоги, 3) справедливий розгляд спору належним судом (або у спосіб альтернативного вирішення спору), 4) повне і ефективне відшкодування, відновлення прав особи.

1.2. Міжнародні стандарти доступу до правосуддя у кримінальному процесі

Динамічні зміни та інтеграція України у світове співтовариство, набуття у червні 2022 року статусу кандидата в члени до Європейського Союзу, спонукали до процесів трансформації в правотворчості та практиці застосування законодавства загалом, та кримінального процесу зокрема. Внаслідок чого, перед науковцями та правниками постало важливе і, поряд з цим, складне завдання ґрунтовної реформації ключових елементів правової системи, що полягає як імплементації найкращих міжнародних та європейських стандартів, так і у збереженні вітчизняної парадигми.

Необхідність визначення основних гуманітарних стандартів спочатку була обумовлена розумінням того, що особливу загрозу правам і свободам людини найчастіше представляють ситуації, пов'язані з насильством всередині країни. Однак, необхідність підтвердження принципів, які повинні бути взяті з МППЛ і МГП і які застосовувалися б відносно кожної людини в усіх ситуаціях, явно не обмежується ситуаціями, пов'язаними з внутрішніми заворушеннями. Процес визначення основних стандартів гуманності спрямований на зміцнення практичного захисту окремих осіб у всіх обставинах [311, с. 95-96].

Дослідження змісту та стандартів доступу до правосуддя засвідчує, що вони отримали своє закріплення та витлумачуються з системи міжнародно – правових документів універсального та регіонального характеру.

За визначенням С. Шевчука, в Україні ми маємо подвійний захист: на конституційному та на конвенційному рівні. Це твердження, на думку автора, безумовно стосується тих фундаментальних прав та свобод, які закріплені у Конвенції та у Конституції України [367, с. 82].

Т. Садова уточнює, що за національним законодавством залишається право розширення та розвитку прав людини, не зводячи їх лише до міжнародних чи європейських стандартів, які слід розглядати як нижчу межу, котру не можна переходити, а не вищу межу, до якої слід прагнути [306, с. 252]

Положення про право доступу до компетентного національного суду з метою ефективного поновлення порушених прав, знайшло своє закріплення у Конвенції “Про захист прав людини й основоположних свобод” 1950 року [148]. В подальшому наведену конструкцію доступу до правосуддя було розвинуто у “Міжнародному пакті про громадянські і політичні права” від 1966 року [196]. Також, слід навести такі джерела, як “Конвенція ООН про права дитини” 1989 року [149], “Європейська соціальна хартія” 1996 року [93], “Американська конвенція про права людини” 1969 року [2], “Африканська хартія про права людини і народів” 1981 року [1], “Арабська хартія прав людини” 2004 року [3], “Рамкова конвенція про захист національних меншин” від 1995 року [272], “Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами” 2011 року [150], Європейська конвенція “Про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів” 1974 року [92] тощо.

Низку положень щодо доступності правосуддя, справедливого суду містять “Мінімальні стандартні правила ООН що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх” (Пекінські правила) прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №40/33 [197].

Окремої уваги та ретельного вивчення заслуговують міжнародні акти з питань доступу до правосуддя осіб, що потерпіли від злочинів. До означених можна віднести ухвалену Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 40/34 “Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою” [84]. Пунктом 4 якого передбачені права жертв на: доступність механізмів правосуддя, отримання швидкої компенсації за завдану шкоду у порядку, визначеному національним законодавством, право на отримання відшкодування з фондів у разі, коли держава громадянства жертви позбавлена можливості відшкодування.

У 2005 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила “Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та

серйозних порушень міжнародного гуманітарного права” [276]. Цим документом перебачено, що заходи правового захисту мають забезпечувати рівноправний доступ до правосуддя, ефективність правосуддя, адекватність та дієвість, а також швидкість не тільки при реалізації відшкодування завданої шкоди, а й доступності до відповідної інформації про порушення прав та механізми відшкодування.

Наведене засвідчує, що важливою складовою системи забезпечення прав людини на доступ до правосуддя, є її міжнародний елемент. А. Туманянц підкреслює, що важливу роль у визначенні прав і обов’язків потерпілого відіграють норми і принципи міжнародного права [342, с. 305].

За Л. Голяк, критерієм демократичності держави вважається ставлення в цій державі до міжнародних стандартів прав людини, їх сприйняття та послідовна реалізація встановлених у них принципів [76, с. 74-75].

Як слушно зазначає О. Костюченко, для внутрішньодержавної політики України одним із пріоритетів має постати дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини [158, с. 55].

В. Шибіко, М. Данкевич зауважують на інтернаціоналізації стандартів у кримінальній юстиції, враховуючи увагу міжнародного співтовариства та вихід проблеми забезпечення права на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні за межі окремої держави [370, с. 86].

Логічно, постає питання дослідження як національних, так і міжнародних правових стандартів та механізмів забезпечення права учасників кримінального провадження та доступ до правосуддя.

За спостереженнями Л. Криворучко, після того, як у сучасному світі питання захисту права людини перетнуло кордони, постала потреба створення таких міжнародних правових стандартів, які можна визнати універсальними, основними правами людини, що регулюються не тільки окремою державою, а міжнародним співтовариством [163, с. 58].

Розгляд даної теми доречно розпочати з того, щоб дати визначення поняттю стандарт. Так, відповідно до визначення тлумачного словника

української мови, під стандартом розуміють ознаки явища, що встановлені у якості моделі чи зразку певним уповноваженим органом або згідно звичаю, чи за загальної згоди [56].

На думку В. Бринцева, під стандартами (в правовому аспекті) слід розуміти установлені міжнародно-правовими актами мінімальні вимоги, дотримуватися яких зобов'язані всі держави в процесі національної законотворчості [51, с. 51].

Питання міжнародних правових стандартів забезпечення прав людини взагалі, та учасників кримінального провадження зокрема, завжди були предметом наукового інтересу та відповідних дискусій, у тому числі, щодо трактування цих понять.

Важливою характеристикою міжнародних стандартів у сфері прав людини є змога їх розподілити на стандарти, якими закріплено загальновизнані гарантії захисту прав, та необхідність відображення на національному законодавчому рівні. Такої думки притримується К. Тищенко [333, с. 329].

П. Рабінович обґрунтовує, що “у доктрині міжнародного права під поняттям міжнародних стандартів прав людини розуміють закріплені у міжнародних актах і документах, текстуального уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом украї абстрактних, здебільшого оцінних, термінопонять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюються позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико – юридичного або політичного характеру” [267, с. 24].

В. Владишевською запропоновано визначити під міжнародними стандартами у сфері правосуддя вимоги, котрі є визнаними у міжнародному співтоваристві та характеризуються загальним визнанням і універсальністю, та постановлені з метою ефективності держави і судової гілки влади, до яких

авторка відносить: принципи, рекомендації, правила, критерії, рішення та висновки [63, с. 49].

Безпосередню специфіку забезпечення прав людини та стандартів відображає їх класифікація за певними критеріями. Маємо зауважити, що у науковій юридичній літературі у різний період науковцями надавались власні класифікації міжнародних стандартів.

Серед прикладів можна навести підходи до узагальненої класифікації міжнародних стандартів, запропонованих О. Саленко, до кола яких авторка відносить: зміст та спосіб закріплення, розподіляючи при цьому стандарти на цілі, норми та засади; критерій територіальної дії, за яким пропонується виокремити універсальні стандарти, регіональної сфери та партикулярні; за правовим впливом імперативної та диспозитивної сили; за критерієм виконання функцій в механізмі міжнародного правового регулювання, як стандарти матеріальні, так і процесуальні; а за критерієм способу створення та форми закріплення на звичаєві, договірні стандарти, та закріплені рішенням міжнародних установ [308, с. 265].

Аналізуючи теоретико-правові засади міжнародних стандартів доступу до правосуддя, І. Верба викладає власну класифікацію, розмежувавши на стандарти на організаційні та правові. Авторкою запропоновано визначити організаційними такі з них, як нормативне гарантування права на судове провадження для захисту порушених прав, закріплення в національній системі права інструментів доступу особи до засобів захисту у суді, гарантії безоплатної правничої допомоги для певних груп, обов'язковість врахування прецедентної практики ЄСПЛ, модернізація законодавства у галузі правосуддя, поліпшення статусу суддівства, заборона на дискримінацію права доступу до правосуддя та відповідальність за її порушення тощо [58, с. 41].

У контексті наведеного можна навести критерії до формування трирівневої структури застосування міжнародно-правових стандартів авторства Ю. Битяк, Ю. Барабаш та М. Кучерявенко, якими обґрунтовується необхідність фіксування стандарту у міжнародно-правових нормах для його обов'язковості

чи рекомендаційного характеру, юрисдикційна застосовність стандарту та наукове роз'яснення і визнання у напрацюваннях з міжнародного права [258, с. 257].

Цікавою видається система базових та спеціальних стандартів, що наведена І. Назаровим, зокрема, до базових автор відносить такі міжнародні стандарти правосуддя, якими закріплено універсальні принципи на зразок “Міжнародного пакту про громадянські і політичні права” 1950 року, “Загальної декларація прав людини” 1948 року, “Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод” 1950 року [206, с. 352].

Разом з тим, на думку П. Пархоменко, результати проведеного аналізу практики національних судів засвідчили як значущість стандартів міжнародного права та їх впровадження у національне законодавство, так і наявність плеяди таких негативних взірців, як невірне розуміння конвенційних прав людини, підходів ЄСПЛ та щодо його правової суті [223, с. 139].

Аналіз наукових доробків у сфері вивчення міжнародних стандартів доступу до правосуддя дає підстави погодитись з висновком, запропонованим Ю. Циганюк, що з точки зору кримінального процесу України, система міжнародних стандартів прав людини розуміється як сукупність правил, закріплених у міжнародних договорах, імплементованих за окремим дозволом у національне кримінальне процесуальне законодавство, якими визначено процесуально-правовий статус особи та вимоги щодо механізмів охорони її прав і свобод у кримінальному процесі [361, с. 310].

До переліку визнаних міжнародних стандартів в галузі захисту прав людини та принципів кримінального провадження О. Кучинською запропоновано віднести такі: не перебувати у рабстві або у поневоленому стані; не зазнавати катування, жорстокого, нелюдського або принизливого впливу; рівності перед законом та його захищеністю; ефективного відновлення порушених основних законних і конституційних прав, національним судом, наділеним відповідною компетенцією; свободи та особистої недоторканності; справедливості судового розгляду; бути покараним у порядку і спосіб,

визначеними законом; поваги до приватного та сімейного життя; право власності; не зазнавати позбавлення волі за договірне невиконання тощо [179, с. 9 - 42].

При характеристиці системи міжнародних стандартів прав людини саме у кримінальному процесі, О. Кучинською та Ю. Циганюк наводиться цілий перелік ознак, до яких науковиці відносять, зокрема, людину, що є основоположним елементом застосування стандартів, а причиною реалізації останніх – необхідність охорони, захисту прав і свобод; розміщення стандартів у міжнародних договорах, імplementованих парламентом у національне кримінальне процесуальне законодавство, якими визначено процесуальний статус особи та вимоги до засобів правового захисту у кримінальному провадженні, вказують на динамічність системи та її наповнюваність здобутками наступних поколінь. Поряд з цим, авторки зауважують, що система міжнародних стандартів поєднує норми і матеріального, і процесуального права, тому, не підлягає класифікації та таким критерієм. У підсумку, кримінальне процесуальне законодавство має відповідати системі міжнародних стандартів прав людини [180, с.61].

Цілком погоджуємося з визначеними ознаками, за тим єдиним уточненням, зумовленим євроінтеграційними процесами та набуттям Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу, що міжнародні стандарти також містяться у висновках ЄСПЛ, а тому визначають вимоги та механізми реалізації прав учасників кримінального процесу та є обов'язковими до застосування в Україні.

Зауважимо, що окремі автори наголошують на неприпустимості ототожнення понять міжнародні стандарти та європейські стандарти. До прикладу, Л. Луць при визначенні загальноєвропейських стандартів, розуміє їх як принципи та норми, що є уніфікованими, типовими та зафіксованими у головних для міждержавних регіональних систем правових джерелах, та встановлюють мінімальні правові вимоги до систем права інших держав [186, с. 175].

На нашу думку, хоча з теоретичної позиції такий підхід є коректним, проте, в глобальному світі відсутня прикладна доцільність у чіткому розмежуванні стандартів за ознакою територіальності джерела їх походження. І додамо, що в останні десятиріччя саме рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи створюють істотний вплив на формування підходів і процедур доступу до правосуддя. Наведемо приклад деяких з них.

У Висновку № 6 (2004) Консультативної Ради Європейських судів зазначено, що забезпечення державою для своїх громадян фактичного доступу до правосуддя, котре, в свою чергу, базується на суб'єктивному праві особи отримати судовий захист та супроводжується нормативним закріпленням та реальністю забезпечення рівності громадян і перед законом, і перед судом, в площині міжнародних стандартів, постає одним із елементів ефективного судочинства [60].

Висновок №14 (2011) Консультативної Ради Європейських судів “Судочинство та інформаційні технології” у п.19 вказує на те, що для забезпечення рівності сторін у засобах захисту їх порушених прав, необхідними є заходи з отримання інформації про процес судочинства, така інформація має бути повною, достовірною та надано своєчасно. Що і є тим головним аспектом гарантій доступу до правосуддя у значенні ст. 6 ЄКПЛ [59].

В Рекомендаціях № R (81) 7 КМРЄ у підрозділі В (спрощення) державам-членам рекомендовано для полегшення доступу до правосуддя впровадити такі групи заходів як: сприяння примиренню; забезпечення використання адвокатських послуг; або, навпаки, якщо це спростить доступ до правосуддя – самопредставництво, і тоді участь адвоката не повинна бути нав'язаною як обов'язок; вжиття державами заходів із спрощення процесуальних дій, зокрема, використання мови, зрозумілої на загал, зрозумілість тексту судових рішень сторонам; обмеження у кількості залучених експертів в одному провадженні; належна увага мові судочинства, та забезпечення права на усний та письмовий переклад для сторони, котра недостатньо володіє мовою судочинства тощо [282].

Істотне значення для реалізації права на отримання правничої допомоги мають Резолюція (78) 8 КМРС “Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації” від 2 березня 1978 року [273]; Рекомендація № R (2000) 2 КМРС “Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень ЄСПЛ” від 19 січня 2000 року [277] тощо.

Наведеними рекомендаціями проблематика доступу до правосуддя не вичерпується. Навпаки, існують розроблені КМРС рекомендації як щодо окремих категорій осіб, так і щодо доступу до правосуддя окремих категорій, зокрема, що стосується кримінального процесу.

Серед яких можемо навести: Рекомендацію № R (95) 12 “Щодо управління системою кримінального правосуддя” від 11 вересня 1995 року [280], Рекомендацію № R (87) 18 “Щодо спрощення кримінального правосуддя” від 18 вересня 1987 року [278], Рекомендацію Rec (2006) 8 “Щодо допомоги потерпілим від злочинів” від 14 червня 2006 року [281], Рекомендацію № R (93) 1 “Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення” від 8 січня 1993 року [279] тощо.

Важливо зауважити, що окремі групи потерпілих (наприклад, потерпілі від злочину, спричиненого упередженням, жертви торгівлі людьми [269] та діти, потерпілі від сексуального насильства [268]) є об’єктом спеціальних правових заходів та відповідної судової практики.

Крім того, така інституція як Європейська комісія з ефективності правосуддя (Commission European pour l’Efficacite de la Justice, CEPEJ) була створена у 2002 році для підтримки та сприянню результативності та доступності правосуддя та європейських судових систем і зміцнення довіри таких систем.

Враховуючи, що в Україні було прийнято ЗУ “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” [105], то дослідження проблематики доступу правосуддя було б неповним без викладення розуміння стандартів доступу до правосуддя крізь призму

висновків, зроблених ЄСПЛ щодо дотримання конвенційних прав при здійсненні правосуддя національними судами. Відтак, враховуючи зростання кількості справ, які розглядаються саме ЄСПЛ, внаслідок порушення прав і свобод, визначених Конвенцією, логічно здійснити аналіз правових критеріїв, якими послуговується ЄСПЛ при розгляді питань доступу до правосуддя саме у кримінальному процесі [328, с. 223].

Відповідно до О. Басая та В. Кошинця, питання застосування прецедентного права ЄСПЛ в Україні вже не має дискусійного характеру, а, навпаки, має практичне значення та стабільну правову основу [42, с. 13].

Схожого підходу дотримуються і інші автори, зазначаючи, що однією з визначальних характеристик будь-якої правової системи є система джерел права, яка, в свою чергу, визначається історичними та ментальними особливостями держави. Отже, в українській правовій традиції досі немає остаточного вирішення питання щодо віднесення судових прецедентів до джерел права, хоча на практиці це питання отримало позитивний результат, насамперед, завдяки авторитету Страсбурзького суду [27, с. 445].

Стаття 9 Конституції України [151] визначає Конвенцію “Про захист прав людини і основоположних свобод” як обов’язкову до застосування українськими судами. Як підкреслює О. Беляневич, держави-учасниці Конвенції повинні брати до уваги не лише ті рішення ЄСПЛ, які винесено щодо цієї конкретної держави, але й рішення, винесені відносно третіх країн, оскільки вони можуть навчити їх, як уникнути подібних порушень у майбутньому і відповідним чином змінити власну правову систему і правозастосовну практику [44, с. 38]

“Ратифікувавши Конвенцію та протоколи до неї, Україна прийняла зобов’язання гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції та протоколах. Таке законодавче визнання обов’язкової юрисдикції ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, зумовлює вивчення практики ЄСПЛ та застосування

національного законодавства з урахуванням позиції ЄСПЛ, оскільки саме в рішеннях ЄСПЛ розкривається зміст більшості положень Конвенції” [351, с. 6].

Таким чином, згідно із стандартами ЄСПЛ, доступ до правосуддя визначається здатністю до отримання без перешкод судового захисту, доступністю вирішення спору незалежно і безсторонньо, у відповідності до встановленої процедури та згідно засад верховенства права. Підкреслюється, що у державі, яка заснована на принципах правовладдя, роль судівництва є вкрай значущою, та гарантує справедливість – засадничу цінність правової держави [30].

А тому, обґрунтованим вбачається висновок О. Кучинської, що забезпечення права особи на справедливий суд є визначальним серед механізмів реалізації прав людини та досягнення завдань кримінального судочинства [175, с. 69].

На думку П. Пушкар, особливого значення в контексті завдань кримінального провадження відповідно до ст. 2 КПК України, набувають Конвенція та практика Суду [265, с. 145].

Як зазначає О. Хотинська-Нор, Європейський Суд орієнтує національні суди більш широко тлумачити існуючі в державі норми позитивного права з тією метою, щоб права і свободи людини і громадянина, сформульовані в законі, охоронялися і захищалися не лише в їх буквальному значенні (їх вузьке розуміння та застосування), але й з осмисленням суті самого права, що захищається, з можливим перевищенням сфери такого захисту [355, с. 14].

Ми, зі свого боку, на прикладі окремих справ ЄСПЛ хочемо висвітлити стандарти, що підкреслюють важливість доступу до правосуддя у кримінальному судочинстві та їх розвиток. ЄСПЛ у справі «Airey проти Ірландії» [289] акцентує на необхідності гарантій реальності та практичності права доступу до суду. На ефективності, що полягає у чіткості фактичного оскарження рішення, яким порушено права, стверджує суд у справі “Bellet проти Франції” [290].

Не абсолютизувати право на судовий розгляд ні у кримінальному, ні у цивільному процесі, закликає ЄСПЛ та констатує на встановлених обмеження у доступі до правосуддя у справах “Deweer проти Бельгії” [288], “Kart проти Туреччини” [296]. При цьому, зазначаючи на розумній пропроційності та законності мети обмеження у справі “Omar проти Франції” [291].

Аналіз стандартів обмеження права на доступ до суду у практиці ЄСПЛ засвідчує, що вони можуть зумовлюватись наявним імунітетом; виникати внаслідок у процесуальних регламентів, приміром, умовами прийнятності заяв (справа “Labergere проти Франції” [297]); з вимог не виконаного попереднього рішення; низької якості правничої допомоги (справа “Л.Т. проти України”) [298]), або у випадку, коли не вичерпано національні засоби правового захисту (справа “Плахтєєв та Плахтєєва проти України” [293]).

В контексті даного дослідження, слушне зауваження викладено ЄСПЛ у справі “Олександр Петрович Кулаков проти України” [292], що у кримінальному судочинстві на державу покладено обов’язок забезпечити право потерпілого на пред’явлення цивільного позову не для мети “особистої помсти”, але домогтися відшкодування або захистити своє право.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що ЄСПЛ виокремлюються такі елементи права доступу до правосуддя: право фактичного доступу до суду, право на справедливий і своєчасний розгляд і вирішення спору, право на відшкодування, право на ефективність правосуддя.

Відтак, для досягнення ефективності доступу до кримінального правосуддя згідно визнаних міжнародних стандартів, законодавство наднаціонального та національного рівнів має передбачати наявність дієвих кримінального-правових гарантій для забезпечення і реалізації процесуальних прав і законних інтересів особи у кримінальному процесі. Вказаним твердженням підкреслюється важливість кримінальних процесуальних гарантій для забезпечення прав людини. Що стосується прав людини в кримінальному судочинстві, то це складна система прав, які мають різні джерела, хоча вони однакові за своєю природою [14, с.132].

В продовження дослідження питання міжнародних стандартів та їх реалізації на рівні гарантій у кримінальному процесі, наведемо думку І. Коровайко, що до числа засобів забезпечення реалізації міжнародних стандартів кримінального судочинства в судовому провадженні віднесено відповідні гарантії, які є різновидом гарантій у кримінальному судочинстві та, у свою чергу, виступають результатом існування юридичних гарантій як загального родового явища. Реалізація комплексу вказаних гарантій спрямована на всебічне забезпечення учасникам кримінального провадження захисту їх прав та законних інтересів, а також уніфікацію підходів щодо відповідності засадам верховенства права та міжнародним стандартам при організації в Україні судової гілки влади та забезпеченні правосуддя [155, с. 32].

Приймаємо за висхідну думку про те, що для реального забезпечення доступу до правосуддя, гарантії мають бути формалізовані у законі.

Поділяючи висновок про важливість закріплення гарантій у кримінальному процесуальному законі, наведемо твердження О. Кучинської про те, що завдяки гарантіям прав особи забезпечується усунення чи принаймні мінімізація професійних помилок органів розслідування та правосуддя щодо особи [177, с. 4].

Саме кримінально-процесуальні гарантії, як стверджує М. Погорецький, є фундаментальною категорією кримінального процесу [227, с. 1].

Л. Удалова вважає, що в кримінальному судочинстві процесуальні гарантії є встановленими законом засобами, використовуючи які учасники кримінального процесу можуть захистити власні права та законні інтереси [344, с. 13].

Як наголошує М. Моторигіна, прийняття КПК України постало значимою подією нормативного забезпечення кримінальних процесуальних гарантій сторін кримінального провадження, регламентації процесуальних способів їх реалізації [201, с. 121].

Наведемо також думку М. Іванова, про те, що під системою національного та міжнародного правових механізмів у забезпеченні прав

учасників кримінального провадження, слід розуміти сукупність у взаємодії, взаємообумовленості та взаємозв'язку усіх елементів цього механізму, що відрізняються універсальністю, загальною значимістю та призначені для створення відповідних чинників здійснення, збереження та захисту закріплених чинних законодавством прав учасників кримінального провадження. Загалом, системи національного та міжнародного механізмів що забезпечують права учасників кримінального судочинства об'єднують єдиними вимогами усі елементи цього механізму, намагаючись зробити їх діяльність уніфікованою і такою, що відповідатиме міжнародним та національним стандартам захисту прав людини [131, с. 20].

Отже, дослідження механізмів забезпечення прав учасників кримінального процесу безпосередньо пов'язано із кримінальними процесуальними гарантіями. Єдиного наукового визначення поняття гарантія в науці кримінального права та кримінального процесу не має, разом з тим, в словнику української мови під терміном “гарантія” визначено поруку, забезпечення будь-чого, або умову забезпечення успіху чому-небудь [317, с. 29].

Погоджуємося з думкою тих науковців, котрі вважають, що кримінальними процесуальними гарантіями є законодавчо визначена система змістовно відмінних засобів, що спрямовані на забезпечення учасникам кримінального провадження рівності правових можливостей у реальному а фактичному здійсненні прав, всеосяжності в охороні, та надійності у захисті прав [101, с. 44]. Але з тим єдиним застереженням, що до вказаного визначення доцільно додати також право захисту охоронюваного законом інтересу.

В. Трофименко визначає, що цілями кримінальних процесуальних гарантій можуть бути: запровадження механізмів реалізації процесуальних прав та їх забезпечення, засторога порушенням закону та сприяння його відновленню, гарантування відповідальності винуватого, та щоб не винувата особа була виправдана [341, с. 40].

У наукових джерелах кримінальні процесуальні гарантії прийнято розкривати через певні засоби, до яких відносять: кримінальну процесуальну форму, засади кримінального процесу та статус його учасників, право на застосування заходів для забезпечення, прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль, застосування інституту оскарження уповноважених органів і осіб у кримінальному провадженні та юридична відповідальність учасників тощо [166, с. 19].

М. Михеєнко, В. Нор і В. Шибіко зазначають, що в юридичній науці гарантії розглядаються науковцями по-різному: як норми права, суб'єктивні права та обов'язки учасників у кримінальному провадженні, обов'язки уповноважених державою органів і осіб, які здійснюють кримінальне судочинство, діяльність учасників кримінального судочинства тощо. Деякі автори пропонують включати до гарантій процесуальну форму, принципи кримінального процесу та заходи кримінального процесуального примусу [195, с. 32].

Досліджуючи складові механізму забезпечення прав учасників кримінального процесу, О. Кучинська дійшла висновку, що він нараховує три базові підсистеми: реалізації, охорони та захисту. Перший складається із засобів творення умов реалізації прав і свобод, другий складається із запобіжників порушенню прав і свобод, третій передбачає механізми з відновлення порушених прав, а також притягнення до відповідальності [174, с. 270].

О. Щиголь зауважує на складності юридичної конструкції (системи), кримінальних процесуальних гарантій, елементи якої означені різнорівневими зв'язками та мають взаємодетермінуючий характер. На його думку, одні умови й правила слугують гарантіями інших, тоді як останні (загалом або частково) цілком можуть забезпечувати дієвість додаткової, третьої групи правил, умов, положень тощо [375, с. 48-49].

Завдяки наявним у законі процесуальним гарантіям, учасники кримінального провадження реалізують свої права у процесі.

Саме тому подальші розділи дисертації присвячені дослідженню доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному провадженні. Акцентовано увагу на проблематиці питання доступу до правосуддя в сучасних умовах збройної агресії проти України, а також запропоновано механізми та шляхи подолання проблемних питань.

У підсумку дослідження міжнародних стандартів правосуддя та гарантій у кримінальному процесі, можна навести цитату В. Смородинського, який не має сумніву, що незалежне, неупереджене, чесне й високопрофесійне відправлення правосуддя є вирішальним чинником правової державності. Отже, його принципи необхідно впроваджувати в сучасне українське життя, причому з урахування багатоговікового досвіду західної цивілізації – досвіду реального, а не паперового верховенства права над державною сваволею, реальної, а не декларативної відмови від права сили на користь сили права [318, с. 46].

1.3. Доступ до кримінального правосуддя: виклики сучасності

Повномасштабна військова агресія проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, спричинені нею загибель населення, міграція, збитки, окрім іншого, спричинили істотний вплив на стан доступу до правосуддя в Україні. Триваюча окупація Росією частини території України породжує чимало викликів для всіх сфер життя, у тому числі і для правового [340, с. 150].

Вважаємо, що дослідження породжених військовими діями трансформацій правосуддя, а також пропозиції до їх наступного наукового та практичного осмислення, логічно застосувати крізь призму теорії правосуддя перехідного періоду. Методологічним викликом цієї частини дослідження слід вважати відсутність у правовій доктрині України універсальних визначень основних понять, а також інструментарію при побудові механізму доступу до правосуддя саме в конфліктних та постконфліктних періодах.

Логічно констатувати, що концепт правосуддя перехідного періоду (а за пропозицією окремих авторів постконфліктне правосуддя або транзитивне правосуддя) є порівняно новим. Вважається, що термін «перехідне правосуддя» запропонував Нейл Крітц у 1995 р. у своїй однойменній праці [23].

В Україні відбувається активний процес розробки концептів перехідного правосуддя, в науковому дискурсі починають активно досліджуватися питання функціонування правової системи в умовах воєнного стану та збройної агресії. Даному питанню присвячені праці вітчизняних авторів А. Багінського, О. Балацької, М. Гнатовського, І. Гловюк, І. Ізарової, А. Кориневича, О. Плотнікова, М. Стефанчук, О. Хотинської-Нор тощо.

О. Уварова, на підставі аналізу пропонованих у літературі підходів, робить висновок про те, що перехідне правосуддя визначає такий етап впровадження устроїв, механізмів та практики яка характеризується реакцією проти пригнічення, конфлікту, війни, та спрямованістю до протистояння наслідкам та здолатню негативних наслідків попередніх порушень у сфері прав людини і гуманітарних прав [37, с. 9].

Парадигма перехідного періоду полягає у переході до миру від конфлікту, а процес врегулювання конфлікту – розглядається як поступовий процес з динамікою, що змінюється з часом, та залежить від конкретних умов і контексту. Дослідження продемонструвало необхідність розгляду певних питань постконфліктними державами, перед тим, як погодитись на певний механізм правосуддя перехідного періоду [11, с. 252].

Такого ж погляду дотримується й Tomasz Lachowski, який при вивченні питання перехідного правосуддя та реінтеграцію Донбасу в Україну доходить висновку, що застосування правосуддя перехідного періоду в триваючих конфліктах служить додатковим засобом вирішення конфлікту (допоміжна роль міжнародних кримінальних трибуналів) і створює основу для подальшого впровадження належних інструментів перехідного правосуддя у постконфліктний період [18, с. 41].

Поділяємо висновок авторок М. Грушко та К. Мануїлової, концепт перехідного правосуддя є тим єдиним способом, що сприятиме і подоланню тяжких наслідків збройного конфлікту, покаранню винуватих у злочинах, і забезпечить відновлення порушених прав. За визначенням авторів, поряд з комплексом із процесів та механізмів, пов'язаних з подоланням суспільством особливо масштабних порушень прав людини і гуманітарного права, повинна відбуватися також імплементація норм міжнародного гуманітарного та кримінального права у національне законодавство. Можливість поновлення довіри до інституцій громадського і державного рівня в Україні, сприяння трансформації конфлікту, за висновком дослідників, полягає у виключному диференційованому застосуванні інструментарію перехідного правосуддя, за умови чіткого розуміння як його можливостей, так і обмежень мирного врегулювання [83, с. 315].

Особливої актуальності набуває питання доступу до правосуддя у кримінальному процесі. Згідно зі статистикою Національної поліції України, станом на 16 вересня 2024 року, та від дати повномасштабного вторгнення, слідчими розпочато 127 305 кримінальних проваджень, за фактами вчинення

злочинів представниками збройних сил Російської Федерації та їхніми пособниками на території України [212].

Висхідним постає питання необхідності обмеження прав людини в умовах воєнного стану та визначення меж вжитих заходів. Відкритими та вкрай гострими залишаються питання щодо меж допустимого обмеження екстраординарним (спеціальним) законодавством прав людини в умовах воєнного стану. Тут важливим є змістовний (допустимі межі звуження обсягу певного права), інституційний (адміністративно – управлінське уможливлення реалізації прав), а також темпоральний (час допустимого обмеження) компоненти [57, с. 78].

Відповідаючи на таку суспільну дилему, нещодавно Конституційний Суд України констатував у Рішенні №8-р (II) / 2024 від 18 липня 2024 року [302], що Конституцією та актами, якими введено воєнний стан на всій території України, і, відповідно, механізми, якими в умовах воєнного стану, обмежено конституційні права, свободи, однак, не визначено можливість для обмеження прав і свобод, які гарантовано у статті 29 (свободи та особистої недоторканності), статті 55 (право на судовий захист), статті 62 (презумпція невинуватості), статті 63 (право на захист) Конституції.

Актуальним аспектом для сучасного періоду є доступність правосуддя в умовах збройного конфлікту та в постконфліктний період.

З початком війни в Україні суди, органи та установи системи юстиції зіткнулися з багатьма серйозними та масштабними труднощами, аж до об'єктивної неможливості належного здійснення правосуддя. Така ситуація вимагає негайного та ефективного вирішення. В пошуках вирішення цієї проблеми, у юридичній науковій літературі офіційно згадується про впровадження ідеї більш гнучкого підходу та ширшої дискреції судової влади, що за таких умов сприятиме дотриманню захисту прав людини [32, с. 237].

Серед критичних обставин, які постали перед українським суспільством та стали перепоною у доступі до кримінального судочинства, і не тільки в аспекті безпекової складової, війна додала руйнацію та пошкодження

приміщень судових установ, розкрадання й пошкодження матеріально-технічних ресурсів судових установ та органів у системі правосуддя. Відновлення пошкоджених приміщень судів та відбудова нових на місці зруйнованих будівель апеляційних і місцевих судів та органів у системі правосуддя відповідно до європейських стандартів також є пріоритетним завданням на шляху подолання наслідків війни [213].

Наступна по черговості, але не по значенню, проблематика доступу до правосуддя – це недотримання процесуальних строків при вирішенні справ з 24 лютого 2022 року. Радою суддів України було опубліковано 02.03.2022 р. “Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану” [271]. Рекомендовано в умовах воєнного стану: відкладати розгляд справ та знімати їх з розгляду за винятком невідкладних. Разом з тим, відповідно до ст.26 ЗУ “Про правовий режим воєнного стану” [124], заборонено в умовах правового режиму воєнного стану скорочувати або прискорювати будь-які форми судочинства. Що поставило учасників процесу в досить складне становище: необхідністю дотримання строків провадження з однієї сторони, та безпековими загрозами і технічними перепонами внаслідок ушкоджень критичної інфраструктури, з іншої сторони.

Бойові дії, тимчасова окупація, та, власне, запровадження правового режиму воєнного стану, стали підставою для зміни підсудності розгляду справ судами. Викликом для забезпечення правосуддя у кримінальних провадженнях стала неможливість фактичної передачі судових справ із судів, які опинились в районі проведення активних бойових дій, або з тимчасово окупованих територій, що спричинило, в окремих випадках, повторну передачу справ на автоматичний розподіл, та необхідність розпочати розгляд заново. Вказані обставини мають наслідком порушення строків судового розгляду, гарантованих у статті 6 Конвенції.

Відповідно до інформації щорічної доповіді Уповноваженого з прав людини за 2023 рік, упродовж 2023 року до Уповноваженого надійшло 95 796 звернень з яких 860 – колективних (18245 осіб) і 94 936 індивідуальних. Варто

зауважити, що кількість звернень до інституції зросла більш як удвічі (42 485 звернень упродовж 2022 року) [219].

Наступною з причин виникнення перепон у доступі до правосуддя слід назвати кількість суддів які здійснювали правосуддя. Згідно публічної статистики, оприлюдненої на офіційному порталі Судової влади, кількість суддів, які в 2022 році здійснювали правосуддя, становить 70,6 відсотків від кількості, встановленої наказами ДСА України. Так, чисельність суддів, визначена наказами ДСА України становить 6 278 суддів, а кількість суддів, які в 2022 році здійснювали правосуддя – 4 434 судді. Отже, станом на 31.12.2022 кадровий дефіцит суддів у місцевих та апеляційних судах які здійснювали правосуддя, становить 1 844 судді, що сприяє збільшенню навантаження на суддів, які мають повноваження, негативно впливає на оперативність та якість розгляду справ, призводить до зростання кількості невирішених судових справ. Аналізуючи подальші вектори розв'язання проблеми кількості суддів, що здійснюють правосуддя, зазначимо, що для порівняння станом на 01 січня 2024 року, за публічними даними ВККС України, серед 882 посад суддів апеляційних судів вакантними залишилося 498284, що становить 56,5%.

Правовий режим воєнний стану мав вплив на доступ до судових рішень. За загальними нормами, не допускається обмеження права загального доступу до електронних ресурсів ЄДРСР або його відтермінування з інших підстав, ніж це визначено ЗУ «Про доступ до судових рішень» [123], ЗУ «Про державну таємницю» [122]. Водночас, з 24 лютого по 20 червня 2022 року існувала ситуація, за якої повний загальний доступ до ЄДРСР було обмежено, доступність до офіційного порталу як «Судова влада України», «Стан розгляду справ», «Список справ, призначених до розгляду», які містили відомості про день, час, місце проведення судового засідання у справі, також було заблоковано з безпековою метою.

Заслужують на увагу висновки О. Козакевич про те, що на механізм реалізації прав на доступ до правосуддя суттєво впливають чинники політичного, економічного, соціального, психологічного, технічного характеру.

Авторка наводить приклад, що в умовах локдауну під час пандемії доступ до правосуддя значною мірою залежить від рівня цифровізації державного механізму, а також від рівня цифрової грамотності населення, доступності технічних засобів (наявність смартфона, безперебійність та надійність інтернет-зв'язку тощо) [143, с. 42].

Щодо порушень процесуальних прав в кримінальному провадженні було встановлено такі відомості. У сфері додержання прав в кримінальному провадженні за 2022 рік в Україні Омбудсманом було розглянуто 1545 усних і письмових звернень. Та повідомлено в них про 3 628 порушень, серед яких, за офіційними відомостями, наведено: “порушення права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина 1340 порушень”; “права на ефективне та у розумні строки здійснення досудового розслідування 597 порушень”; “незаконність закриття кримінального провадження порушень у кількості 68”; “порушення прав заявників, що вчинені працівниками правоохоронних органів 1003 порушень”; щодо “порушеного права заявників на реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення в ЄРДР 153 порушень”; щодо “справедливого та упродовж розумного строку судового розгляду у кримінальному процесі 114 порушень” та інші [220].

Отже, у напрямку покращення доступу до правосуддя сьогодні фахівці виокремлюють такі нагальні проблемні питання: – не сформованість органів судового врядування, їх функціональна недосконалість (дублювання функцій, надмірність повноважень, недосконалість інституту притягнення до відповідальності суддів); – необхідність подолання кадрової кризи в судовій системі України; – необхідність оптимізації існуючої мережі судів; – наявність руйнувань і пошкоджень приміщень, розкрадання та пошкодження матеріально-технічних ресурсів апеляційних та місцевих судів, необхідність їх відновлення відповідно до європейських стандартів; – недостатній рівень фінансування судової системи; повільний розвиток електронного судочинства, цифровізації судового процесу, проблеми із впровадженням Електронного суду та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; – неефективне

використання врегульованих законодавством механізмів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів; – потреба запровадження безпосередньої участі громадян у процесі судочинства (суд присяжних, мирові судді); – низький рівень добровільного виконання судових рішень, неналежне виконання й невиконання судових рішень, які набрали законної сили [153].

Подолання проаналізованих викликів передбачає системне вдосконалення правосуддя, приведення законодавства у відповідність до вимог часу і об'єктивних процесів. Окреслену проблематику не слід применшувати, разом з тим, варто підкреслити і позитивні аспекти впровадження інновацій у питаннях доступу до правосуддя після 2022 року.

За А. Чвалюком, Б. Бабіним, принципи примату норм міжнародного права; об'єктивної (судової) істини; універсальної справедливості; постконфліктної модернізації суспільних відносин; оперативність, своєчасність складають базову національну модель перехідного правосуддя [364, с. 102].

Значущість процесу реформування доступу до правосуддя визначається тим фактором, що на підставі аналізу наявних проблем в системі правосуддя і напрацювання заходів на забезпечення доступності правосуддя, громадянським суспільством і органами державної влади було викладено у офіційних програмних документах наступні стратегії: Концепція реформи правосуддя в контексті проєкту “Україна після перемоги: підготовка і комунікація реформ для реалізації “Бачення України 2030” [152]; Проєкт національної програми “План відновлення України” (щодо впровадження законодавства Вищої Кваліфікаційної Комісії Суддів України та Вищої Ради Правосуддя, завершення перезапуску антикорупційної системи (САП, НАБУ, реалізація реформи правоохоронних органів (наприклад, скорочення каральної функції Служби Безпеки України, посилення незалежності Бюро Економічної Безпеки України) [264]; ЗУ “Про засади державної антикорупційної політики на 2021 – 2025 роки” [114] та інші.

Окремі з запланованих раніше кроків вже знайшли свою реалізацію. Так, у 2022 році нормами КПК України, на відміну від інших процесуальних

кодексів, не було передбачено права проведення засідання у режимі ВКЗ (відео-конференц зв'язку), що певною мірою суперечило переліку заходів із покращення доступу до правосуддя та розвитку електронного судочинства відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 [348]. Тому, 23 лютого 2024 р. було ухвалено ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно – комунікаційної системи», яким передбачено доповнення та викладення у новій редакції ст. 35, ч.1 ст.73, ст.107, ч.1 ст.135, ч.1 ст.136, ч.7 ст.232, ч.2 ст.329, ч.5 ст.330, ст.336, ч.2 ст.342, ст.345, ч.4 ст.352, ч.6 ст. 371, ч.1 ст.385, ч.6 ст.387, ч.1 ст.401, ч.2 ст.412, ч.1 ст.430, та розділ XI Перехідних положень п.27 КПК України [121].

Констатація того, що попри вплив обставин правового режиму воєнного стану, наявності кризових явищ у енергетиці, ракетних обстрілів, знищенням будівель судів, неналежним фінансуванням судової системи, надмірним навантаженням і недостатньою кількістю діючих суддів, судова система впродовж 2023 року рухалася євроінтеграційним курсом та із прагненням забезпечити право кожній особі на належний судовий розгляд, та висновок, що не зважаючи на продовжувану збройну агресію РФ, Україна досягла вагомого прогресу в напрямі верховенства права, - слідує зі Звіту Єврокомісії за Пакетом розширення ЄС, який отримала Україна у листопаді 2023 року [129].

Вивчаючи потреби збалансування територіальної підсудності у зв'язку із неможливістю виконувати судочинство внаслідок окупації та фактичних бойових дій, навантаження на суддів та спеціалізації, Дослідницькою службою Верховної Ради сформульовано пропозиції щодо “Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя”. Зокрема, ті з них, що стосуються кримінального судочинства. Так, у пункті 4.2.3. Концепції пропонується створення судів за принципом “єдиного вікна” із наступним

запровадженням внутрішньої спеціалізації суддів. При цьому розподіл справ залежно від їх категорії здійснюється всередині суду [153].

Такий підхід збалансування та оптимізації судової влади України підтримується окремими науковцями. Наприклад, Ю. Гаруст та О. Бондаренко у контексті реформування судів, зважаючи на усі три принципи – територіальності, спеціалізації та інстанційності, – відзначають, що місцеві суди будуватимуться за принципом територіальності, тобто будуть знаходитися в районах, містах та районах у містах і будуть складатися з окремих палат, які розглядатимуть справи різних спеціалізацій (палата з розгляду цивільних справ, палата з розгляду кримінальних справ, палата з розгляду господарських справ та палата з розгляду адміністративної юрисдикції). Друга інстанція – апеляційні суди, які за принципом побудови та спеціалізації відповідатимуть суду першої інстанції, а вищим судовим органом (судом касаційної інстанції) буде Верховний Суд України [67, с. 45].

Поділяємо висновки щодо шляхів вдосконалення системи судоустрою України в умовах викликів сьогодення, викладені авторами Т. Бабкова, І. Тесленко, що право кожного на справедливий суд є непорушним та має забезпечуватись державою, тож доступ громадян до правосуддя та отримання належних судових послуг – це основа будь-якої правової держави. Загальні місцеві суди найбільш наближені до громадян, тож можуть виконати таке завдання. Під час формування нової мапи судів та визначення загальної системи судоустрою в Україні, на думку авторів, держава має максимально використати наявний ресурс місцевих загальних судів, посиливши їх кадровим потенціалом судової системи, зокрема інших юрисдикцій. Водночас із запровадженням нових технічних можливостей, які надають змогу позбутися обов'язковості присутності громадян безпосередньо у залі суду, забезпечення територіального принципу розташування судів може бути використано для наявних електронних сервісів, а не до розгляду справ у певному місці (суді), що може знівелювати будь-які корупційні ризики, розвантажити приміщення судів,

прискорити строки розгляду справ та загалом надати позитивний ефект у розвитку України як правової держави [36, с. 49].

Актуалізувались пропозиції вчених і щодо питання необхідності відновлення судів за принципом військової спеціалізації. О. Подцерковний вказує, що не останньою причиною повного занепаду українського війська, яке тепер доводиться створювати фактично заново, стала ліквідація органів військової юстиції в 2010–2012 роках [229, с. 129].

Виваженою видається пропозиція О. Балацької та О. Кучинської, що першочерговим етапом інституційного процесу відновлення військових судів потрібно визначити введення спеціалізації судів зі здійсненням кримінального судочинства щодо військових злочинів та розгляду справ про адміністративні правопорушення у військових правовідносинах, з подальшим формуванням у перспективі інституту військового суду [40, с. 466].

А. Білецька на підтримку цієї позиції зазначила, що внаслідок триваючих бойових дій, в сучасних умовах, судова влада не здатна забезпечити ефективність при розгляді зазначеної категорії справ [47, с. 27]. Додатково до підсилення окресленої позиції науковці звертають увагу на наявність зони активних бойових дій, що об'єктивно перешкоджає організаційному забезпеченню правосуддя на даній території (як то проведення судового засідання в залі судових засідань, залучення до участі у справі військовослужбовців, безпосередньо задіяних у бойових діях, тощо) та факт функціонування органів спеціалізованої військової прокуратури в Україні [50, с. 153].

Відтак, влучно резюмує М. Стефанчук, що першочерговим кроком до відновлення України у сфері судоустрою є подолання проблемних аспектів функціонування інституцій національної системи правосуддя, як ключового елементу національного механізму захисту прав людини [22, с. 200].

Правовою інновацією стало створення за підтримки Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правової допомоги тощо, Української школи практичних знань з питань доступу до правосуддя. Ця

платформа була створена у 2020 році як системний інструмент для об'єднання зусиль у пошуку, дослідженні, систематизації та розповсюдженні кращих практик для забезпечення ефективного та всеохоплюючого доступу до правосуддя, особливо, соціально вразливих груп населення.

На нашу думку, забезпечення належного рівня кваліфікованої правової допомоги, доступність центрів з надання безкоштовної правової допомоги, зменшення формалізованих процедур розгляду справ у суді, зменшення судового збору для окремих категорій справ, особливо відносно ветеранів, інвалідів, внутрішньо переміщених осіб тощо, безумовно сприятимуть підвищенню рівня доступності до правосуддя та соціальній справедливості. Проблемні питання доступу до правосуддя та перепони у наданні правової допомоги адвокатами особам, які перебувають на тимчасово окупованій території, знайшли своє вирішення на рівні постанови Верховного Суду доволі недавно – на початку 2024 року у справі № 913/768/21 [246]. Окреслена проблема спричинена невірним тлумаченням ЗУ “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” [113]. Статтею 13 якого було заборонено здійснення господарської діяльності юридичними та фізичними особами, підприємцями та якими провадиться незалежна професійна діяльність, місцем знаходження яких є ТОТ. Окремими судами кваліфікувались нікчемними договори на надання правничої допомоги з адвокатами на підставі вказаної норми. Проте, суд резюмував недопустимість обмеження права особи на професійну правничу допомогу.

Виправданою та інноваційною, беззаперечно, слід вважати впровадження “Електронного суду”, що є підсистемою Єдиної судової інформаційної системи України. Згідно Рекомендацій Res (2001) 2 ще у 2001 році КМРЄ [284], у сфері здійснення правосуддя незамінним засобом стали сучасні інформаційні технології, що при побудові та трансформуванні судових систем, правової інформації, сприяють ефективному державному управлінню та функціонуванню демократії.

Слід констатувати, хоча використання “Електронного суду” є доступним і здебільшого ефективним способом інноваційного забезпечення доступності правосуддя, разом з тим, він потребує подальшого доопрацювання технологічна частина даного проекту: забезпечення конфіденційності облікових записів та верифікації доступу, синхронність часу доставлення документації, забезпечення конфіденційності при узгодженні позиції захисника з учасником кримінального провадження та інше.

Попри не значу увагу, яка приділялась запровадженню новітніх технологій вітчизняними дослідниками у попередні десятиріччя, слід відзначити підвищений науковий інтерес у сьогоднішній час. Серед викликів трансформацій які, очікувано, постануть вже найближчим часом перед учасниками судового процесу, можна назвати також застосування технологій штучного інтелекту та метавсесвіт. На думку Т. Огнев’юк, низку питань щодо можливості його застосування у сфері правосуддя породжує відсутність у штучного інтелекту емпатії та інтуїції, що є природно-притаманними кожній живій людині [218, с. 66]. А. Гачкевич зазначає на гострій необхідності підвищення рівня обізнаності з явищем штучного інтелекту, який все частіше проникає в суспільні відносини, набуває безпосереднього зв’язку із предметом спорів і засобами вчинення злочинів, а також може використовуватися іншими державними органами, з якими, у тому числі, у кримінальних справах, взаємодіють судді та працівники судів [68, с. 32].

У травні 2024 року Радою Європи було прийнято першу Конвенцію про штучний інтелект [6]. В Україні ж поки не має закону про використання штучного інтелекту у правосудді. Проте, технології і інновації мають прямий вплив на доказування у кримінальному процесі, включаючи розслідування у програмній сфері, побудову фізичних і цифрових моделей, аналіз даних і використання віртуальної реальності. Докази, отримані за допомогою цифрових технологій, все частіше використовуються в міжнародних кримінальних судах і трибуналах. Вважаємо, що і Україна має нормативно забезпечити впровадження означеного спектру технологічних можливостей.

На нашу думку, важливим і своєчасним є прийнятий Кабінетом Міністрів України План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частину сектору безпеки і оборони України 2023-2027 роки [304]. Що вміщує прогресивні концепти та ініціативи, на кшталт обов'язку з розроблення і прийняття законопроекту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, розвитку медіаційних процедур у кримінальному провадженні та відновного правосуддя тощо.

Означені в даному пункті дисертації проблемні виклики хоча і постали у зв'язку із збройною агресією проти України, проте, надали нового імпульсу у подальших наукових та практичних правових напрацювань із вдосконалення забезпечення та спрощення доступу до правосуддя, розроблення нових та вдосконалення діючих концептів та засад доступності правосуддя.

Висновки до Розділу 1

Здобувачкою проаналізовано наукові підходи до визначення поняття доступу до правосуддя, зокрема, з позиції філософії права, та здійснено співвідношення з суміжними поняттями. Встановлено форму закріплення принципів доступу до правосуддя у міжнародних та європейських стандартах, розкрито їх роль у кримінальному процесуальному законодавстві України. Окремий підрозділ присвячено вишукуванню проблематики доступу до кримінального правосуддя в умовах збройної агресії проти України, та шляхи їх подолання. Наведене дослідження підсумовано у таких висновках:

1. Домінантою твердження дисертантки є те, що по мірі зростання загальноцивілізаційного гуманізму, забезпечення доступності правосуддя має наповнюватися не стільки формалізованими, декларативними, принципами, проте внутрішніми нормами та механізмом практичної реалізації. Обґрунтовано, що в останні роки суспільство занадто сильно відійшло від гуманізму, розчинивши його в бурхливому симбіозі боротьби за владу і перерозподіл ресурсів, залишивши людину покинутою обабіч. Повернення до етики людяності можливе через і завдяки створенню умов для захисту прав людини, повернення її в лоно справедливості і наповнення вірою доступу до правосуддя. Сформульовано твердження, що забезпечення права доступу до правосуддя у кримінальному процесі є одним з найбільш важливих питань, що пояснюється не тільки увагою у системі засад КПК України, але і увагою Європейського Суду із прав людини зазначеного права.

2. Представлено аргументи, наукові підходи та аналіз нормативних актів, як національних так і міжнародних, що свідчить про термінологічні та змістовні підстави розмежування поняття доступу до правосуддя від суміжних понять. Запропоновано твердження про те, що не слід підмінювати зміст засад доступу до правосуддя із засадами обов'язковості судового рішення або применшувати його значення, на тій підставі, що саме доступ до правосуддя, як основна кримінально-процесуальна функція суду, дозволяє і реалізувати завдання

кримінального судочинства, і стати цивілізованим засобом вирішення соціально-правового конфлікту.

У зв'язку з чим, запропоновано дати таке визначення. Доступ до правосуддя – фундаментальний та багатоаспектний принцип побудови суспільних відносин, що включає такі елементи як: 1) гарантія визнання прав особи, 2) застосування механізмів безперешкодного та своєчасного захисту порушеного права особи, за сприяння державних уповноважених органів і інститутів кваліфікованої правової допомоги, 3) справедливий розгляд спору належним судом (або у спосіб альтернативного вирішення спору), 4) повне і ефективне відшкодування, відновлення прав особи.

3. Здобувачкою запропоновано: у визначенні загальних засад кримінального провадження пункт 14 частини 1 статті 7 КПК України “доступ до правосуддя” виокремити в додатковий пункт вказаної статті, для чіткого відмежування понять “доступу до правосуддя” та “обов’язковості судових рішень”:

“Стаття 7. Загальні засади кримінального провадження

14) Доступ до правосуддя;

14-1) Обов’язковість судових рішень”.

Запропоновано внести зміни до статті 21 КПК України, у такій редакції:

“Стаття 21. Доступ до правосуддя

1. Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.

2. Кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов’язків у порядку, передбаченому цим Кодексом та застосування ефективних засобів правового захисту для поновлення порушених прав.

3. Якщо інше не передбачено цим Кодексом, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами”.

Запропоновано доповнити КПК України новою статтею 21-1 врахувавши також внесену зміну до ч.3 ст.369 КПК України згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 р., виклавши у такій редакції:

“Стаття 21-1. Обов’язковість судових рішень.

1. Судові рішення (вирок, ухвала, постанова суду), що набрали законної сили в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов’язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, - за її межами”.

4. За результатами вивчення стану сучасних викликів наведено статистику критичних обставин, що стали перешкодою доступу до правосуддя у кримінальному судочинстві України. Описаний у даному розділі виклад продемонстрував багатоманітність пропозицій стосовно подолання викликів сучасності, підвищення рівня доступності правосуддя в умовах збройного конфлікту та напрацювання для постконфліктного періоду, адаптування до технологічних змін у світовому масштабі. Сформульовано висновок, що дискусія ще далека від вирішення та включає складні політичні та етичні дилеми на кшталт відповіді на запитання "чим можна пожертвувати заради правосуддя?" та одночасне “чи можна пожертвувати правосуддям?”.

5. Запропоновано визнати, що гарантії права доступу до правосуддя, зокрема, кримінального, для категорій осіб які постраждали внаслідок збройної агресії проти України (ветеранів, інвалідів, внутрішньо переміщених осіб, громадян що вимушені виїхати з України тощо), можливі через забезпечення таким особами права на професійну правничу допомогу, права на безоплатну правову допомогу, підкреслено, залишається ключовим для подальших законодавчих напрацювань. Обґрунтовано, що у рамках правосуддя перехідного періоду потерпілі є рушійним фактором, який виправдовує впровадження нових механізмів та вдосконалення усталених інституційних практик.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ

Дослідженню проблем інституту цивільного позивача у кримінальному процесі приділялась увага вітчизняних фахівців: С. Альперт, М. Гошовський, Ю. Грошевий, Я. Клименко, О. Костюченко, О. Кучинська, В. Маляренко, В. Нор, Ю. Циганюк, О. Щиголь та багато інших, котрі, безумовно, зробили значний внесок у розвиток науки кримінального процесу.

У даній частині роботи, за результатами існуючих публікацій та власних наукових досліджень, здобувачкою, з використанням формально-логічного методу, здійснено аналізування інституту цивільного позивача у кримінальному провадженні, та амбівалентного (цивільно-процесуального та кримінально- процесуального) характеру зазначеного учасника кримінального провадження. Використовуючи системно-структурний метод, співставлено права і обов'язки цивільного позивача з потерпілим у кримінальному провадженні, здійснено класифікацію прав і обов'язків цивільного позивача. На підставі статистичного методу шляхом дослідження 200 ухвал судів першої інстанції за період 2022 р. – 2024 р. виявлено, що в більшості випадках судами при визнанні особи цивільним позивачем не визначається порядок реалізації інших його процесуальних прав і обов'язків (наприклад, право і строки на подання відповіді на відзив тощо), що спричиняє суперечливі підходи до можливості вчинення окремих процесуальних дій цивільним позивачем та є чинником, що обмежує його право на доступ до правосуддя. Вказаним дослідженням здобувачкою обґрунтовується необхідність закріплення в КПК України окремої статті про права і обов'язки цивільного позивача. Вперше на науковому рівні розкрито особливості правосуб'єктності адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні, досліджено законодавчі неточності та внесено пропозиції для їх подолання.

2.1. Загальні положення правового інституту цивільного позивача у кримінальному процесі: доктринальні і практичні колізії реалізації процесуальних прав

Широке коло учасників, диференційованих за своїм процесуальним статусом, належить до конститутивної, обов'язкової, але не виключної, ознаки кримінального процесу. Процесуальний статус визначає роль і місце суб'єкта в кримінальному провадженні, виокремлює його процесуальні властивості та окреслює межі та напрями реалізації його процесуальних прав. Важливе теоретичне та практичне значення має чітке законодавче закріплення і виважене відмежування процесуальних статусів різних учасників кримінального провадження. У цьому аспекті на виняткову наукову та прикладну увагу заслуговує процесуальний статус особи, яка зазнала шкоди внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Як зазначає Н. Михайлова, сенс кримінального процесу полягає у захисті прав потерпілої особи [194, с. 203]. Звернемо увагу на те, що у межах наданих повноважень в кримінальному провадженні, діяльність органів досудового розслідування і суду не можуть обмежуватися притягненням до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення або суспільно-небезпечного діяння, та застосуванні до них примусових заходів медичного чи виховного характеру, проте, як зазначає В. Нор, на них покладено обов'язок вжиття повного спектру кримінальних процесуальних заходів з метою оперативного і повного усунення майнових та морально – психологічних шкідливих наслідків [216, с. 32].

При використанні позовного способу захисту прав потерпілого від кримінального правопорушення, законодавцем визначено спеціальне коло суб'єктів, діяльність яких пов'язана із цивільним позовом: цивільного позивача та цивільного відповідача. Кримінальна процесуальна функція цивільного позивача у провадженні може різнитися в залежності від того, чи збігається статус цивільного позивача зі статусом потерпілого у кримінальному

провадженні. У разі, якщо його статус не збігається зі статусом потерпілого - це підтримання пред'явленого цивільного позову, що є відмінним від функції кримінального переслідування і захисту, якщо статус цивільного позивача у кримінальному провадженні збігається зі статусом потерпілого.

Попри відсутність єдиного підходу у юриспруденції у визначенні структури процесуального статусу, проте, права і їх гарантії, обов'язки та відповідальність є її традиційними елементами, поруч з якими при визначенні процесуального статусу учасника у кримінальному провадженні, слід доповнювати визнанням свобод та законних інтересів [365, с.198].

Не вдаючись у глибоку дискусію в питанні теорії кримінального процесу та проблеми співвідношення з іншими однопорядковими поняттями, такими як процесуальне положення, процесуальне становище і процесуальний статус, зазначимо, що наукова література перевантажена суперечками довкола термінології за відсутності її чіткої систематизації.

Наприклад, О. Щиголь здійснює термінологічне поєднання, та наголошує, що процесуальний статус (становище) не лише визначає міру можливої та необхідної поведінки особи, а й у цілому характеризує її місце в процесі, положення стосовно інших його учасників [373, с. 494].

Натомість, Т. Степанова зазначає, що причиною неможливості формулювання однозначного висновку про межі як наукового використання, так і законодавчого закріплення таких понять як "правовий статус", "правове положення", "правове становище" є неоднакове тлумачення таких понять, або використання поза належної аргументації чи змістовної суперечливості, та, загалом, їх термінологічна множинність [319, с. 80].

О. Аніна розмежовує поняття правового статусу та положення, до ознак першого терміну відносить наявність у особи певних прав і обов'язків, а також визначене місце в системі правових відносин, а друге - додатково відображає функціональну роль особи [35, с. 41].

Протилежна думка висловлена І. Желтобрюх про те, що поза відсутності науково-методологічних підстав для змістового відмежування, вказані поняття

є тотожними [99, с. 66].

Науковиця Л. Нескороджена наділяє термін правовий статус сполученням елементів, до яких вона відносить правосуб'єктність, права, інтереси, обов'язки і гарантії їх здійснення учасниками кримінального процесу [214, с. 65-66].

На нашу думку, при дослідженні інституту цивільного позивача у кримінальному процесі доречним є вживання саме терміну “процесуальний статус”, в розумінні встановленого нормами закону положення відносно інших осіб, та наділення прав і обов'язків для досягнення завдань кримінального провадження. Саме під таким кутом зору буде здійснюватися подальше дослідження.

Згідно ч.3 ст. 61 КПК України, цивільний позивач наділений правами та обов'язками, що передбачені для потерпілого та стосуються цивільного позову. З вказаного слідує висновок про безпосередній зв'язок прав цивільного позивача та прав потерпілого, які є порівняно ширшими. Формально-логічне аналізування змісту ст. 55 та ст. 61 КПК України надає змогу дійти висновку про те, що наведені в них визначення є майже ідентичними, разом з тим, суб'єктивним чинником та підставою набуття цивільним позивачем свого процесуального статусу у кримінальному провадженні, є момент подання суду або органу досудового розслідування відповідного позову.

Підкреслимо, що законодавець пов'язав такий момент саме з поданням цивільного позову, а не з вчиненням зустрічної дії компетентним органом щодо прийняття позову тощо.

В контексті дискурсу щодо набуття потерпілим додаткового статусу - цивільного позивача, при поданні відповідного позову у кримінальному провадженні, наведемо деякі з наукових тверджень.

Наприклад, за твердженням М. Тлепової, цивільного позивача з кола учасників кримінального провадження слід взагалі виключити, оскільки, на думку авторки, процесуальні статуси потерпілого та цивільного позивача, враховуючи їх право на отримання відшкодування за пред'явлення цивільного

позову, майже повністю тотожні, тому відсутня потреба додатково наділяти потерпілого процесуальним статусом цивільного позивача [336, с. 59].

Натомість, О. Щиголь артикулює тими аргументами, що виключення з КПК норм про цивільного позивача у кримінальному провадженні, призведе до деформування та розмиття процесуального статусу потерпілого, оскільки тільки останні зможуть пред'явити цивільний позов, що, в свою чергу, обмежує права тих осіб, які бажали б уникнути набуття статусу потерпілого, або призведе до необхідності визнання потерпілим виключно для отримання особою права на пред'явлення цивільного позову [374, с. 317].

Раціональним вважаємо твердження Ю. Циганюк про те, що правовий статус потерпілого та цивільного позивача в кримінальному процесі України визначений по-різному і включає різний об'єм прав та обов'язків [362, с. 13].

Тож, підтримуємо думку дослідників щодо необхідності зміни підходу законодавця, визнання того, що цивільним позивачем може бути не тільки особа, потерпіла від кримінального правопорушення. Залишення цивільного позову без розгляду, позовної заяви - без руху і не усунення її недоліків в уставлені судом строки, що веде до повернення позовної заяви, відмова від цивільного позову в кримінальному провадженні, мають прямий вплив на статус особи цивільного позивача в кримінальному процесі, проте не позбавляють таку особу процесуального статусу потерпілого. Вбачається і темпоральна відмінність, коли процесуальний статус цивільного позивача може бути набутий значно пізніше статусу потерпілого, якщо цивільний позов подано безпосередньо суду до початку розгляду справи по суті. Відтак, хоча права і обов'язки потерпілого та цивільного позивача, згідно КПК України, співвідносяться як загальне і спеціальне (особливе), дозволяє ідеальне поєднання в одній особі потерпілого та цивільного позивача, але не виключає участі у кримінальному процесі цивільного позивача і за відсутності статусу потерпілого.

О. Ситенька та Ю. Макарчук, порівнюючи ст. 61 та ст.128 КПК України, вбачають певну помилковість правового регулювання тих осіб, які можуть

належати до кола цивільних позивачів у кримінальному процесі, та підкреслюють необхідність внесення змін, у зв'язку наділенням права набути статус цивільного позивача законним представником неповнолітнього, особи з обмеженою дієздатністю або недієздатної, а також прокурором [314, с.452].

З наведеним висновком складно погодитись, як у зв'язку з відсутністю деталізації, яких саме змін потребує ст.61 КПК України, так і з очевидним ототожненням норм, котрі визначають поняття та статус цивільного позивача з нормами, які регламентують форму та спосіб реалізації процесуальних прав, що означає відмінність між особою цивільного позивача та особою, яка уповноважена в інтересах цивільного позивача (не у своїх особистих) пред'явити цивільний позов (в буквальному сенсі – подати позовну заяву та підтримати цивільний позов) у кримінальному судочинстві.

В продовження аналізування правосуб'єктності цивільного позивача у кримінальному процесі, пропонується не тільки дослідити інші права і обов'язки, якими наділений цей учасник процесу, але вказати на технічну суперечність та законодавчі прогалини, запропонувати наукові підходи до вирішення вказаної проблематики. На окремих з них, внаслідок не достатнього рівня наукової розробки – зупинитися детальніше.

На нашу думку, відсутність окремої статті КПК України, яка б містила систематизований виклад прав і обов'язків цивільного позивача, свідчить про істотну перепону для забезпечення належного правового регулювання інституту цивільного позивача у кримінальному провадженні. Зробимо попередній висновок щодо розосередження норм, які визначають ключові аспекти правового статусу цивільного позивача за змістом КПК України.

До висхідного права досліджуваного учасника кримінального провадження відноситься право особи на пред'явлення цивільного позову, тому що права і обов'язки цивільного позивача виникають саме з моменту подання позовної заяви суду, або органу досудового розслідування.

Показово, що КПК України не регламентує порядку повідомлення про права та їх роз'яснення щодо цивільного позивача. Наприклад, для

підозрюваного і обвинуваченого, згідно ч.8 ст. 42 КПК України, визначено вручення пам'ятки про їх процесуальні права та обов'язки. Потерпілому, в порядку ч.2 ст.55 КПК України, також передбачено вручення пам'ятки про процесуальні права, що є обов'язком особи, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. Проте, не передбачено КПК України вручення подібної пам'ятки цивільному позивачу, що можна окреслити як істотний практичний недолік, котрий не сприяє забезпеченню прав цивільного позивача у кримінальному процесі.

Зауважимо, що на сайтах деяких судів і досі розміщено пам'ятки про процесуальні права цивільного позивача у кримінальному процесі, проте, відомості в них є застарілими та покликались на “Інструкцію з діловодства в місцевому загальному суді”, в додатку 35-7 до пункту 6-1 якої дійсно містилась пам'ятка щодо прав та обов'язків цивільного позивача який бере участь у судовому розгляді [133]. Проте, вказана інструкція втратила чинність, натомість чинна “Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України” [132] вже не містить згадуваного додатку.

Тому, підтримуємо пропозицію авторів В. Волошина, А. Ковальова про необхідність закріплення в ч.2 ст.61 КПК України обов'язку з вручення пам'ятки про процесуальні права і обов'язки цивільного позивача на уповноважений орган, яким здійснюється прийняття позовної заяви [65, с. 246].

В дослідженні питання процесуального статусу цивільного позивача в кримінальному провадженні, логіко-юридичний метод дозволяє обґрунтувати наш наступний висновок. До функційних прав цивільного позивача у кримінальному процесі, що прямо викладені у відповідних нормах КПК України, належать: - підтримання цивільного позову або відмови від нього до видалення суду для ухвалення рішення до нарадчої кімнати (ч.3 ст.61 КПК); - бути повідомленим та на отримання копій процесуальних рішень щодо цивільного позову у кримінальному провадженні (ч.3 ст.61 КПК); право цивільного позивача на представника (ст.63 КПК); - представництва законним представником (ст.64 КПК); - забезпечення цивільного позову шляхом подання

клопотання про арешт майна (ч.1 ст.171 КПК) та кореспондуючий йому обов'язок зазначення розміру шкоди та суми позовних вимог, та щодо їх доказування (ч.3 ст.171 КПК); - право цивільного позивача на оплату проїзду, оренду житла та витрати на відрядження, компенсацію втраченого заробітку тощо (ч.3 ст.122 КПК); - бути повідомленим про відкриття для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в частині щодо цивільного позову (ч.8 ст. 290 КПК); - апеляційного оскарження щодо вирішення позову (п.8 ч.1 ст. 393 КПК); - право на касаційне оскарження вироку щодо цивільного позову (п.8 ч.1 ст. 393 КПК).

Зазначимо, що деякі з закріплених прав цивільного позивача прямо не визначені в окремих нормах КПК України, проте підлягають витлумаченню з його змісту, наприклад: - право заявити відвід (ч.2 ст.80 КПК); - право клопотати про розгляд цивільного позову за відсутності позивача (абз.2 ч.1 ст.326 КПК); - право бути учасником підготовчого засідання (ч.2 ст. 314 КПК); - право подання клопотань (ч.1 ст.350 КПК); - право виступу у судових дебатах (ч.1 ст.364 КПК); - право на роз'яснення судового рішення (ч.1 ст. 380 КПК); - право перегляду рішення суду за нововиявлених або виключних обставин (ч.1 ст.460 КПК); - право на звернення до суду щодо відновлення матеріалів провадження у разі їх втрати (ч.1 ст. 525 КПК); - право на висловлення думки про докази та порядок їх дослідження (ч.1 ст.349 КПК).

До дискусійних, що засвідчує колізію різних підходів науковців та практиків, належить: право цивільного позивача на оскарження під час досудового розслідування рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора в порядку п.1 ч.1 ст.303 КПК як “іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування”, чи за п.7 ч.1 ст.303 КПК як “особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником”, та у порядку п.9-1 ч.1 ст.303 КПК як “особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником”.

Наведемо перелік прав цивільного позивача, щодо яких наразі правова

невизначеність законодавчо не усунута: - право на проведення експертизи і кореспондуючий цьому праву обов'язок слідчого або прокурора забезпечити проведення експертизи з метою визначення розміру шкоди, у випадку неможливості самостійного визначення потерпілим або за відсутності документу на підтвердження розміру, внаслідок упущення згадки про це в п.6 ч.2 ст.242 КПК; - відсутність поіменування цивільного позивача в переліку: учасників кримінального провадження, наділених правом ознайомлення з матеріалами кримінального провадження після вступу судового рішення у законну силу (ч.1 ст. 533-1 КПК), та серед осіб, наділених правом оскарження судового рішення щодо понесених процесуальних витрат (ч.2 ст.126 КПК).

Досліджуючи питання процесуальних обов'язків цивільного позивача у кримінальному процесі, зауважимо на попередньо викладеному висновку про те, що КПК України не містить єдиної статті, якою б такі обов'язки унормувались. Аналіз же процесуального закону дає підстави сформулювати такий їх перелік: - доказати суду належність та допустимість доказу, довести розмір понесених процесуальних витрат (ч.2 ст.92 КПК); - обов'язок адміністратора за випуском облігацій надати згоду зборів власників облігацій при відмові від цивільного позову (ч.4 ст.61 КПК); - обов'язок недопустимості розголошення під час досудового розслідування (ст. 222 КПК); - обов'язок прибуття за викликом уповноваженого органу (ст. 133 КПК); - обов'язок прибути за судовим викликом (ст.134 КПК України); - обов'язок присутніх під час судового засідання (ст.329 КПК України); - обов'язок посилення у судових дебатах лише на докази, що досліджувались судом (ч.5 ст. 364 КПК України) тощо.

З-поміж перспективних напрямків дослідження теми кримінальних процесуальних прав та обов'язків цивільного позивача, слід назвати вивчення їх взаємозв'язку у контексті відсильних норм ч.4 ст.128 КПК України про те, що вимоги до форми та змісту позовної заяви у кримінальному провадженні встановлені як до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства, та ч.5 вказаної статті про розгляд цивільного позову в

кримінальному судочинстві за правилами КПК, із тим застереженням, що у випадку відсутності кримінальних процесуальних норм регулювання, до цивільного позову підлягають застосуванню норми ЦПК України за умови їх відповідності засадам кримінального судочинства. Логічно зазначити, що як наслідок відсутності у КПК України норм, що прямо встановлюють вимоги до форми, змісту, додатків до цивільного позову, для подальших розвідок у даному напрямі, посилатимемось на норми ЦПК України.

Відповідаючи на питання, чи не суперечать засади цивільного судочинства та відповідні норми статей: 175, 176, 177, 179 ЦПК України засадам кримінального судочинства, зауважимо, що тотожними за визначеними у ст.7 КПК України є такі засади ч.3 ст. 2 ЦПК України: верховенство права, засада поваги до гідності, рівності перед законом і судом, обов'язковості судових рішень, змагальності сторін, забезпечення права на оскарження судових рішень, публічність, диспозитивність, розумність строків.

До засад цивільного судочинства, які не відображені в переліку засад кримінального судочинства, можна віднести: пропорційність, засаду неприпустимості процесуальних зловживань, засаду відшкодування судових витрат.

До засад кримінального судочинства, які містяться у КПК України, але не мають відповідної аналогії у ЦПК України, та обумовлені особливістю кримінального судочинства, належать: засада законності; недоторканності (особистої, щодо житла, власності); таємниці спілкування; невтручання до приватного життя особи; презумпції невинуватості та заборони повторного притягнення до кримінальної відповідальності; засада доведення винуватості; свобода не свідчити проти себе, членів сім'ї та близьких родичів; доступу до правосуддя; змагальності; свободи подання доказів суду, доведення їх переконливості, безпосередність дослідження доказів судом; мови здійснення кримінального провадження тощо. Відтак, при реалізації цивільним позивачем своїх процесуальних прав у кримінальному процесі, слід дотримуватись вище вказаних засад кримінального судочинства.

Повернімося до розгляду питання вимог до форми і змісту позовної заяви через розкриття прав і обов'язків цивільного позивача. Так, з положень ст. 175 ЦПК України слідує такі обов'язки до оформлення і змісту позовної заяви. Крім, власне, права на подання позовної заяви, міститься обов'язок викладення обставин на обґрунтування вимог та доказів на їх підтвердження (п.5 ч.3 ст. 175 ЦПК), обов'язок викладення відомостей у разі досудового врегулювання спору (п.6 ч.3 ст. 175 ЦПК) і тут одразу застережемо, що вказана вимога відносно пред'явлення позову у кримінальному провадженні носить суто декларативний характер, - обов'язок визначення переліку документів, доказів доданих до позову (п.8 ч.3 ст. 175 ЦПК), викладення відомостей про вжиття заходів забезпечення доказів або позову (п.7 ч.3 ст. 175 ЦПК), визначення попереднього (орієнтовного) розрахунку суми судових витрат (п.10 ч.3 ст. 175 ЦПК) та визначення ціни позову (ст. 176 ЦПК України); письмове підтвердження про відсутність подання тотожного позову (п.8 ч.3 ст. 175 ЦПК). Щодо останнього, вважаємо обґрунтованим отримання судом заяви позивача про не подання іншого позову, враховуючи право цивільного позивача пред'явити позов як у кримінальному провадженні, так і поза ним.

Одним із ключових аспектів є дотримання цивільним позивачем обов'язку за ст. 177 ЦПК України та долучення документів до позовної заяви. За загальним положенням цієї статті, на позивача покладено обов'язок подання разом з позовом його копії, включно з копіями додатків, для інших учасників провадження. Виключенням з цього правила саме і є кримінальне провадження, адже у ч.2 ст.177 ЦПК зазначено, що її вимоги не застосовують до вимог відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, або внаслідок протиправних рішень чи дій (бездіяльності) органу оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, прокуратурою, судом, або щодо каліцтва, ушкодження здоров'я чи пов'язаних зі смертю особи. Проте, неодмінно дискусійною серед науковців залишається вимога до позивача про долучення до позову всіх наявних у нього доказів згідно ч.5 ст.177 ЦПК.

До інших процесуальних прав цивільного позивача за ЦПК України, що

пов'язані з цивільним позовом також можна віднести право на відповідь на відзив (ст.179 ЦПК) та подання заяв і клопотань (ст.ст.182, 183 ЦПК), заяви про уточнення позовних вимог (п.3 ч.2 ст.197 ЦПК), відмови від позову (окремої частини позовних вимог) (п.1 ч.2 ст.49 ЦПК), збільшення або зменшення розміру вимог (п.2 ч.2 ст. 49 ЦПК), зменшення предмету позову чи його підстав (ч.3 ст.49 ЦПК). Практично обґрунтованим є закріплення права подання вказаної заяви як на стадії досудового розслідування, шляхом подання письмової заяви про її відкликання, так і поданням письмової заяви про відмову від позову (або залишення позовної заяви без розгляду) до суду на стадії судового провадження. Можна зауважити, що відмова від позову має відбуватись як повністю, так і щодо частини позовних вимог.

Під час виконання дослідницької частини роботи з аналізу рандомно відібраних 200 ухвал судів першої інстанції у кримінальних провадженнях з заявленим цивільним позовом, здобувачкою отримано такі статистичні результати: судом було визначено порядок вручення копії цивільного позову відповідачу у 17 % з них; визначено строк для подання відзиву на позов у 26 % з них, визначено строк надання відповіді на відзив у 12% з них, роз'яснено інші процесуальні права цивільного позивача всього у 6% з них (Додаток 4). А за результати анонімного опитування серед 100 правників (з них 55 адвокатів та 45 суддів), зокрема, на запитання “чи є необхідність внесення змін до КПК України та закріплення в окремому розділі норм щодо процесуального статусу цивільного позивача та відшкодування шкоди у кримінальному процесі, серед опитаних ствердно відповіло 60% суддів та 89,1% адвокатів (Додаток 1). Вбачається, що окреслена проблематика спричинена відсутністю єдиного розуміння на рівні правозастосування, яке коло прав і обов'язків у кримінальному процесі має цивільний позивач та свідчить, на нашу думку, про правильність обраного вектору досліджень унормування правосуб'єктності цивільного позивача у кримінальному процесі.

Підсумовуючи цю частину аналізування інституту цивільного позивача у кримінальному провадженні через розкриття змісту його прав і обов'язків,

пропонується розроблення нових підходів до вирішення виявлених окремих проблемних питань, для забезпечення єдності у правозастосуванні, шляхом до вирішення якої, на нашу думку, є включення до КПК України нової статті “права і обов’язки цивільного позивача”. Пропонується доповнити КПК України статтею 61-2 та викласти її запропонованій редакції, що міститься у висновках до розділу.

Окресленою проблематикою не вичерпуються доктринальні та практичні колізії процесуальної правосуб’єктності цивільного позивача у кримінальному процесі.

Як зазначалось вище, визначення цивільного позивача у кримінальному процесі міститься у ч. 1 ст. 61 КПК України. У ч.6 ст. 55 КПК України передбачено випадки, коли потерпіла особа з певних причин не може особисто взяти участь кримінальному процесі. У зв’язку із відсутністю у КПК України єдиного визначення поняття правонаступник у кримінальному процесі, його тлумачення здійснюється через окремі норми процесуального закону.

Досліджено, що цим фактом не применшується значущість і практична потреба в існуванні у кримінальному процесуальному законодавстві норм, які б визначили правовий статус правонаступника потерпілого, зокрема, в частині прав щодо пред’явленого потерпілим цивільного позову [29, с. 73].

Процесуальне правонаступництво цивільного позивача у кримінальному процесі пропонується розглянути з більш широкого інституту правонаступництва потерпілого.

Погоджуємося з думкою М. Гошовського та О. Кучинської про необхідність реального забезпечення прав загиблої особи, та права близьких родичів на визнання їх потерпілими, що, в протилежному випадку, свідчило б про істотне порушення кримінально-процесуального закону та підставою для скасування вироку [77, с. 55].

О. Герасимчук доводить, що зі смертю потерпілого провадження у кримінальній справі не припиняється, а належні потерпілому права та їх

реалізація переходять до близьких родичів потерпілого в порядку, визначеному законом, та з метою досягнення цілей кримінального процесу [69, с. 12].

Чинна редакція ч. 6 ст. 55 КПК України вказує на наявність ряду нерозроблених питань щодо правонаступництва потерпілого: можливості призначення правонаступником не родича, у випадку, якщо у потерпілого немає родичів (або вони не встановлені, чи перебувають у полоні тощо); чи матиме така особа право на відшкодування шкоди за пред'явленим цивільним позовом у кримінальному провадженні; як має бути вирішено питання призначення правонаступника у випадку множинності осіб-спадкоємців; визначення моменту з якого розпочинається правонаступництво тощо.

Окремо постає необхідність зупинення судового процесу на час до вступу спадкоємця у права. Як зазначає М. Карпенко, виникає ситуація, за якої, з однієї сторони, можуть бути порушені розумні строки кримінального провадження у разі вступу правонаступника та продовження розгляду цивільного позову, а з іншої сторони – залишення без розгляду вказаного питання порушує принцип законності [137, с. 19].

О. Кучинська та О. Щиголь у даному контексті висувають пропозицію щодо доповнення статтею 58-1 КПК України “правонаступник потерпілого”, розширення поняття законного представника потерпілого за статтею 59 КПК України [173, с. 22].

І. Мудрак зауважує, що інститут правонаступництва привносить у кримінальний процесі деякі елементи диспозитивності, й тому волевиявлення особи представляти інтереси потерпілого, реалізуючи його права, має бути, звичайно ж, ураховано, і кримінально-процесуальна активність такої особи буде впливати на подальший рух кримінального провадження та винесення відповідного процесуального рішення. А отже, має бути врегульовано, крім іншого, процедуру відмови правонаступника потерпілого від участі в кримінальному провадженні в разі смерті останнього [202, с. 244-245].

Вбачається обґрунтованою також позиція В. Навроцької щодо засад диспозитивності процесуальної участі правонаступника цивільного позивача у

кримінальному процесі, яка зазначала, що на її думку, умовою заміни правопопередника на стороні цивільного позивача є згода правонаступника на вступ до провадження, у випадку ж відсутності згоди, провадження з розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні підлягає закриттю. При цьому, на думку авторки, у випадку настання правонаступництва відносно кількох осіб, вступ або відмова від вступу окремого з них, не впливає на реалізацію права іншим правонаступником в силу засад диспозитивності [205, с. 408].

Звернемо увагу на інститут спадкування, адже не всі права можуть перейти в кримінальному процесі до правонаступника цивільного позивача. Відповідно статті 1216 ЦК України, під спадкуванням законодавець розуміє перехід спадщини від померлого спадкодавця до спадкоємців [358]. Отож, якщо безпосередньо потерпіла від кримінального правопорушення особа, в силу приписів ч.1 ст.61 КПК України, має право на отримання відшкодування і майнової і немайнової (моральної) шкоди, то у порядку спадкування, враховуючи зміст обмежень ч. 3 ст. 1230 ЦК України, право на отримання відшкодування моральної шкоди до спадкоємців не переходить. Вказана норма містить положення про те, що умовою переходу до спадкоємця права на відшкодування моральної шкоди є його присудження спадкодавцеві до дати смерті. Верховним Судом у постанові від 06 грудня 2022 року, надано правову оцінку факту смерті позивача та пред'явлення ним цивільного позову про відшкодування шкоди від кримінального правопорушення, у якому суд послався на п.7 ч.1 ст.255 ЦПК України та ст.1230 ЦК України, та визначив, що відповідне право на відшкодування моральної шкоди за правонаступництвом не допускається, і провадження в частині цивільного позову потерпілого підлягало закриттю [239].

Слід також зазначити і про проблематику необхідності належного підтвердження факту вступу у права спадкоємця. Наприклад, Верховним Судом постановою від 17.05.2023 р. при оцінці цивільного позову призначено новий розгляд на направлено в суд першої інстанції в порядку цивільного

судочинства, саме з підстав неналежної перевірки судом доводів зі сторони захисту, які стосуються правонаступництва. ВС встановлено, що суди лише формально послалися на те, що особа прийняла всю спадщину по закону після смерті чоловіка і цей факт підтверджується її заявою про прийняття спадщини та витягом про реєстрацію в Спадковому реєстрі, не навівши належного нормативного обґрунтування [242].

Враховуючи викладене, також постає запитання доцільності подальших наукових розробок в контексті розширення положень ст.392 КПК України щодо права на апеляційне оскарження ухвали про відмову від заміни цивільного позивача його правонаступником у кримінальному провадженні, окремо від апеляційної скарги на рішення суду, з метою недопущення обмеження прав потерпілої особи та дотримання принципу процесуальної економії.

Враховуючи комплексний підхід до визначення процесуального статусу цивільного позивача у кримінальному судочинстві, що обумовлюється необхідністю та законодавчо закріпленою процедурою застосування норм кримінального процесуального та цивільного процесуального законодавства, доводиться констатувати наявність і інших невирішених доктринальних колізій та суперечностей. Підтримуючи висловлені пропозиції науковців з метою вирішення проблеми забезпечення права цивільного позивача у кримінальному процесі, дисертанткою запропоновано доповнити КПК України статтею 61-1 “Правонаступник цивільного позивача” у редакції, викладеній у висновках до даного розділу.

2.2. Забезпечення прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі адвокатом, законним представником, прокурором

Однією з форм реалізації закріпленого Конституцією права на правову допомогу є такий міжгалузевий інститут, як процесуальне представництво [337, с. 74]. В основу представництва цивільного позивача у кримінальному процесі покладено принцип змагальності, покликаний забезпечити дієвий та ефективний захист прав та інтересів у випадках, коли особа не може самостійно реалізувати свою правосуб'єктність, а також з метою отримання кваліфікованої правової (правничої) допомоги. Представництво спрямоване сприяти всебічному, повному і об'єктивному дослідженню обставин справи, збору матеріалів що мають доказове значення, у вірному і своєчасному застосуванні законодавства тощо.

Попри значну кількість публікацій і наукових розробок даного питання, у теорії кримінального процесуального права залишаються дискусійними теми щодо суті представництва, кола суб'єктів, уповноважених на здійсненні представництва, щодо обсягу їх процесуальних прав і обов'язків. Розвідкою вказаної проблематики займались С. Абламський, С. Альперт, І. Воробйова, І. Гловюк, О. Костюченко, О. Кучинська, Л. Лобойко, В. Нор, Д. Письменний, М. Погорецький, О. Татаров, В. Тертишник, Л. Удалова та інші.

Відтак, дана частина дослідження присвячена висвітленню теоретико-правових питань представництва цивільного позивача у кримінальному процесі. Поліваріантність в оформленні представництва можна відзначити щодо юридичних осіб, адміністратора за випуском облігацій, держави як цивільних позивачів у кримінальному провадженні.

Наукова потреба в дослідженні питання представництва цивільного позивача у кримінальному провадженні в межах даного дисертаційного дослідження обумовлена тим, що представництво слід вважати однією з гарантій кримінального процесу та міжнародним стандартом у забезпеченні особі доступу до правосуддя.

2.2.1. Особливості правового статусу адвоката у забезпеченні прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі

Головне призначення інституту представництва полягає у забезпеченні у кримінальному провадженні засад змагальності та рівності всіх перед законом і судом [230, с. 612].

“Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства”, прийнятий у 1988 році в Страсбурзі, підкреслює особливу роль, відведену адвокату у суспільстві [103]. Щоб гарантувати суспільну довіру до належного застосування верховенства закону, правові системи держав-членів Ради Європи вимагають поважати вільне здійснення професії адвоката [9]. Основні принципи ООН включають низку положень, якими встановлено гарантії забезпечення діяльності адвоката [4].

З метою узгодження вітчизняного законодавства, та міжнародних стандартів захисту прав людини, ЗУ “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” від 02 червня 2016 року [111] було внесено зміни ст. 59 Конституції. Замість права на правову допомогу, з’явилося формулювання про гарантії права надання професійної правничої допомоги, та надання допомоги на безоплатній основі у передбачених законом випадках.

Слід зауважити, хоча законодавцем і не надано визначення професійній правничій допомозі, проте, у пояснювальній записці до вказаного вище закону зазначалось, що заміна термін правова допомога на термін правнича допомога зумовлена правилами написання іменників та прикметників в українській мові: особа, якою надаються послуги у сфері права позначається іменником і є правником, а прикметник застосовується для позначення виду діяльності – правничі послуги [257].

У КПК України закріплено право на захист, натомість, термін професійна правнича допомога не застосовується. Адвокат, будучи учасником кримінального провадження, користується правами, що визначені у КПК України, ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” [119], ЗУ “Про

безоплатну правничу допомогу” [104], ЗУ “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” [112] тощо.

Відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» представництво поіменовано видом адвокатської діяльності, зміст якої – це забезпечення прав і виконання обов’язків клієнта у різних видах судочинства, перед державними органами, фізичними та юридичними особами, а також прав і обов’язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні. Відтак, бінарність правового статусу адвоката у кримінальному процесі знаходить свій прояв як через правовий статус власне адвоката, так і такого учасника кримінального провадження як представник, який наділений ознаками захисника.

Варто зазначити, що в юридичній літературі вже неодноразово акцентувалась увага на відмінності понять захисту та представництва адвокатом у кримінальному провадженні. Наведемо висновок І. Бондар, О. Кучинської, Ю. Циганюк, що не дивлячись на те, що класично ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” визнається кримінальним процесуальним законодавством, яке визначає статус адвоката як суб’єкта, який може бути залучений у кримінальний процес (встановлює підстави для можливості його участі саме як адвоката), у кримінальному процесі статус адвоката фактично “поглинається” іншим процесуальним статусом якого він набуває у зв’язку із вступом у кримінальні процесуальні відносини. Звісно, що свого статусу адвокат не втрачає, але в межах кримінального процесу реалізує свої права та обов’язки, які прямо передбачені КПК України, або щодо яких є “мовчазна згода” законодавця [49, с. 525].

Подібну за змістом позицію висловлював В. Заборовський про те, що адвокатом можуть виконуватися різні процесуальні функції, зумовлені його статусом як захисника, представника чи адвоката [102, с. 172].

В свою чергу, О. Яновська зазначала, головною особливістю представництва полягає у можливості представника діяти замість тієї особи, яку він представляє [379, с. 110].

Хоча в суспільстві продовжується дискусія щодо неприйнятності адвокатської монополії та необхідності скасування вимоги про залучення виключно адвокатів до надання окремих видів правової (правничої) допомоги. Проте, нами обстоюється позиція про доцільність функціонування саме професійної адвокатури.

Внаслідок недосконалості юридичної техніки формулювання ч.2 ст. 61 КПК України щодо моменту виникнення права і обов'язків цивільного позивача з прив'язкою до подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду, вважаємо цілком обґрунтованим та підтримуємо твердження вчених щодо можливості прийняття адвокатом доручення на представництво не тільки від особи, яка вже набула процесуального статусу цивільного позивача у кримінальному процесі, проте, частіше, прийняття доручення від особи, яка такого статусу ще не набула, але прагне до цього. Адже саме адвокат має професійно та кваліфіковано скласти позовну заяву про відшкодування шкоди, зібрати докази на підтвердження розміру шкоди, оформити її відповідно до вимог КПК та ЦПК України та, у передбачений законом спосіб подати до компетентного органу.

За положеннями ст.63 КПК України, набути право представника цивільного позивача у кримінальному процесі може особа, яка відповідає вимогам, визначеним законом до захисника; а щодо представництва юридичної особи, таке право, згідно статутних документів та законодавства, набуває керівник, інша особа, наділена відповідним колом повноважень, або працівник у порядку представництва згідно довіреності.

Вимоги до захисника перелічені, відповідно, у ст.45 КПК України, згідно якої захисником адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, виключенням є зупинення або припинення права адвокатської діяльності. Таким чином, ч.1 ст. 63 КПК України призводить до змішування понять представник та захисник у кримінальному провадженні. Хоча положення ст.1, ст.19 ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”

розрізняються такі окремі види як діяльність із захисту та діяльність із представництва клієнта.

Відтак, можна підтримати думку Т. Корчевої, яка при дослідженні проблемних питань представництва адвокатом, вказує на те, що представник, який надає професійну правничу допомогу потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу тощо, не має ніякого відношення до процесуальної діяльності іншого учасника кримінального провадження – захисника. У свою чергу, захисник не повинен надавати професійну правничу допомогу цивільному позивачу, цивільному відповідачу, юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, потерпілому, а також свідку (бо вказані учасники кримінального провадження не притягуються до кримінальної відповідальності і їм не потрібно користуватися правом на захист). Виходячи з викладеного, авторка запропонувала в ч.1, 2 ст.58, ч.1 ст.63, ч.1 ст.641 КПК України виключити відсил до такої ознаки, як право бути захисником [156, с. 96].

А втім, у науковому колі та серед практиків справедливо наголошується і на недосконалості правового визначення вимог до документів, якими мають підтверджуватися в кримінальному провадженні повноваження адвоката. Згідно ч.2 ст.63 КПК України, повноваження представника цивільного позивача на участь у кримінальному провадженні підтверджуються документами, переліченими у ст.50 КПК України. До таких документів належать: свідоцтво, яким засвідчується право зайняття адвокатською діяльністю, ордер, договір із захисником, а у випадку надання безоплатної правничої допомоги – відповідне доручення. Разом з тим, за ч.2 ст.50 КПК України, у кримінальному провадженні не допускається встановлення додаткових вимог щодо підтвердження захисником повноважень, окрім як документа, яким посвідчується його особа.

Водночас, ч.1 ст. 26 ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” підставою для адвокатської діяльності визначено договір про надання правничої допомоги. Перелік документів на посвідчення повноважень адвоката,

є альтернативним: це договір, довіреність, ордер або доручення уповноваженого на надання безоплатної правничої допомоги, органу.

Як критикує Р. Ємельянов, така розбіжність породжує на практиці ситуації, за яких від адвоката вимагають пред'явлення і ордеру і договору, хоча ці документи, виходячи із наведеного законодавства, є однаковими [96, с. 125].

За загальним підходом, представник цивільного позивача наділений процесуальними правами останнього, що впливає з положень ч. 3 ст. 63 КПК України. На думку Л. Кирилюка, який, досліджуючи положення п. 9 Постанови Пленуму ВСУ “Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів” від 02.07.2004 року №13, вказує на можливість застосування аналогії та висновку про можливість представника цивільного позивача та цивільного відповідача бути учасником у кримінальному судочинстві як поряд з особою, яку він представляє, так і замість неї [140, с. 257].

На практиці виникають і інші труднощі при реалізації права цивільного позивача у кримінальному провадженні на правничу допомогу адвокатом. При дослідженні питання представництва адвокатом юридичної особи у кримінальному провадженні, Є. Щербань зауважує на прогалині у визначені порядку отримання статусу учасника такого кримінального провадження [372, с. 100].

Підсумовуючи, маємо зазначити, що реалізація права цивільного позивача на професійну правничу допомогу та представництво адвокатом не може бути досягнута лише декларуванням відповідного положення. Адже право на юридичну допомогу – це право на ефективну допомогу та представництво [294].

Отож, КПК України потребує уточнення положень щодо належного порядку залучення та участі адвоката як представника цивільного позивача у кримінальному процесі, для гарантування кваліфікованої професійної допомоги, що зумовить дотримання стандартів доступу до правосуддя.

2.2.2. Особливості правового статусу законного представника у забезпеченні прав і законних інтересів цивільного позивача в кримінальному процесі

Аналіз норм КПК України дозволяє стверджувати про відмежування таких суб'єктів представництва цивільного позивача у кримінальному провадженні як представник цивільного позивача (ст.63 КПК України) та його законний представник (ст. 64 КПК України). Потреба у залученні законного представника виникає в умовах, коли цивільним позивачем залучено неповнолітню особу, або особу, визнану недієздатною чи обмежено дієздатною.

Як лаконічно пропонує В. Червінський, розмежуванню підлягають обидва види діяльності, що поєднані з реалізацією іншими особами прав і обов'язків потерпілого у кримінальному провадженні: представництво, в розумінні кваліфікованої діяльності адвоката з надання правничої допомоги, і законне представництво, що не пов'язується із правничою діяльністю [366, с. 705].

Частина 2 статті 64 КПК України у визначенні питання участі у кримінальному провадженні законного представника цивільного позивача відсилає до статті 44 цього Кодексу. Відповідно якої, у статусі законних представників, у разі необхідності, залучаються батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники або інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування неповнолітньої, недієздатної чи обмежено дієздатної особи.

В. Самолук підкреслює, що ознакою законного представництва є отримання повноважень не від самої особи, яка не наділена повною дієздатністю, а в силу закону [309, с. 7].

За спостереженням С. Харченко, А. Симчук, у чинних законодавчих актах до родового поняття “законні представники” включено батьків, усиновителів, батьків-вихователів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, патронатних вихователів, представників закладів з виконання обов'язків опікунів та

піклувальників, з метою запобігти порушенню прав осіб, позбавлених можливості самостійної реалізації своїх прав [353, с. 142].

За уточненням С. Хоменко, законними представниками неповнолітніх не можуть бути особи, інтереси яких супротивні інтересам таких неповнолітніх, або якщо представник є підозрюваним або обвинувачем, має психічні вади, чи страждає на алкогольну, наркотичну залежність тощо [354, с. 110].

Таку ж думку підтримує М. Карпенко, та перелічує обставини, за яких у кримінальному провадженні можливе усунення або обмеження участі законного представника, до прикладу, недієздатності, вчинення дій, несприятливих за наслідками відносно неповнолітнього, або протизаконних дій відносно неповнолітнього [138, с. 89].

З цього приводу Т. Омельченко пропонує законодавчо визначити підстави обов'язкової участі адвоката як представника неповнолітнього потерпілого, у зв'язку із його найменшою захищеністю серед учасників кримінального судочинства [221, с. 14].

Розвиваючи вказану думку, зауважимо, що у випадку завдання шкоди вчиненим кримінальним правопорушенням неповнолітній особі, їй має бути забезпечено не тільки представництво законним представником, але і професійним адвокатом, для забезпечення найбільших інтересів, що, логічно, слід передбачити при доповненні КПК.

Вбачається, що представництво неповнолітньої особи професійним адвокатом є виправданим і в тих випадках, коли відсутні батьки, інші близькі родичі, до часу встановлення опіки (піклування) над такими неповнолітніми особами. Хоча за ч.2 ст.44 КПК України на органи опіки та піклування також покладено виконання функцій законного представництва, проте, слід зауважити, що рішення про встановлення опіки чи піклування приймається в місячний строк [249] що є досить тривалим терміном для мети реалізації невідкладних дій у кримінальному провадженні.

Окремими авторами пропонується розширити перелік підстав, за яких до кримінального провадження має бути залучено законних представників особи,

яка потерпіла від кримінального правопорушення та не здатна керувати своїми діями, проте не визнана недієздатною.

О. Осінська звертає увагу на ситуації перебування особи в особливому фізіологічному стані, під час якого особа не перебуває у свідомості, не здатна до волевиявлення, не може користуватися своїми процесуальними правами та обов'язками, що може тривати досить довгий період. Вчена пропонує в такому випадку механізм, за якого слідчий, прокурор або суд наділені правом власної ініціативи для визнання особи потерпілою, та на підставі висновку, складеного у письмовій формі не менш як трьома медичними працівниками, серед яких має бути лікуючий таку особу лікар [222, с. 98-99].

За уточненням Ю. Циганюк та О. Урода, законне представництво потерпілого виникає у випадках, коли потерпілий є недієздатним, обмежено дієздатним, або у нього часткова дієздатність чи неповна. Із врахуванням таких умов необхідно забезпечити участь законного представника потерпілого тієї ж статі, що і така особа, а за неможливості такої участі – залучити адвоката з центру надання безоплатної правової допомоги тієї ж статі для проведення відповідних слідчих дій. Виключенням, на думку авторок, можуть бути батьки (усиновлювачі) неповнолітньої або малолітньої особи, але за згодою такого потерпілого [363, с. 94].

Аналізуючи норми щодо захисту прав і законних інтересів недієздатних осіб, погодимось з думкою тих фахівців, що констатують недостатність належного закріплення в законодавстві гарантій прав осіб вказаної категорій в ситуаціях, коли виникає необхідність подання цивільного позову в інтересах недієздатної особи її законним представником.

На нашу думку, окреслений у чинній редакції підхід породжує неточність, адже, за ст.47, ст.59 ЦПК України та ст.41 ЦК України, недієздатна особа не має цивільної процесуальної дієздатності, не може самостійно пред'явити позов, що дає підстави дійти висновку про те, що перебіг строку на пред'явлення позову має обчислюватися з моменту, коли про порушене право

чи інтерес недієздатної особи або про особу що вчинила порушення, довідався законний представник (опікун) такої недієздатної особи.

Отож, і це питання, а також проблема належного професійного представництва означеної категорії осіб, має перспективу для наступних наукових досліджень.

2.2.3. Особливості правового статусу прокурора у забезпеченні прав і законних інтересів цивільного позивача в кримінальному процесі

Засади діяльності органів прокуратури містяться у ст. 131-1 Конституції України у Розділі VIII “Правосуддя” якою визначаються основні функції прокуратури, проте, КПК України не використовує саме цю термінологію, а у п. 15 ч.2 ст. 36 вживає поняття підтримання державного обвинувачення.

Організація роботи прокуратури та порядок діяльності вказаного органу визначається ЗУ “Про прокуратуру” [125] зі змінами. Так, ЗУ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформування органів прокуратури” [106], на прокуратуру було покладено, серед іншого, виконання функції з представництва в суді з підстав, вказаних у цьому законі та Гл.12 Р. III ЦПК України тощо.

Погоджуємося з висновками досліджень В. Гринюка, в яких зазначено, що КПК України оперує поняттям “державне обвинувачення”, “приватне обвинувачення”, та його зауваженнях на тому, що прокурором підтримується і те, і інше обвинувачення. Разом з тим, “автоматичне” перенесення конституційної термінології до КПК України, заміщення терміном “державне обвинувачення” у ст. ст. 3, 36 КПК України несе, на думку автора, ризик перебування серед правового вакууму такої можливості, як підтримання приватного обвинувачення, а прокурор буде позбавлений підстав для таких дій, в силу того, що приватне обвинувачення є його окремим видом, та не належить до складових публічного обвинувачення. Науковець пропонує для вирішення цієї проблеми або уточнити положення Глави 36 КПК України у контексті суб’єкта підтримання приватного обвинувачення (визнавши таким тільки потерпілого), або через визнання правової природи такого обвинувачення як особливого різновиду публічного [80, с. 249].

За Р. Мазурик, гарантувати дотримання в діяльності прокуратури засад верховенства права, та належний захист основоположних прав і свобод у

взаємодії з органами публічної адміністрації, можливо врахувавши прецедентну практику ЄСПЛ [187, с. 104].

Відповідно до положень Рекомендації Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи № 19 від 06.10.2000 р. “Щодо ролі прокуратури в системі кримінального судочинства” [145], прокуратурою позначається державний орган покликаний забезпечити застосування закону від імені та в інтересах суспільства, а в разі порушення закону – притягнути до покарання, врахувавши права особи та необхідну дієвість правосуддя.

Говорячи про трансформації, які постали перед органами прокуратури, слід згадати про затвердження 15 вересня 2023 р. “Стратегічного плану щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки” [322], що розроблений і прийнятий відповідно до пп. 2.1.1.4. “Стратегії розвитку органів прокуратури на 2021 – 2023 роки” [323]. Відтак, до стратегічних цілей і завдань віднесено, серед іншого, сприяння належному рівню підтримки та захисту потерпілих і свідків, що, для досягнення мети кримінального переслідування за вчинені міжнародні злочини, полягатиме у запровадженні проактивних методів щодо ідентифікації особи свідків та потерпілих; діяльність з дотримання безпекових механізмів, консультуванням та з надання іншої належної допомоги свідкам і потерпілим тощо.

У своїй процесуальній діяльності прокурори керуються Наказом № 389 від 21.08.2020 року “Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді” [262]. Згідно п.6.1. якого, позови (заяви) надсилаються до суду за підписом вчиненим Генеральним прокурором, першим заступником, заступником, керівником обласної, окружної прокуратури, їхнім першим заступником та заступником. А згідно п.17, представництво прокурором у провадженнях, розпочатих до набрання чинності ЗУ “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)”, до постановлення остаточних рішень в таких судових справах, мають регулюватися за правилами, чинними до прийняття зазначеного закону.

Згідно ч.2 ст. 23 ЗУ “Про прокуратуру”, за наявності обґрунтованих прокурором обставин, здійснюється представництво в суді: громадянина України, іноземного громадянина, апатрида. До таких обставин належать: неспроможність особи самостійно здійснювати захист своїх прав, неможливість самостійної реалізації процесуальних повноважень внаслідок неповноліття, недієздатності або обмеженої дієздатності, в умовах, коли законними представниками або уповноваженими на представництво органами, такий захист не здійснюється або здійснюється неналежно.

М. Стефанчук висловлює думку, згідно якої, коли суд підтверджує підстави для представництва особи, тим самим судом підтверджується факт невиконання чи неналежного виконання своїх обов’язків із захисту законними представниками або державою. За таких умов, прокурором ініціюється провадження в інтересах певного громадянина, чи в інтересах держави, та після підтвердження судом обставин для такого представництва, - реалізуються процесуальні повноваження такої сторони процесу [320, с. 120].

Розкриваючи тему представництва прокурором інтересів саме цивільного позивача у кримінальному провадженні, слід звернутись до ч. 3 ст.128 КПК України, згідно положень якої визначено повноваження прокурора на подання цивільного позову у законодавчо встановлених випадках, а також, в інтересах громадян, які не досягли повноліття, є недієздатними або обмежені в дієздатності і неспроможні самостійно реалізувати захист своїх прав, з пред’явлення цивільного позову у кримінальному процесі. При цьому, прокурором має бути обґрунтовано підстави такого представництва. Прокурор повинен надати суду документи на підтвердження віку неповнолітньої особи, або документи, що підтверджують недієздатність або засвідчують стан обмеженої дієздатності особи, а також згоду на здійснення прокурором представництва певної особи, надану законним представником або уповноваженим органом (органом опіки та піклування), у письмовій формі.

Згідно положень п. 12 ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор, що здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, наділений

повноваженнями, серед іншого, на пред'явлення цивільного позову у порядку, визначеному законодавством, в інтересах: 1) держави, 2) громадян, які внаслідок фізичного стану, 3) громадян, які внаслідок матеріального становища, 3) громадян, котрі не досягли повноліття, 4) громадян похилого віку, 5) громадян похилого віку, 6) недієздатних громадян, 7) обмежено дієздатних громадян, котрі неспроможні самостійно здійснювати захист своїх прав у кримінальному процесі.

В. Плева вважає, що підставою для пред'явлення і підтримання прокурором цивільного позову у кримінальному провадженні є одночасне дотримання умов щодо виду збитку, завданого потерпілому, наявності в діях підозрюваної чи обвинуваченої особи ознак складу злочину та причинний зв'язок між завданою потерпілому шкодою та діями обвинуваченого [226, с. 148].

Ю. Крючко, в свою чергу, зауважує на недостатній законодавчій конкретизації випадків участі прокурора для охорони інтересів держави або громадян при пред'явленні та підтриманні цивільного позову в кримінальній справі, приводів і підстав такого представництва, що створює умови для їх ширшого або більш вузького тлумачення [170, с. 154].

Вивчаючи тему конституційної та галузевої регламентації функціональної спрямованості діяльності прокурора у кримінальному провадженні, І. Гловюк дійшла висновку, який нами підтримується, про існування суперечності між положеннями Конституції України та п.12 ст. 36 КПК і ст.128 КПК щодо підстав для представництва прокурором інтересів громадян при пред'явленні цивільного позову, враховуючи положення про таку конституційну функцію прокуратури, як представництво, у виключних випадках і у визначеному законом порядку, інтересів держави. Та резюмує, що саме в кримінальному процесі є необхідними такі повноваження прокуратури, тому неможливо їх “підвести” під інші дві конституційні функції зазначеного органу [73, с. 25].

І. Воробйова зауважує на трьох типових випадках пред'явлення цивільного позову: до першого випадку авторка відносить одночасне поєднання

в одній особі і потерпілого, і цивільного позивача; до другого випадку відносить ситуацію, за якої відсутній збіг потерпілої особи та цивільного позивача; і до третього випадку – право прокурора на самостійне подання цивільного позову в порядку ч.3 ст. 128 КПК України, для захисту інтересів держави або окремих громадян [66, с. 250].

У своєму дослідженні Н. Кравченко ставить питання про те, чи має прокурор зобов'язання підтримувати у кримінальному провадженні пред'явлений ним цивільний позов, оскільки ні у п. 12 ч. 2 ст. 36 КПК, ні у інших положеннях КПК України, окрім норми про пред'явлення цивільного позову, не передбачено можливість підтримання прокурором такого цивільного позову, що на практиці має значення для наслідків неприбуття цивільного позивача до суду [162, с. 235].

Щодо цього А. Бегма зауважує на повноті покладеного на прокурора обов'язку з доведення підстав та умов позову, його підтримання в суді, у випадку пред'явлення такого цивільного позову прокурором [43, с. 115].

У згаданому контексті актуальним постає питання можливості розгляду цивільного позову судом у разі неявки цивільного позивача в судове засідання, проте, за умови, якщо в такій справі кримінального провадження цивільний позов пред'явлено прокурором, який підтримує вказаний позов. На нашу думку, у цьому випадку неявка цивільного позивача не може бути перешкодою для його розгляду, щодо чого авторкою у наступних розділах дисертації запропоновані відповідні редакційні зміни до статті 326 КПК України.

Аналіз змісту положень ст.ст. 131-1 Конституції України, ст. 23 ЗУ “Про прокуратуру” та ч.1 ст. 425 КПК України, крізь призму повноважень прокурора на представництво інтересів цивільного позивача на всіх стадіях кримінального провадження, вказує на існування виключної правової проблеми щодо права прокурора ініціювати касаційне оскарження в частині вирішення цивільного позову, якого прокурор не заявляв. Верховний Суд, розглядаючи питання повноважень прокурора на здійснення представництва у кримінальному процесі такого учасника як цивільний позивач, та роль прокурора при

вирішенні цивільного позову, звернув увагу, що державне обвинувачення і є процесуальною діяльністю прокурора, зміст якої – доведення висунутого обвинувачення перед судом, а також, доведення виду завданої шкоди, її розміру. Адже вказані обставини входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Отже, доказування цих обставин за загальним правилом (ч.1 ст. 92 КПК) покладається саме на слідчого, прокурора (за виключенням, вказаним у ч.2 ст.92 КПК), та установлених цим Кодексом випадків, коли цей обов'язок покладено на потерпілого) [254].

Погоджуємося з узагальненням авторів О. Толочко, О. Мала, що для прокурорів у кримінальному провадженні критерії їх ефективної позовної діяльності можуть полягати у забезпеченні збирання доказів, що обґрунтовують позовні вимоги, їх належність, допустимість та достовірність; у повному та своєчасному вжитті заходів відшкодування шкоди; повному та своєчасному забезпеченні позову; своєчасне та виправдане оскарження вироку щодо цивільного позову; у реальному та вчасному виконанні судового рішення про відшкодування шкоди чи усунення інших негативних наслідків, відновлення порушених прав громадян та державних інтересів [339, с. 358]. З тим уточненням, що оцінка ефективності також має враховувати показники фактичного виконання вироку та отримання цивільним позивачем відшкодування шкоди.

2.3. Теоретичні конструкції інституту особи цивільного позивача у кримінальному процесі: суб'єктна процесуальна особливість юридичної особи та адміністратора за випуском облігацій

Дослідження особливостей та тенденцій розвитку інституту цивільного позивача у кримінальному процесі дає підстави узагальнити, що правова доктрина, впливаючи на правотворчу і правозастосовчу практику, спонукає до розробки і вдосконалення юридичної техніки, понятійно-категоріального апарату законодавця, що отримує зовнішнє вираження як у прийнятті законодавчих новел, так і подальших напрацюваннях представників правової школи до вдосконалення зазначеного інституту та узгодження правових колізій.

Прийняття КПК України 2012 року зумовило відхід від почасти архаїчних принципів та регламентацій, а тенденція апроксимації законодавства до європейських стандартів, пов'язаних, в тому числі, з нарощуванням економічних правовідносин, економіко-правових та фінансових утворень, звернуло увагу на те, що в цьому аспекті в теорії кримінального процесу присвячено досить мало досліджень.

Опрацьовуючи проблемні аспекти застосування законодавства, що визначає процесуальний статус цивільного позивача у кримінальному процесі, в тому числі, через узагальнення практики, вважаємо доречним зупинитись на огляді таких конструкцій, як суб'єктна процесуальна особливість юридичної особи та адміністратора за випуском облігацій як цивільних позивачів у кримінальному процесі.

Адже низький рівень досліджень та мала кількість публікацій, зокрема, щодо процесуального статусу адміністратора за випуском облігацій, додатково підтверджує актуальність порушеної в даному підрозділі проблематики.

Особливості процесуального статусу юридичної особи як цивільного позивача у кримінальному процесі. Згідно ст. 2 КПК України, кримінальне

провадження є засобом захисту прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

Нормативна конструкція визначення поняття «юридична особа» закріплена у ст. 80 ЦК України. Так, юридичною особою іменується організація, котра створена і зареєстрована згідно встановленого законом порядку [358]. Важливою ознакою юридичної особи можна назвати її цивільну правосуб'єктність, що означає соціальну та правову можливість бути учасником правовідносин. Складовими її частинами є правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.

В. Приймак в свою чергу наголошує, що у визначенні юридичної особи стверджується переважна фікційна природа відповідного різновиду суб'єктів права, тоді як соціальне і матеріальне підґрунтя, що б мало уможливлювати визнання організації самостійним учасником відносин, виявилось замаскованим серед загальних положень про юридичну особу [260, с. 35].

В. Громов зауважив, що під юридичною особою як учасником кримінального провадження треба розуміти організацію, створену й зареєстровану в установленому законом порядку, що характеризується організаційною єдністю, відособленістю волі, майна, здатну нести процесуальну відповідальність, а також самостійно (від свого імені) бере участь у кримінальному провадженні безпосередньо або через свого представника, тобто, здійснює процесуальні права та несе обов'язки потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача тощо [81, с. 197].

Наведена ознака породжує очікувану дискусію. У своєму дослідженні В. Толокольніков визнає, що наукова думка з питання участі юридичних осіб в кримінальному процесі України розвивається дуже повільно. Дослідження такої категорії як кримінально-процесуальна правосуб'єктність, на його думку, виявило певні перешкоди, які містить кримінально-процесуальне законодавством, на шляху реалізації прав та законних інтересів юридичних осіб [338, с. 62].

Окреслюючи проблемі питання процесуального статусу цивільного позивача – юридичної особи у кримінальному процесі, варто акцентувати увагу на таких з них. Так, у теорії цивільного права до елементів загальної правоздатності юридичної особи, її особистих немайнових прав належать і право на недоторканність ділової репутації, і на комерційну таємницю, інсайдерська та інформація щодо діяльності емітента тощо. Юридична особа, як і фізична особа або держава, може зазнати протиправних посягань, а отже, потребує захисту нормами кримінального законодавства.

Л. Нескороджена зазначає, для можливості особи у кримінальному провадженні повною мірою втілити своє право на захист законних інтересів, вона повинна бути наділена певним правовим статусом [214, с. 65].

Водночас, на відміну від основних прав людини, перелік яких закріплено і в міжнародних правових актах, і в Конституції України, системне закріплення базових прав саме для юридичних осіб, натомість, відсутнє, що ускладнює повномірне визначення процесуального статусу юридичної особи у кримінальному процесі.

Однією з концептуальних новел нового КПК України є право юридичної особи на те, щоб брати участь у кримінальному процесі як потерпілий. У ретроспективному порівнянні, за КПК України 1960 р., юридична особа не визнавалась потерпілою. А частина 2 статті 49 КПК України 1960 р. містила норму про винесення особою, яка провадить дізнанням, слідчим чи суддею постанови, а судом ухвали, про визнання або відмову у визнанні особи потерпілим. І такий підхід зберігся ще з часів Радянського Союзу, коли правам та інтересам юридичних осіб не приділялося достатньо уваги. Такої думки притримується М. Сенаторов [310, с. 79-80].

Коло процесуальних прав і обов'язків цивільного позивача та їх характеристика визначаються метою участі цивільного позивача в кримінальному провадженні. Існує загальний підхід, за яким юридична особа реалізує своє право учасника кримінального провадження через своїх представників. Відповідно до ст.92 ЦК України, юридична особа, згідно

регламентованих законом та установчими документами норм, уповноважує на таке представництво свої управлінські органи та набуває через них цивільні права та обов'язки. КПК України містить кореспондуючі норми щодо участі юридичних осіб через своїх представників у кримінальному процесі (статті 58, 63, 64-1 КПК України).

За О. Якимчук, змістом статутного представництва є покладення обов'язків з представлення інтересів юридичної особи на її керівника у відповідності до статуту, положення чи подібного акту органу юридичної особи з правом передоручення іншому представнику повноважень у веденні справи у кримінальному провадженні. У разі, якщо статутом не покладено обов'язків щодо представництва на іншу особу, та за відсутності жодного іншого договірною представника, єдиним представником інтересів юридичної особи у кримінальному провадженні залишається її керівник [377, с. 4].

Беззаперечно чітке зауваження висловила О. Костюченко, що таке представництво не можна вважати наданням професійної правничої допомоги. В такому випадку доцільним є використання терміну офіційне представництво [157, с. 42].

Відсутність правової регламентації представництва юридичної особи на практиці може породити значні перешкоди, зокрема, при збиранні доказів для пред'явлення цивільного позову, коли представником юридичної особи висловлено намір брати участь у кримінальному провадженні, а слідчий, прокурор не допускають такого представника, оскільки процесуальний статус у КПК не визначений. Хоча, на відміну від попереднього, КПК України 2012 року вже не передбачає необхідності виносити окреме рішення щодо допуску представника юридичної особи до кримінального провадження, проте і не встановлює, з якого моменту представник може реалізовувати свої права у кримінальному провадженні.

Заслуговує на увагу пропозиція В. Пожар, який для мети усунення можливих зловживань правами зі сторони представника, пропонує закріпити у КПК положення, згідно якого у разі відсутності застережень щодо виданих

представнику повноважень, вони послуговуються процесуальними правами тих осіб, чий інтереси представляють [231, с. 305].

При вживанні терміну представництво відносно юридичної особи, слід пам'ятати про певного роду термінологічну плутанину, яка криється в тому, що представництво як представлення законного інтересу учасника кримінального провадження, є відмінним від представництва як відокремленого підрозділу юридичної особи.

Зауважимо, що за законодавством представництва юридичної особи не наділені власною правосуб'єктністю. Такий висновок можна зробити з аналізу ст. 95 ЦК України, відповідно до якої представництвом юридичної особи є її відокремлений підрозділ, що розміщується поза місцезнаходженням юридичної особи. Представництва діють на підставі затвердженого положення, та представляють інтереси, а також здійснюють захист інтересів юридичної особи. Логічно зауважити, що представництва не є юридичними особами, хоча і наділені майном тієї юридичної особи, що їх створила.

У постанові ВС від 25 липня 2024 року в справі №640/31489/21 виснувано, що на відміну від філій, хоча уповноважені особи представництв і діють від імені такої юридичної особи, проте їх компетенція є обмеженою у виконанні юридично значимих дій від імені юридичної особи, відтак, вони не визнаються суб'єктами цивільного права. Юридична особа, яка їх утворила, несе відповідальність за дії представництва. Таким чином, представництва власною юридичною правосуб'єктністю не наділені, але залишаються складовою юридичної особи, не зважаючи на те, що є її відокремленим підрозділом [245].

Тому, за відсутності правосуб'єктності, представництво юридичної особи не може мати процесуального статусу цивільного позивача у кримінальному провадженні.

Наразі не знайшло свого законодавчого вирішення і питання щодо можливості пред'явлення юридичною особою цивільного позову про відшкодування немайнової шкоди у кримінальному провадженні. Чинна

редакція ч.1 ст.61 КПК Україна висвітлює щонайменше дві актуальні проблеми: відсутність чіткого визначення поняття моральна шкода і можливості віднесення до моральної, немайнової шкоди, втрат ділової репутації, упущену вигоду, гудвіл, нанесення шкоди інсайдерській інформації або комерційній таємниці та конфіденційній інформації відносно юридичної особи, в чому полягає така шкода та спосіб її розрахунку. Та пряме обмеження згідно чинної редакції в праві пред'явлення юридичною особою цивільного позову в частині відшкодування завданої немайнової шкоди вчиненим кримінальним діянням.

В. Навроцька, пропонуючи замінити у ЦПК України термін моральна шкода на немайнова шкода, обґрунтовує це тією обставиною, що злочином або суспільно-небезпечним діянням юридичній особі може бути заподіяна немайнова шкода не тільки через пониження ділової репутації, а і через втрати немайнового характеру внаслідок посягань на комерційні позначення (торгова марка, фірмова чи комерційна назва), та як розголошення комерційної таємниці [204, с. 105].

Натомість, М. Тлепова, даючи власне визначення поняттю “потерпілій-юридична особа” уточнює, що це може бути лише та організація, щодо якої є достатні підстави вважати, що саме їй кримінальним правопорушенням було завдано кримінальної шкоди [336, с. 67].

Актуальність потреби у закріпленні на законодавчому рівні права юридичної особи на відшкодування немайнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, підтверджується і результатами проведеного здобувачкою анонімного опитування. Відповідаючи на зазначене питання, 69,1% опитаних адвокатів та 68,9% опитаних суддів із числа респондентів схвально оцінили вказану ініціативу.

Для вирішення поставленої проблематики науковцями пропонується внесення змін до законодавства. Погоджуємося із пропозиціями, викладеними О. Кучинською та С. Толокольніковим, щодо необхідності нової редакції ст.55 та ч.1 ст. 61 КПК України та доповненням їх нормою про те, що в

кримінальному провадженні юридична особа може бути потерпілим та цивільним позивачем також і у разі завдання їй немайнової шкоди [178, с. 159].

На необхідності чіткої визначеності юридичної особи як потерпілого від протиправних діянь указують автори Є. Григоренко, О. Передерій, В. Александров, приводячи як приклад диспозицію ст. 367 КК України щодо службової недбалості, якою завдано істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам, інтересам громадян, громадським чи державним інтересам, або юридичним особам. Автори наполягають, що відповідні юридичні особи, у випадку завдання шкоди державним інтересам в їх особі, повинні бути чітко визначені [78, с. 192].

Також, у правовій доктрині дослідження сучасних концептів правового статусу потерпілого та цивільного позивача у кримінальному процесі, окрім юридичної особи, невирішеною залишається дискусія щодо доцільності включення таких суб'єктів як держава і суспільство. У спільному дослідженні В. Борисова, В. Батиргарєєвої, М. Сенаторова потерпілим від злочину визнається соціальний суб'єкт, під яким автори розуміють фізичну особу, юридичну особу, разом з її структурними підрозділами, філіями і представництвами, організації, що діють без створення юридичної особи, державу, яким внаслідок злочинного діяння заподіяно фактичну шкоду або створено реальну загрозу заподіяння майнової, фізичної, моральної, соціальної чи іншого характеру шкоди [256, с. 52].

На користь цієї концепції слід зазначити, дійсно, створюється враження, що поза увагою залишаються такі суб'єкти, яким кримінальним правопорушенням може бути завдана шкода, як держава, установи і організації, що створюються без реєстрації у організаційно-правовій формі юридичної особи, тощо.

На противагу такому підходу, О. Дудоров наголошує, що у будь-якому разі потерпілими від кримінального правопорушення не визнаються тварини, речі або явища, а також суспільство. Так, у випадку вчинення вбивства чи крадіжки не має потреби визнавати потерпілим усе суспільство – потерпілим

визнаватиметься конкретна особа. Якщо вважати потерпілим суспільство у цілому, то кримінального правопорушення без потерпілого просто не існуватиме [91, с. 161].

Цікавий аргумент у цій дискусії навів П. Сердюк. На його думку, суспільство може бути потерпілим лише в ситуації, коли шкода завдається державою, але вона не є суб'єктом злочину, це її привілей. У даному разі вона має відповідати за дії своїх чиновників за правилом солідарної відповідальності. Коли ж суспільство визнають потерпілим від дій приватних осіб, то це є хибним шляхом, адже інтереси суспільства завжди ставлять вище інтересів приватної особи. Тут можливі чималі зловживання. Особливо від інституалізації штучних злочинів. Саме визнання суспільства потерпілим зумовлює чимале зростання штучної криміналізації [312, с. 143].

І. Митрофанов зазначає, що визнання потерпілим держави чи суспільства видається гостродискусійним, оскільки потерпілому слід відшкодувати шкоду. За загальним правилом це має зробити особа, яка вчинила кримінальне правопорушення. Натомість у разі неможливості цього обов'язок відшкодування такої шкоди пропонували покласти на державу [192, с. 360].

І. Ткаченко резюмує, що аргументом на користь того, що суспільство і державу не слід визнавати потерпілими від кримінального правопорушення може бути той факт, що у цьому немає доцільності, адже реалізація відповідних прав і свобод таких суб'єктів у КПК України неможлива з огляду на відсутність відповідного інструментарію [335, с. 81].

Відтак, юридична особа як учасник кримінального провадження у статусі цивільного позивача, має процесуальні особливості, зумовлені недосконалістю чинних законодавчих конструкцій. Враховуючи вказане, здобувачкою запропоновано удосконалити ч. 1ст. 61 КПК України в редакції, визначеній у висновках до даного розділу.

Адміністратор за випуском облігацій як цивільний позивач у кримінальному процесі. Суб'єктна процесуальна особливість. Попри великий обсяг наукових досліджень щодо проблемних питань відшкодування шкоди у

кримінальному процесі та вивчення процесуального статусу особи, котрій кримінальним правопорушенням завдано шкоду, у зв'язку із змінами кримінального процесуального законодавства, але вирізнення адміністратора за випуском облігацій як особи, що наділяється правом на пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні, є законодавчою інновацією, що характеризується недостатнім науковим розробленням.

У наукових доробках зауважується, що “в умовах перманентної модифікації ризиків, прискорення швидкості поширення інформації, Fintech-інновацій, протидія конфліктам інтересів, справедливість ціноутворення, захист інтересів інвесторів залишаються обов'язковими складовими політичних рішень і регуляторних практик щодо фондових ринків” [130, с. 10]. Такі радикальні зміни обумовили необхідність осмислення теоретичних положень даного питання, що дозволило, за використання формально-логічного та порівняльно-правового методів, сформулювати окремі прикладні вектори його правозастосування у кримінальному процесі.

ЗУ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів” від 19.06.2020 року [107] законодавець вніс зміни до ст.61 КПК України, та доповнив положеннями, згідно яких наділив адміністратора за випуском облігацій, котрий діятиме в інтересах власників облігацій у порядку, визначеному ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” правом участі в кримінальному провадженні у статусі цивільного позивача. У пояснювальній записці в обґрунтування необхідності прийняття вказаного закону законотворці, посилаючись на Угоду про асоціацію, зазначають про необхідність імплементації до національного законодавства окремих актів ЄС, зокрема, директив та регламентів щодо ринків фінансових інструментів (MiFID II та MiFIR), позабіржових похідних інструментів, центральних контрагентів, торгові репозитарії (EMIR), щодо остаточності розрахунків (Settlement Finality Directive); про механізми застосування фінансової застави (Financial Collateral Directive) тощо, необхідності провадження у світлі найкращих світових

практик, інституту зборів власників облігацій, для власників корпоративних облігацій – колективного представника, саме для забезпечення захисту інтересів власників облігацій.

Такий специфічний представницький статус, яким наділений адміністратор за випуском облігацій, безпосередньо якому, на відміну від фізичної чи навіть, юридичної, особи, шкода внаслідок кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, не завдається, вказує на те, що зазначеними новаціями законодавець, по суті, видозмінив усталену модель як процесуального статусу потерпілого, так і процесуального статусу цивільного позивача у кримінальному процесі, що породжує очікувану дискусію. В цьому контексті влучне формулювання висловила І. Гловюк, що “у кримінальному процесуальному законодавстві наявна зміна моделі потерпілого, цивільного позивача шляхом розширення через: (1) визнання таким юридичної особи, яка діє у визначених правовідносинах; (2) завдання шкоди не цій особі, а особам, в інтересах яких вона діє за договором та без довіреності; (3) допущення “квазіпредставництва” реальних постраждалих; (4) похідний характер певних прав та їх реалізації” [74, с. 123].

Пропонується для висвітлення особливостей таких учасників суспільних правовідносин як ринок капіталу, організований товарний ринок та власники облігацій, дослідити окремі законодавчі та наукові положення. Так, Р. Волинцем підкреслюється, що учасники фондового ринку реалізують свої права і свободи через взаємодію між собою та з третіми особами [64, с. 245]. На думку І. Ткаченко, потерпілим потрібно визнавати лише фізичну чи юридичну особу, а тому, положення про адміністратора за випуском облігацій, що діє в інтересах власників облігацій щодо яких завдана майнова шкода внаслідок кримінального правопорушення, та відповідно до ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, потрібно виокремити в самостійну частину ст. 55 КПК України [334, с. 191].

Відтак, запропонований виклад дослідження доцільно розкрити з законодавчого визначення поняття. За положеннями п.1 ч.1 ст.2 ЗУ “Про ринки

капіталу та організовані товарні ринки” [117], адміністратором за випуском облігацій вважається юридична особа, що діє від власного імені, проте, в інтересах власників: - випуску відсоткових чи дисконтних корпоративних облігацій, - облігацій внутрішніх місцевих позик, - облігацій міжнародних фінансових організацій або іпотечних облігацій відповідно до законодавства, діє згідно договору про призначення такого адміністратора, проспекту цінних паперів або рішення про емісію цінних паперів, та відповідних рішень зборів власників облігацій.

Спеціальними нормами розділу VIII ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», рішенням НКЦПФР «Про затвердження порядку проведення зборів власників облігацій» [211] та іншими актами НКЦПФР регулюються такі питання діяльності адміністратора, як порядок його призначення або обрання, пов’язані з процедурою та правовими наслідками укладення договору про призначення адміністратора, зі встановлення розміру винагороди адміністратора, регулювання підстав і порядку припинення його повноважень. Також, що визначають права та обов’язки адміністратора, особливості вчинення правочинів та інших юридично значимих дій, спрямованих на захист прав та законних інтересів власників облігацій, та інші питання діяльності.

Згідно Рішення НКЦПФР № 163 “Щодо вимог до адміністратора за випуском облігацій під час дії воєнного стану України” від 09 лютого 2024 року [209] регулятором було актуалізовано вимоги до особи, яка під час правового режиму воєнного стану може бути призначена або обрана адміністратором за випуском облігацій. Відповідно, регламентовано правила щодо юридичної особи, яка є фінансовою установою або може не бути такою для того, щоб бути призначеною або обраною адміністратором. Такими вимогами є: за п.1.1. здійснення професійної діяльності у сфері ринків капіталу та на організованих товарних ринках згідно ліцензій НКЦПФР на право здійснення андеррайтинга, та (або) провадження діяльності з розміщення з надання гарантії та (або) без надання гарантії. За п.1.2., умовою до юридичної особи, що не є фінансовою

установою, є її відповідність на дату призначення або обрання адміністратором таким сукупним вимогам: КВЕД - 2010:Клас 69.10 діяльність у сфері права як переважного виду господарської діяльності; визнання за юридичними професійними рейтингами міжнародного рівня (одним або більше) як: Legal 500, Chambers&Partners тощо, або включення до одного із професійних довідників як Chambers Europe, чи IFLR1000 або інших за такими напрямками діяльності як Banking&Finance, Corporate або Capital Markets; з наявною кількістю працюючих згідно трудового чи цивільного правового договору адвокатів, не меншою ніж 10 осіб та за умови відсутності ситуацій зупинення ліцензій та (або) не виконання розпоряджень НКЦПФР та (або) за відсутності фактів не сплати штрафів. Наостанок, претенденти повинні відповідати критерію дотримання нормативів ліквідності активів у професійній діяльності, на рівні, встановленому Рішенням НКЦПФР від 29.09.2022 року № 1221 «Щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринків» [210].

Якщо окреслювати вцілому систему нагляду на ринках капіталу та у організованих товарних ринків, потрібно посперитися на посилення ефективності системного підходу згідно принципів Міжнародної організації комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions – IOSCO) що слідує з Закону України № 3585-IX від 22 лютого 2024 року [109].

Емітент та адміністратор діють між собою на договірних засадах, що впливає із положень ст. 116 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”. Як слідує із змісту закону, та використаної у ньому термінології, певна особа може бути як призначена, так і обрана адміністратором. Між емітентом та адміністратором укладається письмовий договір про призначення адміністратора. Предметом такого договору є обов’язок відповідної особи надати послуги адміністратора на користь власників облігацій з однієї сторони, та кореспондуючий обов’язок емітента оплачувати такі послуги адміністратора, а також, покривати та відшкодовувати витрати адміністратора, пов’язані із виконанням своїх обов’язків та інші умови.

З метою забезпечення власникам облігацій права доступу до правосуддя, встановлено право адміністратора на представництво в судових органах інтереси власників облігацій на підставі п.2 ч.3 ст. 118 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”. З тією особливістю, що такий адміністратор діє від свого імені, водночас, виходячи з майнових та немайнових інтересів власників облігацій, та має право на звернення до суду у випадках, встановлених законодавством.

До характеристик цивільного позову у кримінальному провадженні, який пред’являється адміністратором в інтересах власників облігацій, можна віднести: високу ринкову вартість цінних паперів та розрахунок завданої шкоди, необхідність долучення серед доказів документа про підтвердження реєстрації випуску облігацій певного випуску або серії (свідоцтво), договорів на купівлю - продаж цінних паперів або відсоткових облігацій, висновків про вартість майнових прав щодо цінних паперів або висновків судово-економічної експертизи тощо. Як приклад переліку зібраних матеріалів у кримінальній справі під час досудового розслідування у вказаній категорії, можна навести Ухвалу Подільського районного суду м.Києва від 24 травня 2024 р. у справі № 758/6089/24 [349].

В контексті процесуальної суб’єктності адміністратора за випуском облігацій як учасника кримінального провадження, то ст.120 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” визначено дії адміністратора, які можуть вчинятися останнім для захисту прав та інтересів власників облігацій. Отже, адміністратор за випуском облігацій має право хоча і від свого імені, водночас, виключно в інтересах власників облігацій, вчиняти такі юридично значимі дії: взяти участь як сторона спору про захист прав та законних інтересів власників облігацій; виступати третьою особою в інших категоріях спорів, результат вирішення яких може повпливати на права та обов’язки власників облігацій; виступати учасником у адміністративних, цивільних, господарських справах, а також під час судочинства у третейському суді або міжнародному комерційному арбітражі. Щодо тематики нашого дослідження

зауважимо, що адміністратор також наділений правом набути статус цивільного позивача у кримінальних провадженнях та має право на подання від свого імені цивільного позову, може виступати потерпілою особою у кримінальних провадженнях та бути, на завершальній стадії судочинства, стягувачем у виконавчих провадженнях тощо.

З наведеної частини дослідження доцільно дійти висновку про наявність у адміністратора за випуском облігацій, як учасника кримінального провадження, цілого ряду особливостей, зумовлених особливою конструкцією правовідносин між адміністратором та власниками облігацій, та специфікою нормативного регулювання. Отже, при пред'явленні цивільного позову у кримінальному процесі, адміністратор, хоча і здійснює подання позовної заяви від свого імені, разом з тим, щодо порушеного законного інтересу не свого, як юридичної особи, але щодо захисту інтересів власників облігацій. Примітно, що на відміну від класичного підходу інституту представництва, адміністратор за випуском облігацій діє в інтересах потерпілих власників облігацій проте від свого імені, а отже, без окремих довіреностей [329, с. 289].

Наступним спробуємо продемонструвати, що до дій адміністратора з випуском облігацій при поданні і підтриманні ним цивільного позову у кримінальному провадженні можуть бути встановлені окремі обмеження як через пряму законодавчу вказівку, так і відображених у рішеннях власників облігацій. Застосовуючи компаративістський метод у нашому науковому дослідженні, зокрема, при аналізуванні змісту положень п.1 ч.1 ст.2, ст.111, ч.1 ст.118, п.2 ч.2 ст.121 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” у сукупності з ч.4 ст.61 КПК України, доходимо такого висновку.

Зокрема, умовою наділення адміністратора за випуском облігацій повноваженнями щодо пред'явлення конкретного цивільного позову, подання апеляційної скарги чи касаційної скарги, або на подання заяви про відмову від цивільного позову, є отримання попередньої згоди від зборів власників облігацій на вчинення таких дій. Припускаємо, що таке положення викликано з метою упередження щодо потенційних зловживань, адже правовим наслідком,

наприклад, відмови від позову, є неможливість його повторного пред'явлення. Проте, з іншого підходу, диспозитивне право на оскарження судових рішень є невід'ємною частиною процесуальних прав позивача, тому отримання згоди зборів щоб подати апеляційну чи касаційну скаргу є не виправданою дією, та ускладненням обов'язків адміністратора. На підтримку таких висновків додамо, що не передбачена особлива процесуальна форма такої згоди, а її долучення до матеріалів справи не містить кореспондуючого обов'язку інших сторін процесу перевіряти зміст вказаної згоди.

Засвідчує колізію норм і те, що на противагу до ч.4 ст.61 КПК України щодо вимоги з отримання згоди зборів при відмові від цивільного позову, не зауважено про таку вимогу для відмови від подання адміністратором апеляційної, касаційної скарги в кримінальному провадженні, хоча п.2 ч. 2 ст.121 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, визначено, що виключно за умови надання згоди зборів власників облігацій або за згодою всіх власників облігацій допускається відмова адміністратора від висунутого в інтересах власників облігацій обвинувачення, від подання апеляційної чи касаційної скарги, від пред'явленого цивільного позову в кримінальному провадженні. Стаття 109 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, якою регламентована компетенція зборів власників облігацій, також вказує на нормативну прогалину у закріпленні вищеописаних повноважень адміністратора, та не визначає вказівки щодо компетенції зборів власників облігацій з надання згоди їх адміністратору на вчинення таких дій у кримінальному провадженні, як подання цивільного позову або відмова від нього. Доцільно також врахувати, що облігації можуть мати різний період випуску, відповідно, і рішення зборів власників облігацій постають або щодо певного випуску, або щодо усіх відповідних випусків, про що слід пам'ятати та керуватись ч.4 ст. ст.109 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” при оформленні процесуальних документів на ім'я адміністратора. Щоб запобігти порушенню прав інших власників облігацій, тому що збори не вправі

приймати рішення, що стосуються власників облігацій іншого випуску, без їх участі.

Наведене в цьому фрагменті дослідження підсумуємо у такому висновку. Засвідченням наявності повноважень у адміністратора за випуском облігацій на відмову від цивільного позову у кримінальному провадженні у порядку, визначеному ч.4 ст. 61 КПК, є таке рішення зборів власників облігацій про відмову від позову, що прямо стосується облігацій конкретного випуску. При цьому, слід загадати висловлену вище тезу про те, що при порівняльному аналізі змісту ч.1 ст.61 КПК України та ч.2 ст. 121 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” формується висновок про потенційну суперечливість форми згоди власників облігацій щодо відмови від цивільного позову у справі. Так, КПК України відсилає на “згоду зборів власників облігацій, отриманою відповідно до положень Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”. Натомість, ч.2 ст.121 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” містить посилення щодо двох альтернативних документів, і, окрім “надання згоди зборами власників облігацій”, також посилається на “згоду всіх власників облігацій”.

Повторно не торкаючись вже описаних вище особливостей правосуб’єктності адміністратора за випуском облігацій, згадаємо також про порушення законодавчої техніки при включенні законотворцем положень щодо відмови від цивільного позову та передуючу їй згоду власників облігацій у частині 4 саме до статті 61 КПК, якою визначено правовий статус цивільного позивача у кримінальному процесі. Логічно, щоб вказана норма містилась у ст. 128 КПК як така, що стосується цивільного позову у кримінальному провадженні, приміром, в окремій частині (ч.8) цієї статті.

Проаналізуємо і той важливий аспект, що дослівне тлумачення ч.1 ст.61 КПК України вказує на право адміністратора пред’явити цивільний позов виключно в частині майнової шкоди. Це породжує певну обмеженість у праві на відновлення порушених прав і спрощеність законодавчого підходу у забезпеченні права на доступ до правосуддя власників облігацій у

кримінальному судочинстві. Маємо констатувати, що за чинної редакції, законодавцем не передбачено можливість адміністратора пред'явити позов з відшкодування завданої кримінальним правопорушенням немайнової шкоди. Вважаємо, що таке обмеження не можна вважати вмотивованим, тому що власники облігацій це і юридичні, і фізичні особи, котрі в силу приписів ч.1 ст.61 КПК України, не позбавлені права на отримання відшкодування немайнової шкоди у кримінальному процесі. Подолання вказаної проблематики полягає висунутій здобувачкою пропозиції у доповненні ч.1 ст.61 КПК України яким передбачити право адміністратора за випуском облігацій на пред'явлення у кримінальному процесі цивільного позову про відшкодування як майнової, так і не майнової шкоди в редакції, визначеній у висновках до даного розділу дисертації.

Інструментальну роль у забезпеченні права на доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі відіграє той факт, що чинний КПК України в ст.61 не містить застережень щодо доміцільності (резидентності) юридичної особи. Зауважимо, що за визначенням ч.2 ст. 4 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” іноземним емітентом у значенні цього закону є юридична особа юрисдикції іноземної держави, якою здійснюється емісія цінних паперів на території України, або юридична особа, цінні папери якої зареєстровані відповідно до законодавства іншої держави, що має наданий НКЦПФР допуск до обігу на території України. А в ст. 6 вказаного закону, міжнародні фінансові організації, іноземні держави та їх центральні банки, юридичні особи що створені за законодавством іншої держави також віднесені до переліку кваліфікованих і некваліфікованих інвесторів, що може свідчити про вірогідність іноземного елемента у вказаних правовідносинах.

Також, при розробці проблематики даної теми дослідження привертає увагу і протиріччя у правовому статусі регулятора організованих ринків капіталу, спричинене, зокрема, прийняттям ЗУ “Про внесення змін до ЗУ “Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків”

[120], а саме введенням в дію з 01 січня 2026 р. статті 36 вказаного закону та наділенні цього органу не характерними повноваженнями.

На невідповідності вказаній статті нормам КУ та КПК наголошує О. Кошовий, враховуючи компетенцію правоохоронного органу – досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 222-1 та 232-1 КК, необґрунтоване та нелогічне посилення цими законодавчими змінами прав регулятора ринків капіталу, фактично витісняє правоохоронний орган, призводить до домінування повноважень регулятора над повноваженнями органу досудового розслідування, регулятор “фактично мімікрує під правоохоронний орган” хоч і не має такого конституційного статусу [160, с. 289].

Підтримуємо зазначене автором застереження та пропонуємо до перегляду редакцію ст. 36 ЗУ “Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків”. Адже, на нашу думку, в умовах очікуваного інвестування у відновлення та відбудову України, інфраструктурних проєктів, особливої актуальності набувають теми законодавчого виваженого регулювання та структурованості нормативних актів, інституційного розвитку представництва прав інвесторів та власників облігацій та спрощення доступу до правосуддя.

Зауважуючи щодо ролі та повноважень НКЦФР з аналізу порушень прав власників облігацій, то згідно Відповіді №14/01/7869 від 03.04.2024 р., комісія повідомила про відсутність інформації щодо кримінальних проваджень, у яких юридична особа адміністратор за випуском облігацій був визнаний потерпілою особою від кримінального правопорушення, та яким було б подано цивільний позов у кримінальному провадженні [208] що може свідчити про низький рівень залученості цього регулятора до питань забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав власників облігацій.

Висновки до Розділу 2

Здобувачкою ґрунтовно досліджено інститут цивільного позивача у кримінальному провадженні та його процесуальний статус, деталізовано та класифіковано права і обов'язки цивільного позивача у кримінальному процесі та сформульовано пропозиції до удосконалення правосуб'єктності, у тому числі, шляхом доповнення кримінального процесуального закону новими положеннями. Проаналізовано новели законодавства щодо отримання адміністратором за випуском облігацій права набути статус цивільного позивача у кримінальному провадженні, та підтримано наукові напрацювання до вдосконалення статусу юридичної особи як цивільного позивача у кримінальному провадженні. Щодо даної частини дисертації, авторка доходить висновків що:

1. Процесуальний статус особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду є редукованим. КПК України містить низку прогалин та колізій, що спричиняють виникнення практичних проблем, і породжують суперечливість в науковій правовій теорії. Відтак, внесено пропозиції до усунення дефіцитності окремих норм КПК України з метою вирішення дисбалансу процесуального правового статусу цивільного позивача у кримінальному провадженні та посилення його захисту прав та законних інтересів у кримінальному судочинстві, в тому числі, для усунення суперечності у правозастосуванні.

1.1. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ч.1ст.61 КПК України та викласти у такій редакції:

“Стаття 61. Цивільний позивач

1. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, адміністратор за випуском облігацій, який діє відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням або іншим

суспільно небезпечним діянням завданої майнової та (або) немайнової шкоди, та якими пред'явлено цивільний позов в порядку, встановленому КПК України”.

1.2. Запропоновано доповнити КПК України ст.61-2 у такій редакції:

“Стаття 61-2. Права і обов’язки цивільного позивача

1. Протягом кримінального провадження цивільний позивач має право:

- 1) бути повідомленим про свої права та обов’язки, передбачені цим Кодексом;
- 2) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом, право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення;
- 3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;
- 4) заявляти відводи і клопотання та оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;
- 5) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг, право мати законного представника;
- 6) давати пояснення щодо цивільного позову рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє;
- 7) подавати клопотання про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову;
- 8) бути повідомленим про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів та право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову;
- 9) оскаржити судові рішення в частині, що стосується вирішення цивільного позову або судових витрат;
- 10) самостійного залучення експертів на договірних засадах для проведення експертизи що стосується цивільного позову;
- 11) бути повідомленим про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у

випадках та в порядку, встановлених цим Кодексом;

12) подати заяву про уточнення позовних вимог, про відмову від позову або про збільшення чи зменшення позовних вимог, змінити предмет чи підстави позову шляхом подання письмової заяви до початку розгляду справи по суті;

13) подати клопотання про розгляд цивільного позову без його участі;

14) подати відповідь на відзив у порядку і строки, визначені законом;

15) на відшкодування процесуальних витрат в порядку, передбаченому законом.

2. Протягом кримінального провадження цивільний позивач зобов'язаний:

1) додати до позовної заяви всі наявні в нього докази в порядку встановленому законом;

2) додати до позовної заяви підтвердження цивільного позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж цивільного відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав;

3) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення та нанесення шкоди;

4) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

5) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю;

3. Цивільний позивач має право пред'явити позов у порядку цивільного судочинства у разі якщо цивільний позов не було пред'явлено в кримінальному провадженні, або у випадку залишення цивільного позову без розгляду з підстав, встановлених цим Кодексом”.

2. Здобувачкою сформульовано висновок щодо наявності прогалини нормативного регулювання правонаступництва цивільного позивача у кримінальному процесі. Для вирішення такої проблеми здобувачкою запропоновано доповнити КПК України статтею 61-1 такого змісту:

“Стаття 61 – 1. правонаступник цивільного позивача

1. правонаступником цивільного позивача може бути особа, залучена на будь-якій стадії до кримінального провадження як правонаступник потерпілого або повнолітній родич чи член сім'ї з кола законних представників цивільного позивача, передбачених ст.64 КПК України, у випадку пред'явлення цивільного позову або підтримання цивільного позову у кримінальному провадженні в порядку, визначеному даним кодексом.

2. Особа не може бути правонаступником цивільного позивача, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам цивільного позивача.

3. Усі дії, вчинені потерпілим щодо цивільного позову, до вступу правонаступника, обов'язкові для правонаступника так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив.

4. правонаступник цивільного позивача користується процесуальними правами цивільного позивача, крім тих процесуальних прав, реалізація яких здійснюється потерпілим особисто”.

3. Виходу із ситуації законодавчої неточності та нормативної суперечності у доступі до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі сприятиме забезпечення на законодавчому рівні професійного представництва та надання правничої допомоги цивільному позивачу, зокрема, якщо таким є особа, яка через фізичний стан, похилий вік, стан недієздатності чи обмеженої дієздатності, не спроможна самотійно захищати свої права і законні інтереси у кримінальному провадженні при відшкодуванні завданої їй шкоди.

4. Здійснений у даному розділі науковий аналіз особливостей такої нової для кримінального процесу особи сторони цивільного позивача, як *адміністратор за випуском облігацій*, дозволяє сформулювати такі узагальнення. Адміністратор за випуском облігацій є новою моделлю цивільного позивача, що діє в організаційно-правовій формі юридичної особи та на підставі договору, шкода кримінальними правопорушенням завдається не адміністратору за випуском облігацій, а особам – власникам облігацій, характеризується

особливим способом реалізації процесуальних прав згідно відсильних норм до ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”. Разом з тим, таке реформування кримінального процесуального закону потребує подальшого фундаментального наукового осмислення, що дасть змогу оновити уявлення про основоположні категорії кримінально – процесуальної доктрини, напрацювати нові наукові пропозиції до вирішення теоретичних та прикладних недоліків кримінального процесу та забезпечити єдність застосування відповідних норм у правозастосовній діяльності та кримінальному судочинстві.

4.1. Перспективними напрямками вдосконалення можна вважати такі з них. Вважаємо, що законодавцем, який вніс до ч.4 ст.61 КПК України виокремленим суб’єктом – юридичну особу згідно ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, допущено прогалину в праві пред’явлення таким учасником кримінального процесу цивільного позову про відшкодування немайнової шкоди. Враховуючи викладений вище аналіз окремих статей законодавства та доводи, вважаємо доцільним рекомендувати редакційні зміни до ч.4 ст.61 КПК України такого змісту:

“Стаття 61. Цивільний позивач

4. У разі якщо цивільним позивачем є адміністратор за випуском облігацій, здійснення ним відмови від цивільного позову можливе за згодою зборів власників облігацій визначеного випуску, отриманою та оформленою відповідно до положень Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”.

Вважаємо доречним і важливим з праксеологічної точки зору підкреслити необхідність уточнення структури та окремих норм законодавства у запропонованій вище редакції, з метою подолання описаної проблематики та забезпечення дієвості вказаних норм.

РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВІД ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ДО ІНШИХ ФОРМ

Міжнародне і національне законодавство побудоване на принципах верховенства права. Відтак, право Європейського Союзу також передбачає компенсацію потерпілим від злочинів, адже цей обов'язок є похідним від “шкоди внаслідок порушення прав, які держава була зобов'язана захищати, але які вона не змогла гарантувати”, як висловився генеральний адвокат Ленца від 6 грудня 1988 р. у справі «Ієн Вільям Кован проти Державної скарбниці» [299]. Серед прикладів нормативного забезпечення права на відшкодування шкоду потерпілим також можна навести: Резолюцію (77) 27 КМРС “Про відшкодування потерпілим від злочину” від 28 вересня 1977 року [25], Рекомендацію № R (85) 11 КМРС “Про становище потерпілого в межах кримінального права і провадження” від 28 червня 1985 року [283], Рекомендацію Rec (2006) 8 КМРС “Про допомогу потерпілим від злочинів” від 14 червня 2006 року [281], Директиву Ради Європейського Союзу “Щодо відшкодування потерпілим від злочинів” від 29 квітня 2004 року, що встановлює систему співпраці для полегшення доступу до компенсації потерпілим від злочину у транскордонних ситуаціях [86]; Директиву Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2012/29/EU “Про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, а також заміну Рамкового Рішення Ради Європейського Союзу 2001/220/JHA” від 25 жовтня 2012 року [85] тощо.

Аналіз міжнародних нормативних актів, здійснений авторкою у першому розділі даного дисертаційного дослідження, дає підстави сформулювати тезу, що особа, якій завдано шкоду внаслідок злочину, повинна мати рівний доступ до ефективних засобів правового захисту, передбачених міжнародним правом, а також відповідно до національного законодавства – інші засоби правового захисту, включаючи доступ до судових, адміністративних та інших органів,

механізмів та процедур. Зобов'язання, що випливають з міжнародного права щодо забезпечення права на доступ до правосуддя та справедливий і неупереджений судовий розгляд, повинні бути відображені у внутрішньому законодавстві. З цією метою держава повинна: - вживати заходів для мінімізації незручностей для таких осіб та їхніх представників; - надавати належну допомогу потерпілим, які прагнуть отримати доступ до правосуддя; - право на відшкодування шкоди (репарацію) як зобов'язання надати адекватне та ефективне відшкодування за серйозні порушення прав людини, що є обов'язком, насамперед, для держави.

Позитивна тенденція, викликана процесом гуманізації кримінального, кримінального процесуального законодавства України, докорінно змінила ситуацію та викликала потребу удосконалення діючих та впровадження нових інститутів, функціонування яких забезпечує інтереси особи, суспільства і держави. Очікувано, що і Україна, враховуючи тенденцію до апроксимації європейського законодавства, має впровадити найкращі напрацювання із захисту прав потерпілих та відшкодування завданої їм шкоди.

Проблемам відшкодування шкоди у кримінальному провадженні присвячені численні наукові доробки вітчизняних авторів: С. Альперт, І. Гловюк, М. Гошовський, Ю. Грошевий, О. Кучинська, Л. Лобойко, В. Маляренко, В. Нор, М. Погорецький, В. Попелюшко, Л. Удалова, В. Шибіко, М. Шумило, Ю. Циганюк та інших, адже вказані питання належать до багатоаспектних предметів дослідження. Попри те, що питанню форм і способів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, приділялося завжди багато уваги науковців, проте проблематика реалізації норм кримінального процесуального законодавства постійно підштовхує до нових наукових пошуків з метою усунення прогалин нормативного регулювання, та актуалізується в умовах сталого наближення національного законодавства з європейським, а також спричинена викликами, що постали в умовах правового режиму воєнного стану.

3.1. Цивільний позов та відшкодування шкоди у кримінальному процесі

Питання щодо відшкодування шкоди, яка спричинена кримінальним правопорушенням, іншим суспільно небезпечним діянням, регулює як кримінальне процесуальне, так і цивільне право. Стаття 1177 ЦК України в визначає порядок відшкодування (компенсації) шкоди особі, котра потерпіла від кримінального правопорушення. Статті 15, 16, 22, 23 ЦК України також містять норми, якими закріплено можливість захисту особою своїх цивільних прав та інтересів, право звернутися для цього до суду, врегульовано інші способи з відшкодування майнової шкоди і моральної шкоди. Крім того, означені питання відшкодування шкоди внаслідок вчиненого кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, регулюються параграфом 1 Глави 82 ЦК України “Загальні положення про відшкодування шкоди” та параграфом 2 “Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров’я або смертю”.

Хоча вказані вище норми використовують термін “шкода”, разом з тим, ні ЦК України, ні ЦПК України ні КПК України не дають визначення вказаному поняттю. Такий, певного роду термінологічний плуралізм, має негативний вплив у практичній площині та спричиняє труднощі у правозастосуванні, коли поняття шкода ототожнюється зі збитками, втратами тощо (наприклад, у ст. ст. 471, 472 КПК Україна вживається термін “шкода”, натомість, у ст.242 КПК України використано словосполучення “визначення розміру матеріальних збитків” тощо).

Етимологія слова “шкода” польського походження що перекладається як втрата, збиток. В загально-теоретичному розумінні зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілого [376].

Нами підтримується визначення поняття шкоди, запропоноване М. Гошовським та О. Кучинською, що шкода постає об’єктивною категорією, що відображає зміни майнового, фізичного, психічного чи морального стану

особи, внаслідок вчиненого злочину. Оскільки шкода має об'єктивний характер та є підставою для визнання особи потерпілою, вона належить до об'єктивної сторони злочину, та знаходить свій прояв не залежно від думки будь-якої, в тому числі, і конкретної, особи [77, с. 17].

За загальним підходом та відповідно ст.127 КПК України, вирізняються три основні способи захисту прав потерпілих від кримінального правопорушення осіб: 1) добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинувачем або за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою; 2) стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у власне кримінальному провадженні; 3) відшкодування потерпілому шкоди за рахунок Державного бюджету України.

Х. Кахнич, виокремлюючи позовні та непозовні способи відновлення майнових та особистих немайнових прав потерпілої від кримінального правопорушення особи, серед непозовних називає такі як кримінальна процесуальна реституція, добровільне відшкодування шкоди, здійснене підозрюваним, обвинуваченим чи за його згодою іншою особою, та відшкодування за рахунок Державного бюджету України [139, с. 8].

Наступним, з використанням наукових методів: формально-логічного, порівняльно-правового, герменевтичного та методу узагальнення проаналізовано та сформульовано висновки про: зміст та особливості кожного з визначених способів, правову природу цивільного позову у кримінальному провадженні, вимоги до форми, змісту та строків пред'явлення цивільного позову, порядку доказування, застосування сучасних методик розрахунку завданої шкоди та забезпечення цивільного позову, приділено увагу проблематиці визначення моральної шкоди. Також, наведемо дослідження відшкодування шкоди в добровільному порядку та за рахунок бюджетних коштів. Щодо виявлених неточностей юридичних конструкцій та суперечностей, запропоновано обґрунтовані пропозиції до їх виправлення.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження питання реалізації права цивільного позивача на пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні, наведемо вислів С. Абламського про те, що уникнення багаторазової віктимізації осіб, що потерпіли від воєнних злочинів, в теперішніх умовах можливе через забезпечення їм реальної можливості пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Науковець пояснює, що скорочення судових процесів, в яких особа вимушена повторно зануритись в подробиці кримінального правопорушення, поглиблюючи вже отримані страждання, травмування та душевний біль, має стати обов'язком держави відносно таких осіб [33, с. 546].

Один із способів відшкодування шкоди за ст.127 КПК України полягає у стягненні шкоди за результатами судового розгляду цивільного позову у кримінальному процесі. В. Попелюшко також вважає, що саме цей порядок відшкодування шкоди потерпілому є найбільш поширеним [232, с. 2].

Згідно ст.128 КПК України, у кримінальному процесі особа, що їй завдано майнової шкоди, та (або) моральної шкоди як наслідок вчиненого кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, наділена правом до початку судового розгляду у кримінальному провадженні на пред'явлення цивільного позову, спрямованого до цивільного відповідача, яким є підозрюваний, обвинувачений або фізичної чи юридична особа, яка за законом несе цивільну відповідальність за спричинену шкоду.

Водночас, це право необхідно реалізовувати у належний спосіб, тобто, з дотриманням переліку процесуальних умов.

Питання регулювання у кримінальному процесуальному законі цивільного позову викладені у Главі 9 КПК України (статті 127-130). Регламентація цивільного позову у кримінальному провадженні за окремими нормами цивільного процесуального права стосується вимог до форми і змісту позовної заяви, у одночасному поєднанні з вимогами кримінального процесу.

Розкриваючи зміст поняття цивільного позову у кримінальному провадженні, слід вказати, що в правовій доктрині, серед інших визначень,

позов розглядається як зміст вимоги, що викладений у визначеній законом процесуальній формі. Зауважимо, хоча переважно у практиці термінологічно не відмежовуються цивільний позов і позовна заява, проте вони не є еквівалентними, в ч. 1 ст. 60 КПК України зазначено про те, що особою пред'являється цивільний позов, натомість, в ч. 4 ст. 128 КПК України у зазначеному контексті йде мова про форму та зміст позовної заяви. Щодо наукових визначень цивільного позову можемо навести такі думки.

І. Євхутич, І. Серкевич запропоновано визначити цивільним позовом в кримінальному процесі цивільно-правову вимогу від фізичної чи юридичної особи, пред'явлену під час провадження у кримінальній справі до уповноваженого державного органу про відшкодування шкоди, яка завдана злочином чи кримінально-караним діянням, що підлягає виконанню [95, с. 253].

Дещо по-іншому цивільний позов у кримінальному процесі визначає Є. Коваленко, розуміючи під ним вимогу від потерпілої особи, її уповноваженого представника або прокурора щодо завданої матеріальної (моральної) шкоди від злочину, що заявлена до початку судового слідства по кримінальній справі органу дізнання, слідчому, прокурору, судді (суду) до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного або до особи, яка несе майнову відповідальність з відшкодування шкоди [142, с. 159].

На необхідності переосмислення цього інституту наполягає О. Тимошенко, зазначаючи при цьому, що так званий “компенсаторний” підхід до розуміння феномену цивільного позову в кримінальному провадженні, слід визнати застарілим, хоча він ще досить поширений в юридичній науці [332, с. 170].

Обов'язок здійснення правосуддя щодо спірного цивільного правовідношення виникає внаслідок здійснення права на позов, яке передбачає наявність двох складових: передумов до права пред'явлення позову та умов його здійснення. Ці дві категорії є складовими реалізації права на позов [144, с. 13].

Таким чином, в кримінальному процесі, умовою і моментом виникнення у особи прав і обов'язків цивільного позивача, згідно ч.2 ст.61 КПК України, є подання цивільного позову до уповноваженого органу, яким є орган досудового розслідування або суд.

Різняться підходи до визначення часових меж для пред'явлення цивільного позову, між чинним та КПК 1960 р. Раніше, цивільний позов підлягав пред'явленню як під час досудового слідства і дізнання, так і під час судового розгляду справи, але до початку судового слідства, натомість, за чинним КПК України цивільний позов може бути пред'явлений лише до початку судового розгляду. Отже, важливим аспектом є дотримання часових меж для реалізації права цивільного позивача на подання позовної заяви у кримінальному провадженні. Відповідно до ч.1 ст.128 КПК України, визначено, що цивільний позов під час кримінального провадження може бути подано тільки до початку судового розгляду. Разом з тим, аналіз КПК України містить однойменні положення, згідно яких судовий розгляд є як окремою стадією кримінального провадження, так і згідно ст.347 КПК окремим етапом цієї стадії.

Тому, для уніфікації правозастосовчої практики, М. Тлеповою пропонується внести зміни у законодавство, і для кращого розуміння закону та доступу до правосуддя перейменувати судовий розгляд як окремого етапу на поняття “судове слідство” [336, с. 149].

З приводу темпоральних вимог та стадій, в яких може відбуватися пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні, у науковій літературі висловлені і інші думки.

На думку Х. Ханас, визначення можливості для пред'явлення цивільного позову досудовим розслідуванням є недоцільним, та обмежуючим права потерпілого. З іншого боку, деякі автори (І. Гершман, Б. Ващук) наводять протилежні аргументи, вважаючи, що найбільш ефективний захист та гарантування прав потерпілої особи на відшкодування можливе лише у випадку пред'явлення цивільного позову на стадії досудового розслідування, тому

обмеження часових рамок для пред'явлення цивільного позову на їх думку є доцільним [352, с. 139-140].

Мотивуючи ускладненням можливостей цивільному відповідачу ознайомитись з матеріалами кримінальної справи, Б. Ващук пропонувала внести зміни до попередньої редакції КПК України, та визначити про те, що цивільний позов міг бути пред'явлений тільки до моменту закінчення дізнання чи досудового слідства [55, с. 269].

З вказаними ініціативами нам складно погодитись, враховуючи мету кримінального процесу – відшкодування шкоди, завданої потерпілій особі, у сукупності з вимогами процесуальної економії, щоб не створювати штучних передумов та додаткового навантаження на судову систему з метою вирішення цивільного позову не у кримінальному судочинстві, а поза ним.

Щодо правозастосування приписів ч.2 ст.347 КПК України, наведемо постанову ВС від 26.05.2020 р. у справі № 754/1001/18 [248] в якій судом вирішено про відповідність подання цивільного позову у строки визначені ст. 347 КПК України, до початку судового розгляду, оскільки його було заявлено до оголошення короткого викладу обвинувального акта прокурором. Також, у постанові ВС від 16.09.2020 року по справі № 569/713/18 [241] зроблено висновок щодо права потерпілого змінити позов шляхом збільшення його розміру.

Підкреслимо і практичну значимість дослідження питання строків, в які цивільним позивачем може бути реалізовано право пред'явлення цивільного позову, а саме дію інституту позовної давності. Строками давності визначаються часові межі, в яких сторона має заявити про свої претензії або повідомити другу сторону про висунення своїх вимог. Встановлення обґрунтованих часових меж та процесуальних умов внесення позовів може сприяти належному здійсненню правосуддя, забезпечуючи дотримання принципу юридичної визначеності й остаточності та захищаючи потенційних відповідачів від старих вимог, які буває важко спростовувати з огляду на час, що минув [287]. Існує положення за ст.257 ЦК, за якою загальна позовна

давність обмежена тривалістю у три роки. Згідно ч.1 ст. 261 ЦК, від дня, коли особа довідалася або мала змогу довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила, і починається перебіг позовної давності. Ч.1 ст. 256 ЦК надано визначення поняттю позовної давності, під якою розуміється строк, в межах якого особа наділена правом на звернення до суду з вимогою про захист свого цивільного права або законного інтересу. Поряд з цим, згідно ч.2 ст. 267 ЦК, позовна заява повинна прийматися судом до провадження безвідносно та незалежно від факту спливу строків позовної давності на час подання заяви про порушене право.

Уточнення до тлумачення змісту норми про звернення до суду, з яким ми погоджуємося, вказала у своєму дослідженні В. Навроцька. Авторка зауважила на такій обставині: в ст. 256 ЦК про позовну давність згадано як про строк, у межах якого можна звернутися до суду. Відомо, що кримінальне провадження розпочинатися суддею не може, це роблять інші особи – слідчий, прокурор. На її думку, коли йдеться про позовну давність під час розгляду цивільного позову в межах кримінального судочинства, то буквально тлумачення тут недоцільне. Видається, що в аналізованому випадку зазначений строк не буде пропущеним, якщо протягом трьох років із часу, коли особа довідалась (або повинна була) про порушення її права, вона звернулася до уповноважених на те органів із вимогою розпочати кримінальне провадження та пред'явила цивільний позов [203, с. 354].

За таких обставин, доречно акцентувати увагу на положеннях ч.2 ст.267 ЦК, згідно якої, як вказувалось нами раніше, позовна заява має бути прийнята судом до провадження незалежно від спливу позовної давності, та ч.4 ст.267 ЦК, згідно підставою для відмови у позові є сплив позовної давності, якщо про застосування такої підстави було заявлено стороною спору. З наведених норм випливає висновок, що сплив вказаних строків не є перешкодою для реалізації цивільним позивачем свого процесуального права на пред'явлення позову в кримінальному судочинстві.

Неоднозначним також залишається питання зупинення перебігу строку позовної давності при поданні цивільного позову у кримінальному провадженні. Авторами Л. Баранова, О. Шило формулюється той висновок, що факт залишення цивільного позову без розгляду в кримінальному провадженні впливатиме на перебіг позовної давності. У ч. 2 ст. 265 ЦК зазначено, що часовий проміжок від дня пред'явлення позову в кримінальному провадженні до дати вступу у законну силу судового рішення, яким позовна заява залишається без розгляду, не повинен зараховуватись до позовної давності. Отже, залишення без розгляду позову, пред'явленого в кримінальному провадженні, саме зупиняє перебіг позовної давності, а не перериває його, як іноді хибно оцінюється судами, тому, обчислення позовної давності у такому випадку продовжується від дати набрання законної сили судовим рішенням про залишення позову без розгляду [41, с. 104].

Дискусію також породжує питання щодо пред'явлення цивільного позову у кримінальній справі неповнолітньою особою. Попри наявність положень ст. 34 “Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод” та дієздатності щодо звернення до ЄСПЛ із судовими позовами, проте, у вітчизняному законодавстві таке право неповнолітніх вбачається певною мірою обмеженим, враховуючи норми ст. 47 ЦПК України. Для вирішення поставленого питання слід звернутись до змісту ч.4 ст.261 ЦК України, згідно якої, позовна давність у разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи починається від дня досягнення повноліття. Встановлення такого правила обумовлено в порядку ч.1 ст. 34 ЦК України виникненням у такої особи повної цивільної дієздатності, а отже, набуттям права самостійного звернення за судовим захистом.

Досліджуючи інші деталі у питанні строків звернення за відшкодуванням шкоди, проаналізуємо також норму ч.2 ст. 265 ЦК України, згідно якої встановлено особливості тривалості позовної давності, яка обраховується після набрання законної сили судовим рішенням про залишення цивільного позову в кримінальному провадженні без розгляду. Так, якщо частина вказаного строку,

що лишився, є меншою шести місяців, вона продовжується до шести місяців. Що, на нашу думку, свідчить про встановлення законодавцем додаткових гарантій захисту прав особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням.

Надалі пропонуємо перейти до дослідження питання правової природи та форми цивільного позову. При проведенні дослідження окремих аспектів цивільного позову як форми реалізації права отримання відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням, обґрунтовано що, цивільний позов має відповідати встановленій законом формі [324, 87]. У ч.4 ст.128 КПК України зазначено про те, що у кримінальному провадженні форма і зміст позовної заяви мають відповідати вимогам, що встановлені для цивільного судочинства. Ч.5 ст.128 КПК України містить доволі гнучке положення щодо правил розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні, яке полягає в тому, що позов розглядається судом за правилами, встановленими КПК, поряд з цим, у випадку відсутності норм у КПК, якими врегульовані такі процесуальні відносини, застосуванню підлягають норми ЦПК, за умови відповідності їх засадам кримінального судочинства.

В цій частині погоджуємося з думкою Ю. Циганюк, яка визначає як результат аналізу, що цивільний позов в кримінальному процесі є міжгалузевим складним інститутом, який вміщує норми, які регулюють провадження в кримінальному процесі та суміжні, що без зміни використовуються в процесі як у кримінальному, так і у цивілістичному (тобто використовується аналогія закону) [360, с. 47].

Окремі вчені, враховуючи особливу процесуальну природу якою характеризується цивільний позов у кримінальному провадженні, доходять категоричного висновку, з яким дисертантка не може погодитись, про необхідність виключення вказаного інституту із КПК України.

Так, К. Можаровська зазначає на доцільності скасування цього інституту у КПК у зв'язку з його виключною цивільно-процесуальною природою, що

призводить до очевидної наукової та процесуальної суперечливості цивільного позову у кримінальному судочинстві [199, с. 179].

Вважаємо такий висновок передчасним, тому що форма цивільного позову у кримінальному провадженні не є виключною ознакою його правової природи, а тому не слід спрощувати зміст вказаного інституту та доцільність його функціонування у кримінальному провадженні.

За нашим переконанням, цивільний позов, що подається у кримінальному провадженні, по своїй суті є амбівалентним: кримінально-процесуальним та цивільно-процесуальним. Вказаний висновок підтримується і іншими авторами.

Наприклад, О. Щиголь зазначає, у кримінальному провадженні інститут цивільного позову, крім його цивільного процесуального характеру, набуває додатковий кримінальний процесуальний характер, про що, на його думку, свідчить ч. 5 ст. 128 КПК і такі дві обставини: що норми ЦПК відносно цивільного позову стають елементом кримінальної процесуальної форми, відтак отримують кримінальний процесуальний характер; а за наявності колізій, пріоритет у застосуванні має кримінальний, а не цивільний процес [375, с. 48-49].

Виходячи із системного тлумачення ст.128 КПК України та ст. 175 ЦПК України, цивільний позов в кримінальному провадженні має подаватися у письмовій формі. Позовна заява повинна відповідати вимогам встановленим ст.175 ЦПК України та містити відомості, визначені у ст.177 ЦПК України. Разом з тим, деякими науковцями висувались пропозиції щодо нормативного закріплення можливості пред'явлення в усній формі цивільного позову у кримінальному процесі.

Так, І. Татарин пропонує доповнити ч.2 і ч.5 ст.128 КПК правом пред'явлення потерпілим цивільного позову не тільки у письмовій, але і усній формі, про що орган, який веде провадження, має скласти відповідний протокол, за виключенням цивільного позову про відшкодування шкоди, що пред'являється юридичною особою, та має бути поданим, відповідно, у письмовій формі [330, с. 15].

Доволі дискусійним вбачається також твердження Я. Клименка, про можливість заявлення цивільного позову як у письмовій формі, так і можливості подання позову в усній формі, факт чого засвідчується складеним слідчим протоколом [141, с. 10]. Проте, з такою пропозицією складно погодитись, з причини законодавчих вимог до письмової форми досудового розслідування та вимоги щодо вміщення доказів, на яких ґрунтується цивільний позов.

Різняться і погляди науковців, практиків, щодо доцільності розгляду цивільного позову саме у кримінальному провадженні. В порівнянні з суто цивілістичним процесом, науковцями наводиться ряд переваг.

Як стверджує М. Говоруха, ініціатива прокурора щодо одночасного розгляду судом цивільного позову у кримінальному провадженні (у з'єднаному процесі), не зважаючи на можливість його розгляду окремо, в порядку цивільного судочинства, містить переваги, серед яких автором виділяються полегшення для цивільного позивача (або прокурора в його інтересах) довести наявність підстав позову та розмір позовних вимог, оскільки суд більш повно і об'єктивно досліджує обставини діяння, адже не рідко розмір шкоди визначає кваліфікацію кримінального правопорушення та межу покарання та входить до предмета доказування, а також звертає увагу на звільненні від сплати судового збору, заощадженні часу і коштів та усунення дублювання судочинства [75, с. 240].

Підтримуємо висновок Н. Кравченко про перевагу цивільного позову над іншими, непозовними, формами відшкодування, оскільки при його розгляді і вирішенні в кримінальному процесі активно залучаються зацікавлені сторони, а це допомагає глибшому дослідженню тих обставин кримінального провадження, що стосуються виду і розміру завданої кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням, шкоди та правдивого її відшкодування [163, с. 128].

Проте, у правозастосуванні виникає протилежна ситуація. Як констатує В. Гринюк, на практиці трапляються випадки невиконання органами слідства

вимог процесуального законодавства із встановлення виду та розміру заподіяної шкоди, або коли потерпілі переконуються слідчими не подавати цивільного позову під час досудового слідства, а пред'явити його вже під час судового розгляду [80, с. 216].

М. Карпенко, при дослідженні деяких питань цивільного позову в кримінальному провадженні, зауважує на необхідності розгляду кожної процесуальної ситуації з точки зору всіх законів, якими регламентовані спірні процесуальні відносини, та неправильності автоматичного застосування норм ЦПК тільки згідно їх відповідності засадам кримінального провадження, якщо такі кримінально-процесуальні відносини з регулювання цивільного позову не визначені у КПК [137, с. 20].

Ми підтримуємо позицію, висловлену науковцями О. Кучинською та Ю. Циганюк про позитивність застосування судами щодо відзиву на позов, відповіді на відзив, заперечень та пояснень третьої особи, норм ЦПК, як такого, що відповідає засадам КПК та реалізації правам, свободам та інтересам цивільного позивача і відповідача [172, с. 43]. Але з тим єдиним застереженням, що запозичення процесуальних підходів з ЦПК України має бути зваженим та відповідати, першочергового, нормам кримінального процесу, що спонукає до висновку про необхідність доповнення КПК України відповідними регламентуючими положеннями щодо заяв по суті справи при розгляді цивільного позову замість відсилочних норм до ЦПК України.

Отже, доктринальні підходи до вирішення поняття цивільного позову у кримінальному процесі достатньо широко представлені в науці кримінального процесу, разом з тим, свідчать про дискусійний характер окремих норм.

Для подолання окресленої правової невизначеності, зменшення ризику порушення строків на подання позовної заяви безпосередньо до суду та усунення надмірної дискреції суду, пропонується доповнити ст. 314 КПК України відповідної ч.6 виклавши у такій запропонованій редакції: “6. У випадку пред'явлення цивільного позову та за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, у підготовчому

засіданні суд приймає позовну заяву до розгляду про що зазначає в ухвалі. При прийнятті позовної заяви до розгляду суд зазначає строк для подання цивільним відповідачем відзиву на позов, а також строки для подання відповіді на відзив та заперечень”.

Щодо необхідності доказування цивільного позову у кримінальному провадженні зауважимо на необхідності збору доказів (радше сказати матеріалів, які можуть бути визнані судом як докази) на обґрунтування підстав, розміру та інших елементів цивільного позову. Як слушно визначено М. Шумило, судовий доказ, будучи “колективним юридично значимим знанням (фактом)”, придатним підтвердити чи спростувати обставини, які підлягають доказуванню з точки зору справедливості, совісті, достовірності, належності та допустимості, визнається таким судом в результаті його різностороннього обговорення і інтерпретування [371, с. 66].

Однак, при виконанні вимог з доведення та аргументації цивільного позову, згідно міжнародних стандартів, слід зважати, якщо вимоги до наведення доказів надто завищені, подання позовів до суду може виявитися приреченим на невдачу, а законні права такими, які неможливо виконати на практиці [90, с. 62].

КПК України не містить чіткого визначення щодо цивільного позову у єдиній нормі суб'єктів його доказування та предмета доказування. Власну класифікацію суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування цивільного позову у кримінальному провадженні, наводить Н. Кравченко. Врахувавши визначення поняття суб'єктів доказування, поділ їх на групи, науковиця пропонує шляхом диференціації виокремити суб'єктів, якими підтримується цивільний позов у кримінальному провадженні (до яких вона відносить уповноважених осіб на здійснення досудового розслідування, та осіб яким завдано шкоди, котрими пред'явлено цивільний позов, їх представники чи законні представники); суб'єктів, якими позов заперечується (якими можуть бути або особи, що вчинили кримінальне правопорушення, суспільно небезпечне діяння, їх представники чи законні представники, або особи, які

несуть відповідальність за спричинену шкоду в силу закону, а також представник юридичної особи, чи третя особа щодо майна якої вирішується питання про накладення арешту); та виокремлює орган правосуддя, яким вирішується цивільний позов в кримінальному провадженні [162, с. 63-64].

В. Вапнярчуком наголошується на відмінності таких правових явищ, як обов'язок доказування та тягар доказування. На думку автора, рушійною силою реалізації тягара доказування є не примус, не заходи відповідальності, а інтереси, які сторони переслідують в кримінальному процесі [54, с. 148].

В умовах як матеріальної, так і процесуальної зацікавленості цивільного позивача у кримінальному процесі, як роблять висновок М. Гошовський та О. Кучинська, на цивільного позивача покладено саме тягар доказування щодо цивільного позову, його підстав, розміру шкоди, та інших елементів предмета доказування [77, с. 32].

Підсумовуючи різні позиції науковців щодо обов'язку доказування, наведемо висновок С. Крушинського про наділення цивільного позивача, відповідача і їх представників, як суб'єктів доказування, певними особливостями, до яких він відносить вужчий обсяг фактичного матеріалу, в дослідженні якого такі особи беруть участь, що зумовлено їх процесуальним інтересом щодо задоволення або відмови у вимогах цивільного позову; можливість судового розгляду без участі цих осіб, позаяк їх участь у доказуванні не є обов'язковою; покладення на них тягара, а не обов'язку доказування цивільного позову, з урахуванням інтересів вказаних суб'єктів [169, с. 143].

Викладений законодавцем підхід ч.5 ст.177 ЦПК України та ч.3 ст.291 КПК України, спрямовує до того, що докази у кримінальному провадженні мають бути відкриті його сторонам, тому що для дотримання ст. 290 КПК, суд не може приймати до розгляду докази, не відкриті стороні захисту у визначеному порядку. Тому, вбачається логічним висновок Н. Кравченко, що будучи суб'єктами доказування у кримінальному провадженні, потерпілий і цивільний позивач реалізують доказування цивільного позову, його підстав,

виту і розміру, через подання відповідних доказів органу, який веде провадження, шляхом участі у слідчих (розшукових) діях в частині встановлення характеру і розміру шкоди, та у перевірці доказів, тому що вони є зацікавленими у винесенні рішення про розгляд цивільного позову на їх користь, а тому активно долучаються до процесу доказування цивільного позову [162, с. 15].

В умовах сьогодення особливої актуальності набуває питання розрахунку ціни цивільного позову. Досліджено, що для оцінки завданої шкоди цивільним позивачам у кримінальному провадженні варто використовувати міжнародні стандарти оцінки [327, с. 366].

Нами обстоюється висновок групи авторів Методичних рекомендацій з Розроблення експертних методик, що прийняття та уведення в дію для обов'язкового застосування положень актуалізованих редакцій загальних та нових окремих міжнародних стандартів в Україні виведе її експертне забезпечення правосуддя на міжнародний рівень [305, с. 4].

Порівняльний аналіз Національних стандартів [252] та міжнародних стандартів серед яких Європейські стандарти оцінки TEGOVA 2020 [10]; Глобальних стандартах оцінки RICS 2020 [26]; Керівництво стандартів оцінки в обставинах військового часу [270] засвідчує відсутність деяких баз оцінки що є перешкодою до розрахунку, зокрема, цивільного позову у кримінальному провадженні. В. Якубовський зазначає, що за своєю специфікою найбільш містким серед них є Guidance Note EVGN 4, який охоплює вимоги до процесу оцінки для цілей страхування, включаючи оцінку збитків, спричинених пошкодженням або знищенням. Він також розглядає значення компенсації відновлення або відновлення, необхідні для знищених або пошкоджених активів [378, с. 83].

Необхідність використання сучасних методик розрахунку зумовлена також правом на відшкодування упущеної вигоди, що також вимагає належного доказування. Як зазначено ВС у постанові від 26 серпня 2021 р. у справі № 468/46/18-к [247] хоча позивач і наділений правом на відшкодування упущеної

вигоди, однак, має довести суду той факт, що позивач міг і повинен був отримати прибуток, що саме неправомірні дії відповідача позбавили його такої можливості, та надати відповідні докази.

При дослідженні окремих аспектів застосування у кримінальному процесі різних методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом, зроблено висновок, що встановлення самого факту заподіяння моральної шкоди потерпілій особі, розрахунок суми грошової компенсації з її відшкодування, перебуває у центрі наукового та практичного інтересу правників [326, с. 238].

О. Костюченко, І. Мірошников, І. Шумило та інші автори наголошують, що право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди прямо передбачене Конституцією України та є однією з гарантій захисту прав і свобод людини. Відповідно, це право також закріплене у значній кількості законодавчих актів. Оскільки найважливішим завданням держави є реальне забезпечення прав і свобод кожної особи з використанням усіх можливих засобів державного впливу, моральна (немайнова) шкода, завдана як наслідок кримінального правопорушення, має відшкодовуватися потерпілому за рахунок державного бюджету [24, с. 672].

Щодо законодавчого визначення поняття моральна шкода, то КПК України не містить термінологічне визначення, разом з тим, через призму ст.23, ч.1 ст.1167 ЦК України, доречно виснувати, що моральною є шкода, завдана фізичній особі через каліцтво або інший вид ушкодження, є наслідком відчуття фізичного болю та душевних страждань, з цим пов'язаних; моральна шкода завдається як результат протиправної поведінки як особисто відносно самої особи, так і членів її сім'ї, близького кола родичів; моральна шкода може бути спричинена знищенням або пошкодженням майна; моральна шкода може полягати у діях, що принижують честь, гідність фізичної особи, або ділову репутацію юридичної особи.

Судова практика також надає тлумачення у постанові Пленуму Верховного Суду України №4 від 31.03.1995 р. “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової шкоди)” [255], під якою розуміється

немайновий характер понесених втрат, що є наслідком будь-яких негативних явищ, у тому числі тих, що спричинені моральними чи фізичними стражданнями, та які завдані незаконними діями (дією чи бездіяльністю) інших осіб щодо фізичної чи юридичної особи. ВПВС у постанові від 15.12.2020 року у справі № 752/17832/14-ц [235] сформульовано висновок щодо поняття моральної шкоди, завданої фізичній особі. Так, моральною шкодою іменуються страждання, що можуть бути наділені такими ознаками: як такі, що заподіяні як наслідок фізичного впливу, що заподіяні внаслідок психічного впливу, котрі призвели або до зменшення можливості або до неможливості реалізувати фізичною особою свої звички, бажання, або призвели до погіршення відносин з оточенням. Прикметно, що судом викладено не вичерпний перелік ознак, та зазначено, що шкода може полягати і в інших наслідках негативного характеру.

Серед нормативних актів, які дозволяють застосування не тільки норм права, а й інших джерел спеціалізованих знань при визначенні моральної шкоди, слід назвати затверджену Міністерством юстиції “Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень” [134]. Слід вказати, що Міністерством юстиції України ведеться Реєстр методик проведення різного виду судових експертиз. Наприклад, 18.01.2019 р. було зареєстровано “Методику з психологічного дослідження у справах про заподіяння моральних страждань особі, та відшкодування моральної шкоди” за видом психологічна експертиза реєстраційний код 14.1.75., що розроблена Харківським НДІСЕ Міністерства юстиції України) та ряд інших видів методик експертиз.

Досліджуючи проблемні питання розрахунку відшкодування моральної шкоди цивільному позивачу у кримінальному провадженні, можна зауважити на таких з них. Дотепер, у судовій практиці широко застосовувалась “методика розрахунку по формулі М. Ерделевського”. Однак, на думку авторів О. Пушкіна, Т. Тодорошко, М. Бочарова, вказана методика, розроблена у 2010

p., не була досконалою, адже при визначенні моральної шкоди за формулою компенсації $D = d * f_v * i * c * (1 - f_s) * p \dots$, реакції людини на вчинені щодо неї неправомірні дії, мали усереднюватись [266, с.62-63].

М. Журавльова висловила більш кардинальне переконання, що підхід О. Ерделевського слід вважати суперечливим українському законодавству, внаслідок встановлення у ньому конкретних середньостатистичних показників спричиненої шкоди, хоча за законодавством України, є правом суду [100, с. 171].

У підсумку, вказана методика 29 січня 2016 року була виключена з Реєстру методик проведення судових експертиз відповідно Рішенню Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України.

Серед інших актуальних проблем щодо відшкодування шкоди у кримінальному провадженні можна навести питання відшкодування шкоди завданої діловій репутації юридичної особи. В цьому контексті привертають увагу наукові вишукування авторства О. Кучинської та С. Толокольнікова, якими запропоновані зміни до ст.55 та ст. 61 КПК України та розширенні підстав визнання юридичної особи потерпілою, внаслідок завдання їй немайнової шкоди [178, с. 159].

Означене вище підтверджує висновок, що питання диференційованих методик та підходів до встановлення як самого факту завдання шкоди, так і розрахунку суми завданої шкоди, ціни позову, оформлення, пред'явлення та, зрештою, доведення цивільного позову у кримінальному провадженні, досі перебуває в процесі наукових розвідок, практичного становлення і потребує подальшого доопрацювання методом належної апробації.

З-поміж інших перспективних напрямів дослідження теми реалізації цивільним позивачем свого процесуального статусу у кримінальному процесі, можна назвати його участь у заходах забезпечення кримінального провадження з метою наступного вирішення цивільного позову.

До окремих статей Глави 17 КПК України “арешт майна” неодноразово, починаючи з прийняття Кодексу у 2012 році, вносились зміни та доповнення. Що вказує на флуктуацію, відсутність стабільності цього інституту у практиці його застосування у кримінальному провадженні. З метою здійснення заходів із забезпечення цивільного позову у кримінальному судочинстві, цивільний позивач наділений правом забезпечення цивільного позову. Це право випливає з ч.1 ст.171 КПК України, в якій зазначено, що право подання до суду клопотання про арешт майна належить не тільки прокурору, слідчому за погодженням з прокурором, але і цивільному позивачеві з метою забезпечення цивільного позову. Вказаний висновок знаходить свою підтримку і в положеннях п. 4 ч.2 ст. 170 КПК України, згідно якого з метою забезпечення шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, законом допускається накладення арешту на майно.

На відміну від вимог КПК України щодо форми цивільного позову, до клопотання про арешт майна для забезпечення цивільного позову не визначено відсильної норми до ЦПК України (до прикладу, ст.151 ЦПК України якими визначено зміст і форму заяви про забезпечення цивільного позову). Натомість, згідно ч.3 ст. 171 КПК України встановлено, у кримінальному провадженні клопотання цивільного позивача щодо арешту майна підозрюваної, обвинуваченої чи юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або арешту майна третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно містити інформацію щодо розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди, із зазначенням розміру позовних вимог, та доказами на підтвердження як факту завдання шкоди, так її розміру. Порівняльний аналіз вимог до змісту такого клопотання про арешт майна, яке подається цивільним позивачем у кримінальному провадженні, свідчить про відмінність вимог, що містить ч.2 ст.171 КПК України відносно клопотання слідчого, прокурора про арешт майна, є розширеними та вимагають ретельнішого збору документів, доказів і фактів.

У випадку встановлення слідчим суддею, судом невідповідності вимогам ст.171 КПК України клопотання про арешт майна, - повертає клопотання цивільному позивачу для усунення недоліків клопотання, визначивши строк у 72 години, або менший строк (враховуючи думку цивільного позивача). Повернення клопотання без розгляду оформлюється винесенням ухвали. Вирішуючи питання про накладення арешту, судом враховується, серед іншого, розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди (п.4 ч.2 ст.173 КПК України). Якщо цивільний позов у кримінальному провадженні буде залишено без розгляду, або у цивільному позові відмовлено, це є правовою підставою для скасування накладеного арешту майна (ч.4 ст.174 КПК України).

Наведений аналіз свідчить про неузгодженість чинної редакції ч.3 ст. 171 з ч.6 ст.170, ч.1 ст.62, ч.1 ст.128 КПК України. Якщо ч.3 ст.171 КПК України допускається за клопотання цивільного позивача накладення арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, відносно якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, то за ч.6 ст.170 КПК України міститься відмінне формулювання, що арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, якою вчинено суспільно небезпечне діяння, юридичної особи, відносно якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження, з метою забезпечення відшкодування шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (п.4 ч.2 ст. 170 КПК України). Останнє визначення більшою мірою відповідає визначенню яке міститься у ч.1 ст.62 КПК України, хоча і в цьому випадку, законодавцем не

унормовано застосування у цитованих статтях таких термінів як кримінальне правопорушення та суспільно небезпечне діяння.

Формально юридично ч.3 ст.171 КПК України, у змісті якої використано термін “завданої кримінальним правопорушенням”, обмежує право цивільного позивача у порівнянні з нормативно закріпленим положенням ч.1 ст.128 КПК України, згідно якої право вимоги за цивільним позовом під час кримінального провадження належить особі, якій завдано майнової та (або) моральної шкоди не тільки кримінальним правопорушенням, але і іншим суспільно-небезпечним діянням.

Також, на відміну від наявного у ч.3 ст.171 КПК України, посилання на право цивільного позивача клопотати про арешт майна третіх осіб для відшкодування шкоди, ч.6 ст.170 КПК України не містить вказівки на майно третіх осіб. Для вирішення недоліку законодавчої техніки викладення ч.3 ст.171 КПК України, нами пропонується її нова редакція вказаної норми: “у клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, іншим суспільно небезпечним діянням, повинно бути зазначено...”

Знаходить свою підтримку пропозиція висловлена І. Гловюк щодо розширення підстав, передбачених ч.9 ст.170 КПК України, на думку якої, було б логічним у випадках пред’явлення прокурором позову в інтересах держави або неповнолітніх, недієздатних чи обмежено дієздатних громадян, застосовувати механізми попереднього характеру арешту майна, що наразі використовується для збереження речових доказів або для забезпечення конфіскації (спеціальної конфіскації) в провадженнях щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину, що сприяло би запобіганню ризикам приховати, пошкодити, зіпсувати, втратити, знищити, перетворити, відчужити, передати таке майно тощо [71, с. 158-159].

На думку П. Слободянюк, головний критерій для забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні - це не наявність самого

позову, а достатність відомостей про завдану злочином шкоду, у зв'язку з чим, пропонується закріпити обов'язок органу досудового розслідування вживати належні заходи забезпечення ймовірного цивільного позову не з моменту його пред'явлення потерпілою особою, але після реєстрування кримінального правопорушення і встановлення причетних до нього осіб [316, с. 77].

Окрім того, О. Капліна, Г. Гетьман також вказують на наявність дефектів у чинному законодавстві відносно визначення стадії для заявлення клопотання про арешт майна для забезпечення цивільного позову, і визначення такої можливості для слідчого, прокурора до заявлення цивільного позову потерпілою особою, зокрема, внівши зміни до ст.ст. 170, 171, 172 КПК [136, с. 421].

Наступним пропонується дослідити питання вирішення цивільного позову. Ст. 129 КПК України визначено перелік рішень, яке може прийняти суд у кримінальному провадженні за результатами розгляду заявленого позову. При постановленні вироку, в якому було заявлено цивільний позов, суд має, зокрема, такі повноваження. Визначити, солідарно чи в частках підлягає відшкодування декількома обвинуваченими, а при участі декількох цивільних позивачів – мотивувати відшкодування шкоди кожному з них, розмір та форму відшкодування шкоди [167, с. 305].

Логічно зауважити і на такій законодавчій прогалині: хоча ч.1 ст. 124 КПК України і закріплено право потерпілого на стягнення усіх понесених процесуальних витрат з обвинуваченого при постановленні судом обвинувального вироку, проте, відсутні положення що визначають розподіл процесуальних витрат при винесенні судом ухвали про застосування заходів медичного, виховного характеру, або врегулювання відшкодування процесуальних витрат за вчинення суспільно небезпечного діяння.

Проведений дисертанткою аналіз вироків судів першої інстанції щодо результату вирішення пред'явленого у кримінальному процесі цивільного позову, свідчить про таке: із 100 рандомно відібраних вироків в період за 2022 – 2024 роки, цивільних позовів задоволено в повному обсязі – 45 %; частково

задоволено – 34%; цивільних позовів залишено без розгляду – 21% (Додаток 3). Що, на нашу думку, свідчить про низький рівень отримання відшкодування потерпілою особою.

Фіналізуючи дослідження особливості вирішення цивільного позову у кримінальному процесі, маємо звернутись до ч. 1 статті 326 КПК України, якою визначено, що суд залишає без розгляду цивільний позов, у разі неприбуття у судові засідання цивільного позивача, його представника чи законного представника, крім випадків, які вказані у абзаці 2 цієї частини статті. Зазначено, що цивільний позов може бути розглянутий судом і у випадку неявки цивільного позивача, його представника чи законного представника, у разі надходження клопотання про розгляд позову за його відсутності, або у випадку повного визнання пред'явленого цивільного позову обвинуваченим або цивільним відповідачем (залежно від суб'єкта, до якого звернено позовні вимоги). У випадку, якщо цивільний позов у кримінальному процесі був пред'явлений прокурором в інтересах цивільного позивача то неявка останнього у разі підтримання прокурором у судовому засіданні пред'явленого позову, не може бути перешкодою для вирішення цивільного позову судом. А клопотання про розгляд цивільного позову без участі цивільного позивача може бути подане як окремий документ, або міститься у тексті самого позову. У зв'язку з чим, здобувачкою запропоновано доповнити ч.1 ст. 326 КПК України в редакції, зазначеній у висновках до даного розділу, що сприятиме додатковим гарантіям прав цивільного позивача у кримінальному судочинстві.

3.1.1. Відшкодування шкоди в добровільному порядку

Крім такого способу відшкодування шкоди у кримінальному процесі, як пред'явлення цивільного позову, ст.127 КПК України також передбачено можливість добровільного відшкодування шкоди.

П. Хряпінський зауважує на перевагах кримінально-правового значення при добровільному відшкодуванні, до яких автором відносяться задоволеність потерпілого щодо свого поновленого стану, звільнення особи, яка здійснила відшкодування, від кримінальної відповідальності або пом'якшення кримінального покарання, примирення у суспільстві внаслідок добровільного залагодження конфлікту, істотне заощадження матеріальних ресурсів державою [357, с. 161].

Добровільне відшкодування шкоди оцінюється окремими правниками з точки зору компромісу та відновного правосуддя, тобто альтернативного способу вирішення кримінально – правових конфліктів.

І. Єна охарактеризовує подвійний характер компромісу при укладанні угод, при якому укладаючи угоду про примирення підозрюваний або обвинувачений вживає заходів на відшкодування потерпілому збитків та вчинення інших дій, спрямованих на примирення, в свою чергу, потерпілий відмовляється від підтримання обвинувачення, а укладаючи угоду при визнанні вини, компроміс знаходить прояв у визнанні вини підозрюваною чи обвинуваченою особою, а слідчий, прокурор погоджують призначити менш суворе покарання [97, с. 72-73].

О. Костюченко та В. Міфтахутдінов переконують, що відновне правосуддя є запорукою оптимізації кримінального судочинства, слугує меті процесуальної економії витрат та часу на здійснення кримінального провадження. Це важливий інструмент урівноваження інтересів усіх учасників кримінальноправового конфлікту з метою його ефективного вирішення якомога гуманнішими заходами, що можуть бути застосовані до правопорушника з огляду на його каяття та примирення з потерпілим. У процесуальному аспекті

відновне правосуддя може бути розглянуте як діяльність, що заснована на пріоритеті прав і законних інтересів потерпілого та спрямована на задоволення його потреб кінцевою метою – вирішення кримінальноправового конфлікту [159, с. 65].

На думку Н. Нестор, новим підходом до вирішення конфліктів, спрямованим на відновлення справедливості, збалансованості потреб потерпілого, правопорушника та громади є відновне правосуддя, яке є одною з форм правосуддя, основним завданням якого є примирення між потерпілим і правопорушником, сприяння усуненню негативних наслідків правопорушення [215, с. 331].

Законодавство не містить конкретного переліку способів чи форм при добровільному відшкодуванні шкоди, що завдана кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням. У науковій літературі зустрічаються такі способи добровільного відшкодування шкоди як надання замість втраченої в результаті кримінального правопорушення речі, яка є такого ж роду і в такій же кількості (відмінне від кримінально – правової реституції); повернення в первинний стан ушкодженої речі; відшкодування майнової шкоди та компенсація моральної шкоди, у грошовій формі [191, с. 357].

Окремі науковці відносять до добровільного відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди повернення майна або надання рівноцінного майна, якщо його вилучено, знищено чи ушкоджено; компенсацію здійснену грошовій формі або власною працею; при наданні першої медичної допомоги та доставлення до медичного закладу; допомозі з надання лікарської допомоги; організація санаторного лікування та інших видів відновлення здоров'я потерпілої особи [207, с. 138].

При класифікації видів добровільного відшкодування, Ю. Бурбела виокремлено такі критерії як: за обсягом відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; за віком суб'єкта, яким заподіяно шкоду; за суб'єктом здійснення позитивних посткримінальних дій, спрямованістю таких

дій та їх наслідками; за видом збитку, який підлягає відшкодуванню, або шкоди, що має бути усунена; за кількістю осіб відшкодування збитку або усунення шкоди; за формою та добровільного відшкодування; за видом кримінального правопорушення [53, с. 77].

Зауважимо, що відповідно до п.2 ч.1 ст.66 КК України, відшкодування шкоди є пом'якшуючою обставиною при призначенні покарання, а згідно п.3 ч.1 ст.65 КК України, часткове відшкодування шкоди судом може бути враховано як обставина, позитивно характеризуюча особу підозрюваного, обвинуваченого. Також, за ст.45 КК України, повне відшкодування шкоди є умовою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям.

Д. Крикливець підкреслює, що застосовуючи телеологічне (цільове) тлумачення, акцент зміщується на аналіз мети законодавця, яку він бажав зреалізувати, закріплюючи цю обставину у ст. 66 КК України як пом'якшуючу покарання. Тут можна з упевненістю зазначити, що законодавець мав на меті стимулювати винного відшкодувати, усунути шкоду та завданий збиток, гарантувавши, що такі дії будуть враховані як обставина, що пом'якшуватиме покарання [164, с. 293].

На відміну від означеного, А. Стебелев зазначає, що ініціатива добровільного відшкодування шкоди належить саме особі, якою вчинено кримінальне правопорушення, а КПК України не визначає такого засобу захисту прав потерпілої особи, внаслідок уникнення слідчими чи прокурорами процесуальних і фактичних дій з пропозицій здійснення добровільного відшкодування винній особі [321, с. 86].

Законодавцем передбачено, що добровільне відшкодування шкоди іншими особами від імені підозрюваного, обвинуваченого, можливе тільки за згодою останніх. Проте, слушним є зауваження Я. Клименко про закріплення за родичами підозрюваного, обвинуваченого чи інших осіб за їх проханням, права відшкодування шкоди, з метою реально забезпечити можливе добровільне відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди [141, с. 24].

А. Бойко до обставин, за яких може вважатись пом'якшуючою обставиною відшкодування винним у злочині заподіяної шкоди з залученням третіх осіб, добровільність такої поведінки із залучення до відшкодування інших осіб та здійснення відшкодування за участі винної особи [48, с. 11].

Ю. Бурбела підсумовує у питанні можливості здійснення відшкодування або усунення заподіяної шкоди іншою особою, що до таких умов слід віднести об'єктивну відсутність можливості здійснення позитивних посткримінальних дій особою, якою вчинено кримінальне правопорушення; прояв її активності, ініціативи та особисту участь чи сприяння у відшкодуванні, та наявність такого доручення або прохання від винної особи [52, с. 122].

Досліджуючи проблемні питання компенсації шкоди потерпілому юридичними особами, М. Погорецький та Д. Сергєєва роблять висновок, що ані в Конституції України, ані в інших правових актах України не передбачена можливість добровільного відшкодування шкоди потерпілому юридичними особами що належать до осіб публічного права, а також особами, створеними і діючими на основні державної чи комунальної форм власності [228, с. 120].

Також, обґрунтованою з точки зору практичного застосування вважаємо пропозицію О. Петрук щодо доповнення КПК нормами, якими закріпити форми відшкодування, передбачивши можливість внести грошові кошти на депозитний рахунок суду, що розглядатиме кримінальне провадження; здійснити грошову компенсацію потерпілому за умови обов'язкового письмового підтвердження і в присутності слідчого, прокурора [224, с. 60].

І. Єна та К. Алімова формулюють, що строк відшкодування шкоди має встановлюватись сторонами на основі домовленостей при досягненні компромісу. При цьому, слід врахувати, що цей строк має бути реальним з врахуванням матеріального становища підозрюваного, обвинуваченого [98, с. 160].

Враховуючи, що звичайною практикою підтвердження отриманого добровільного відшкодування є розписка потерпілого чи інший фінансовий документ, на думку окремих авторів, у кримінальному процесуальному

законодавстві слід передбачити повноту відшкодування шкоди, а також вимогу до документу на підтвердження добровільності відшкодування, до прикладу, запис у протоколі допиту потерпілого чи підозрюваного при компенсації шкоди на досудовому розслідуванні [165, с. 234].

Наведене вище можна підсумувати так: попри відсутність законодавчого визначення у кримінальному процесі добровільності відшкодування шкоди, а також поліваріантності способів та механізмів реалізації такого відшкодування, зазначений правовий інструмент слід застосовувати для спонукання сторін до примирення. Аде важливість зусиль кримінального правосуддя до примирення і добровільного відшкодування шкоди підкреслено включенням у п.3.1.1. Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 рік [304]. В Плані передбачено розвиток альтернативних заходів вирішення кримінально-правових конфліктів (*diversionary measures transactions*), що застосовуватимуться на досудовій стадії кримінального провадження під час розслідування, розроблення та подання до ВРУ законопроектів, які передбачають упровадження в національну систему правосуддя організаційно-правових засад здійснення відновного правосуддя, механізму відновного правосуддя у кримінальному провадженні, передусім на досудовій стадії, як альтернативу кримінальній відповідальності, із застосуванням інструментів медіації, спрямованих на відшкодування шкоди потерпілому та забезпечення соціальної реінтеграції правопорушника.

Таким чином, на державному рівні на найближчий період визначено мету у впровадженні механізмів вжиття альтернативних заходів у вирішенні кримінально-правових спорів (*transactions*), що підкреслює необхідність подальших наукових розробок вказаної тематики.

3.1.2. Відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету України

Згідно ст. 56 КУ, за завдану незаконними рішеннями діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень матеріальну чи моральну шкоду, кожна особа має право отримати відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування.

Аналіз положень ЦК України, зокрема, ст.ст. 1207 та 1147, дає підстави умовно класифікувати підстави для відшкодування шкоди за рахунок бюджетних коштів на: спричинені діями посадових осіб (органами державної влади, слідчим, прокурором, суддею тощо); спричинені іншою особою (у випадку її неплатоспроможності або коли таку особу не встановлено). За ч.2 ст.130 КПК України у разі встановлення в діях таких осіб складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирокком суду, що набрав законної сили, або вчинення дисциплінарного проступку, безвідносно до спливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення, держава застосовує до такої категорії осіб право зворотної вимоги. За ст. 1207 ЦК України, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо така особа є неплатоспроможною, обов'язок відшкодувати потерпілому, або особами, визначеним у ст. 1200 ЦК України, шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення, покладається на державу.

З огляду на сформульоване положення, реалізація права на відшкодування можливе за наявності компенсаційного механізму, визначеного, який, наразі, відсутній. У постанові ВПВС від 4 вересня 2019 року у справі № 265/6582/16-ц [234] привернуто увагу, що ЄСПЛ, дослідивши приписи ст. 1177 та ст. 1207 ЦК України у редакції, що була чинною до 9 червня 2013 року у справах за заявами поданими потерпілими, яким держава не компенсувала шкоду, завдану внаслідок кримінального правопорушення, вказав на можливість отримання відшкодування тільки за умови наявності

окремого закону, якого немає, проте, який має визначити порядок присудження та виплати відповідного відшкодування. Тому констатовано відсутність підстав мати легітимне очікування на отримання будь-яких конкретних сум від держави.

Враховуючи сформульовані в попередніх розділах результати дослідження поняття шкоди, в тому числі, моральної шкоди, вважаємо недосконалою конструкцію ст. 1207 ЦК України, що обмежує право на отримання відшкодування інших видів шкоди, ніж передбачено у діючій редакції статті. Подібну думку поділяє і О. Щиголь, пропонуючи викласти у новій редакції зазначену статтю 1207 ЦК України [375, с. 346-347].

Також, проблемним вбачається застосування вказаних вище норм щодо порядку встановлення факту каліцтва (недолік конструкції п.3 ч.1 ст.315 ЦПК України, термінологічна прив'язка визначення каліцтва з трудовим каліцтвом як професійним захворюванням, процедурою окремого провадження про встановлення факту та співвідношення з кримінальним процесом та правом пред'явлення цивільного позову тощо).

На підставі аналізу міжнародних правових документів та норм цивільного законодавства Ю. Азарова, Д. Письменного, О. Хабло формулюється висновок про можливість відшкодування шкоди за рахунок держави тільки у випадках не встановлення особи, якою вчинено кримінальне правопорушення, або відсутність відомостей про неї, її місцезнаходження, або у випадку неплатоспроможності підозрюваного, обвинуваченого відшкодувати завдану шкоду [34, с. 54].

В. Тертишник формулює підстави, за яких може відбуватись відшкодування шкоди завданої потерпілому, за рахунок держави: якщо встановлено факт події злочину, доведено завдання шкоди внаслідок злочину, не встановлено особу якою вчинено кримінальне правопорушення і якщо на цій підставі прийнято рішення про зупинення розслідування, або у випадку якщо встановлено відсутність у підозрюваних чи обвинувачених коштів та майна, що

були б достатніми для компенсації потерпілому завданих збитків [331, с. 176-177].

Чинне законодавство відтворює положення ст. 56 Конституції України, встановлюючи відповідальність держави за шкоду, завдану судом, в порядку п.7 ст. 48 та ч.11 ст. 49 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» [126], з формулюванням, що на підставі та в порядку, встановлених законом, держава відповідає за шкоду, завдану судом.

Згідно ст.1174 ЦК України, відшкодування шкоди, завданої при здійсненні своїх повноважень посадовою або службовою особою органу державної влади чи місцевого самоврядування, відшкодовується державою. Відповідно ст.4 ЗУ “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно – розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду” [127] відшкодування шкоди провадиться за рахунок бюджетних коштів.

Зауважимо, що і порядок виконання судового рішення щодо відшкодування шкоди спричиненої посадовою або службовою особою органу державної влади, і досі визначений не законом, а Наказом Міністерства фінансів України [233]. Згідно якого, така виплата здійснюється Державним казначейством за платіжною вимогою, та після надходження відповідної постанови державної виконавчої служби про відкриття виконавчого провадження з примусового виконання рішення суду, яким вирішено стягнути відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів.

Як вказує О. Петрук, не завжди потерпілий має реальну можливість відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, пред’явивши цивільний позов у кримінальному провадженні, що пов’язано не так з діями самого потерпілого, як із законодавчими упущеннями та процесуальними помилками під час судового розгляду, органами досудового розслідування, прокуратури [225, с. 211]. Наприклад, відповідачами за позовом про відшкодування шкоди, завданої у процесі здійснення правосуддя, може

бути лише держава, а не суди чи конкретні судді, які виконують покладені на них державою функції зі здійснення правосуддя. Якщо на підставі рішення суду за таким позовом держава мала виплатити стороні відшкодування через помилку, допущену у здійсненні правосуддя, саме у держави, а не у сторони справи має бути право притягнути суддю до цивільної відповідальності шляхом подання позову (що також підтверджується пунктом 37 Висновку № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів, та постановою Верховного Суду від 31.07.2019 р. у справі № 636/5534/15 [237]).

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 18.12.2019 р. у справі № 688/2479/16-ц визначила, що позовні вимоги про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями чи бездіяльністю суду, можуть бути предметом розгляду у випадках, передбачених ст. 1176 ЦК України, при неможливості застосувати ч.1 ст.1176 ЦК України, в інших випадках при заподіянні шкоди органами оперативно-розшукової діяльності, чи досудового розслідування, прокуратури, суду, слід застосовувати частину шосту ст.1176 ЦК України, згідно якої шкода відшкодовується на загальних підставах ст. ст. 1173, 1174 ЦК України [236].

В контексті дослідження проблемних питань порядку відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями чи бездіяльністю суду, наведемо думку С. Куліцької, яка, з урахуванням міжнародних стандартів незалежності суддів, вважає, що впровадження страхування суддів на випадок заподіяння ними шкоди, жодним чином не порушуватиме принцип незалежності суддів, не створюватиме ситуації перегляду рішень суду, що набрали законної сили, та усуватиме проблеми, пов'язані із неможливістю отримання потерпілим реального відшкодування заподіяної шкоди з підстав нестачі чи відсутності бюджетних коштів [171, с. 142].

Наголошує на необхідності законодавчого визначення механізму реалізації положення про відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету і ВПВС у постанові від 03 вересня 2019 р. в справі № 916/1423/17 [238]. У наведеній постанові судом підкреслюється існування виключної

правової проблеми що полягає у відсутності закону щодо комплексного застосування ч.6 ст. 1176 та ст. 1177 ЦК України про стягнення з держави майнової шкоди на користь фізичної особи (що є правовою проблемою для судів цивільної юрисдикції), майнової шкоди завданої юридичній особі (що є правовою проблемою для судів господарської юрисдикції) у кримінальному провадженні, якщо внаслідок бездіяльності органу досудового розслідування не встановлено особу, яка вчинила злочин.

Особливо важливою вбачається вказана проблематика, враховуючи обстоювання необхідності створення спеціального державного фонду по відшкодуванню шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, про що більш детально висвітлено у наступній частині даної роботи.

3.2. Теоретичні та практичні аспекти засобів правового захисту цивільного позивача та механізмів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням в умовах збройної агресії проти України

Утвердження в Україні правової держави невідомо пов'язане з оновленням нормативної бази та використання не традиційних підходів, що зумовлені трагічними викликами сучасності. Для забезпечення та реалізації обов'язків держави, в кожному конкретному випадку, на національному рівні повинні бути напрацьовані дієві механізми та ухвалені нормативні акти, що мають стимулювати державу та державні органи якнайповніше захищати права осіб, яким завдана шкода кримінальним правопорушенням.

За висновками українських правників, у державі існує недостатній стан забезпеченості прав, свобод та інтересів особи, що потерпіла від кримінального правопорушення.

Г. Дідківська наводить результати опитування, згідно якого “78 потерпілих із 120 (а це 65%) висловилися за посилення гарантій із боку держави щодо відшкодування шкоди потерпілому. Це право потерпілого гарантоване державою, однак найменше нею захищене” [88, с. 187].

В проведеному дисертанткою опитуванні, на запитання, чи достатньо гарантованими в КПК України є права цивільного позивача у кримінальному процесі “ні, не достатньо” вказали 48.9 % опитаних суддів та 61.8% опитаних адвокатів, що логічно вказує на потребу подальших розробок та посилення гарантій цивільного позивача у кримінальному провадженні.

Особливо актуальним вказане питання постало в умовах повномасштабної збройної агресії проти України.

3.2.1. Альтернативні механізми доступу до правосуддя та відшкодування шкоди у кримінальному процесі

Повномасштабне вторгнення, збройна агресія проти України та обумовлена цим проблематика відшкодуванням шкоди державою-агресором у порядку кримінального судочинства, постановила перед цивільними позивачами ряд інституційних та процесуальних перешкод. Першочерговим стало встановлення у судовому порядку як причинно-наслідкового зв'язку між діями відповідача (держави-агресора), та завданої шкоди, так і зв'язку між збройною агресією та спричиненням шкоди. І щодо останнього постає питання наявності у держави-агресора імунітету.

Правовий імунітет є цілковитим чи частковим звільненням від певних юридичних процесів – наприклад, від правового обов'язку, покарання чи судового переслідування [17, с. 1].

Значна кількість авторитетних експертів погоджується з тим, що міжнародні кримінальні суди і трибунали не пов'язані вимогами імунітету їхніх підсудних. Однак, у національних судах претензії на імунітет можуть стати серйозною перепоною. Хоча роль саме національних судів у даному питанні не варто применшувати. Національні суди гратимуть роль у переслідуванні та покаранні осіб, винних за злочини, вчинені в Україні, враховуючи принципи територіальності та національності [19, с. 434].

Як бачимо, стан сьогоденішнього правового регулювання питань, пов'язаних з можливістю в кримінальному процесі України подолати судовий імунітет держави агресора, хоча і є обмеженим, проте дозволяє навести таке нормативне обґрунтування.

Згідно ч.2 ст.48 ЦПК України, позивачем і, що важливо, відповідачем, у цивільному процесі можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава. Ч. 17 ст. 28 ЦПК України визначено, позови фізичних осіб щодо захисту свобод, інтересів чи прав, що порушені, невизнані або оспорюються, в тому числі, щодо вимог про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у

здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження, у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, є підсудними та можуть подаватись за місцем проживання чи перебування позивача.

Разом з тим, ст. 79 ЗУ “Про міжнародне приватне право” [116] відносно іноземної держави передбачено право судового імунітету, що означає не можливість пред’явлення позову до іншої держави або її органів, а також не підлеглість держави законодавству та судовій юрисдикції іншої, без її згоди.

Хоча ЄСПЛ відзначено, що у зв'язку з поточним розвитком ситуації в цій галузі міжнародного публічного права це питання має бути предметом перегляду держав [295], водночас, слід звернутись до положень національного законодавства, а саме до ст. 124 КУ.

Оскільки в нашій державі на будь-який юридичний спір чи кримінальне обвинувачення поширюється юрисдикція судів України, враховуючи правило виключення з судового (юрисдикційного) імунітету у справах про відшкодування смерті або завдання тілесного ушкодження, нанесення збитків майну або його втрати передбачені ст.11 Європейської конвенції “Про імунітет держав” 1972 року [8] та ст.12 Конвенції ООН “Про юрисдикційні імунітети держав та їх власності” [147], є підстави дійти висновку про нерозповсюдження вказаного імунітету на дії держави-агресора.

Верховний Суд у постановках від 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц [244] та у справі №428/11673/19 [243] постановив, що єдино розумним та доступним способом правового захисту є звернення позивача до українського суду, що відповідає меті дотримання принципу доступу до правосуддя. Відхід від такого принципу означав би позбавлення особи права на доступ до правосуддя взагалі, що заперечило б саму сутність цього права, а у разі застосування деліктного винятку, будь-який спір, що виник на території України та відносно громадянина України, навіть за участі іноземної країни,

зокрема РФ, підлягає розгляду та вирішенню судом України як належним та повноважним судом.

Таким чином, звернення до національних судів є дієвим механізмом відшкодування цивільному позивачу у кримінальному провадженні шкоди, відповідальність за якою несе держава-агресор [325, с. 550].

Ми поділяємо перестороги українських науковців, що досліджувана категорія справ свідчить про проблематику виконання таких судових рішень та обмежений потенціал отримання фактичного відшкодування, адже більшість судових процесів вказаної категорії проводиться *in absentia*, або щодо засуджених, котрі підлягають обміну.

А дієвість такого механізму, як виконання рішення, прийнятого у рамках кримінального процесу поза межами юрисдикції країни, цілком залежить від обґрунтованості рішень, дотримання процедури процесу, зрештою, доброї волі та готовності до співпраці урядів, правоохоронних та судових органів інших держав. А також застосування інших компенсаційних механізмів.

З наведеного у попередніх розділах дисертації постає концептуальне питання можливості отримання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок спеціально визначеного фонду.

Ідея створення такого фонду не є новою на теренах України. До Верховної Ради України свого часу (у період з 2001 по 2010 роки) вносились різні законопроекти щодо відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, які так і не було прийнято.

До прикладу, у березні 2020 року було зареєстровано проєкт закону № 3149 “Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень”, але вже наступного дня відкликано, що свідчить про формальний підхід законотворців до питання відшкодування шкоди від кримінального правопорушення.

Значні інноваційні пропозиції впродовж багатьох років у питанні створення фонду відшкодування шкоди потерпілим розробляються О. Кучинською, зокрема, створити Фонд відшкодування за рахунок держави

матеріальної та моральної шкоди, у тому числі і за кіберзлочини (кримінальні правопорушення, що вчиняються з використанням інформаційних технологій). Та визначити джерелами наповнення надходження від реалізованого за конфіскацією майна, частково від сплачених штрафів за адміністративними та кримінальними правопорушеннями, за рахунок збору від укладення певного виду страхових полісів, за рахунок добровільних внесків юридичними та фізичними особами [176, с. 242].

Г. Дідківською не тільки підтримуються вказані теоретичні розробки вітчизняних вчених, а й пропонується механізм, що передбачає встановлення мінімальної шкоди, при якій потерпілий набуває право на звернення до фонду, визначення максимальної суми, яка підлягатиме відшкодуванню. Науковицею обґрунтовується пропозиція відмежувати два випадки для відшкодування: при розкритті злочину, на підставі заяви потерпілого та вироку, одноразова виплата становить 50% від належної до виплати потерпілому суми, а виплата решти впродовж 2 років; та одноразова виплата у 50% від суми, якщо злочин не було розкрито, із виплатою решти впродовж 2 років від дати встановлення винної особи, тощо [88, с. 196-197].

З повномасштабним вторгненням в Україну держави-агресора, враховуючи попередньо сформульовані висновки про необхідність впровадження підходів перехідного правосуддя в нашій державі, особливо актуальним постало перед українським суспільством питання відшкодування шкоди особам, що потерпіли від кримінальних правопорушень.

За загальним підходом, визначеним у міжнародному кримінальному праві, до видів відшкодування шкоди потерпілим, відносять: реституцію, компенсацію, реабілітацію, сатисфакцію та визнання і вибачення.

Стратегічним пріоритетом і для України, і для міжнародних партнерів має постати створення та впровадження процедури репарацій для індивідуальних потерпілих, зазначена політика має включати не тільки нагальні перехідні репарації, а також забезпечувати доступ до їх отримання не через судові, але спрощені адміністративні процедури [5].

За даними Керівника департаменту протидії злочинам в умовах збройного конфлікту Офісу генерального прокурора Белоусова Юрія щодо кількості зареєстрованих воєнних злочинів “...щодо потерпілих, то тут ситуація складніша, бо в широкому розумінні все населення є потерпілим, кожен з нас – жертва агресії. А якщо мова йде саме про воєнні злочини, то потерпілих по цих справах вже налічується сотні тисяч” [45].

За відомостями сайту Офісу Генерального прокурора, серед вказаних кримінальних проваджень виділено “магістральну справу” щодо російської агресії. В рамках цієї справи повідомлено про підозру 636 особам, які є представниками військово-політичного керівництва країни (міністри, депутати, військове командування, посадовці, керівники правоохоронних відомств і “розпалювачі війни та пропагандисти Кремля”).

Слід зазначити, що інформація щодо кількості цивільних позовів, заявлених потерпілими особами у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, міститься у кожному кримінальному провадженні окремо. А інформація про стан розслідування “магістральної справи”, у тому числі, щодо заявлених позовів, відносить до відомостей судового розслідування, яка охороняється спеціальним законом [61].

Прикладом міжнародного досвіду практики надання репарацій можна назвати підхід Міжнародного кримінального суду, що ґрунтується на положеннях Римського статуту.

Так, ст.75 Римського статуту [286] передбачено надання репарацій постраждалим від міжнародних злочинів відповідно до джерел міжнародного та національного права, що передбачені статтею 21.

Зауважимо, що у час написання даного дослідження, Україна офіційно ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду (21 серпня 2024 р. Верховна Рада ухвалила внесений законопроект 0285 про ратифікацію Римського Статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього, а 24 серпня 2024 р. Закон був підписаний Президентом України) [128]. Наразі, потребує прийняття ще пакет імплементаційних законів.

I. Мірошников та А. Юр'єва зазначають, що в умовах повномасштабної війни правові гарантії потерпілих не зазнали суттєвих змін. Хоча були внесені позитивні зміни до КПК та інших законодавчих актів, що стосуються співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, ця процедура все одно може затягуватися на роки, надаючи потерпілим справедливую сатисфакцію з великим запізненням [198, с. 62].

Першим у своєму роді фондом у міжнародному праві, покликаним надати відшкодування постраждалим від злочинів, передбачених Римським статутом, став Цільовий фонд для потерпілих, що створений 09 вересня 2002 року.

Саме ця інституція відіграла важливу роль у роботі із постраждалими та всіляко сприяла виконанню наказів про репарації. Цільовий фонд для потерпілих є незалежним органом під керівництвом Міжнародного кримінального суду. Розподілом коштів Фонду керує Рада директорів, що вирішує питання реалізації програми допомоги постраждалим, вона офіційно повідомляє Суд, останній, в свою чергу, визначає відповідність допомоги по завданій шкоді.

Проте, практика Міжнародного кримінального суду про надання репарацій є досить обмеженою і налічує всього декілька рішень (це справи: прокурор проти Томаса Лубанги Дійло, прокурор проти Жермена Катанги, прокурор проти Ахмада Аль-Факі Аль-Махді, прокурор проти Боско Нтаганди, у якій 12 вересня 2022 р. Апеляційна палата повернула кілька питань до Судової палати для винесення нового наказу про відшкодування; прокурор проти Домініка Онгвена, у якій питання про виплату репарацій ще не прийнято).

До прикладів Міжнародних кримінальних судів та Змішаних судів прийнято відносити: Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ), Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МКТР), Трибунал Східного Тимору/Спеціальні колегії окружного суду Ділі, Спеціальні палати для Косово (СПК), Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне (СССЛ), Надзвичайні палати в судах Камбоджі (НПСК), Спеціальний трибунал

для Лівану (СТЛ), Надзвичайні африканські палати (НАП), Спеціальний кримінальний суд Центральноафриканської Республіки (СКСЦАР).

Науковцями та міжнародною спільнотою велись дискусії та міркування щодо впровадження Спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України та можливих варіацій його форм.

На початку, висловлювались пропозиції саме про розгляд злочину агресії проти України Міжнародним кримінальним судом.

Вказаний підхід передбачав внесення змін до Римського статуту та ратифікацію його положень Україною. Втім, Російська Федерація не визнає юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Європейська спільнота висловила два різні підходи до відновлення справедливості та притягнення винних до відповідальності.

Перша концепція передбачає здійснення правосуддя гібридним трибуналом (міжнародним судом, котрий в українській юрисдикції але із залученням європейських суддів здійснював би судовий процес на основні норм міжнародного права); та друга концепція зі створення спеціального незалежного судового органу специфічної юрисдикції.

Результатом дискусій навколо концепцій та подолання проблематики юрисдикцій та застосування норм міжнародного і національного права, стало прийняття Резолюції Європейського Парламенту “Про створення трибуналу щодо злочину агресії проти України” від 19 січня 2023 року [31], та Парламентської Асамблеї Ради Європи “Правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України” від 26 січня 2023 року [20].

Згодом було прийнято Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 23 лютого 2023 року [275], в якій пунктом дев'ять підкреслено необхідність та особливо відзначено потребу забезпечити притягнення до відповідальності за скоєні на території України найбільш серйозні правопорушення за міжнародним правом, шляхом, зокрема, проведення належного, справедливого і незалежного розслідування і реалізації судового переслідування на

національному або міжнародному рівні і покликано забезпечити відновлення справедливості всіх жертв і упередження наступних злочинів.

Вказаний підхід свідчить про те, що створення спеціального трибуналу за злочини агресії проти України вміщує не тільки правове підґрунття, проте залежить і від обставин політичного характеру як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Національні механізми відшкодування шкоди не можуть покрити всі збитки, понесені під час російсько-української війни, та за вчиненими кримінальними правопорушеннями, що спонукає потерпілих шукати шляхи захисту своїх прав через національні та міжнародні суди.

Незалежно від обраного способу захисту, забезпечення справедливості розміру компенсації, об'єктивно достатньої для відшкодування матеріальної та моральної шкоди, має залишатися пріоритетом. Це створює комплексний підхід до відновлення прав потерпілих та розширює їх можливості у виборі способу захисту до створення повноцінного механізму відшкодування шкоди, заподіяної розпочатою Російською Федерацією збройною агресією проти України [15, с. 10].

Однак, відповідальність за компенсацію має тільки тоді переходити до інших держав або міжнародних організацій, коли неможливо отримати компенсацію відповідальної воюючої сторони. Від воюючих сторін, коли це можливо, слід вимагати виплатити компенсацію на знак визнання невиконання ними своїх першочергових обов'язків та зло, яке вони вчинили проти цивільних жертв [28, с.17].

Таким чином, “визнання примату норм міжнародного права і тенденція підвищення ролі несудових механізмів у системі правосуддя як в розвинутих країнах, так і країнах з постконфліктним перехідним режимом, дає можливість залучати такі несудові механізми як діалог заради зміцнення сталого миру без знецінювання ролі ретрибутивних підходів до правосуддя” [87, с. 13].

Характеризуючи механізми правосуддя в умовах агресії проти України, маємо також зазначити, що на даний час, сегментарно розроблено та

впроваджується міжнародний компенсаційний механізм, елементами якого є реєстр завданих збитків, функціонування компенсаційної комісії та формування компенсаційного фонду. Які у сукупності є глобальним компенсаційним механізмом.

04 березня 2022 р. Рада з прав людини прийняла резолюцію 49/1, якою терміново створила “Незалежну міжнародну комісію з розслідування” для роботи з Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ), а наступною резолюцією S-34/1 комісії було доручено розглянути події, що відбулися в Київській, Чернігівській, Харківській та Сумській областях у період з лютого по березень 2022 року. Комісія знайшла достатні підстави стверджувати, що в країні були вчинені воєнні злочини, порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права.

14 листопада 2022 р. було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 “Сприяння відшкодуванню та репараціям за агресію проти України” [274], якою визначено необхідність розроблення міжнародного механізму репарацій за збитки спричинених міжнародно-правовими діями Російської Федерації в Україні чи проти України.

Наступну хронологію формування функціоналу Реєстру збитків для України можна описати через такі події: 16-17 травня 2023 року проведення саміту глав держав та урядів Ради Європи, прийняття “Рейк’явікської декларації”, засновано Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, шляхом укладення Розширеної часткової угоди; 27 червня 2023 року проведення установчого засідання Конференції Учасників Реєстру збитків; 17 липня 2023 року у Страсбурзі Генеральною секретаркою Ради Європи підписано Угоду з Королівством Нідерландів, як приймаючою державою, про місце розташування Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України; 11 вересня 2023 року Міністри юстиції країн-членів Ради Європи ухвалили Ризькі принципи на конференції “На шляху до правосуддя для України: Посилення відповідальності, возз’єднання дітей з їхніми сім’ями та підтримка стійкості системи правосуддя”; 16

листопада 2023 року у Страсбурзі відбулось чергове засідання Конференції Учасників та обрано склад Ради Реєстру, визначено, що місцезнаходження Реєстру м.Гаага, а Реєстр слугуватиме для обліку інформації та доказів, що стосуються заяв про відшкодування усім зацікавленим фізичним та юридичним особам, а також державі Україна тощо.

Радою Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України було прийнято 21 березня 2024 р., а Конференцією учасників Реєстру збитків затверджено 26 березня 2024 р., відповідно до ст.8 Правил подання, обробки та внесення Заяв до Реєстру збитків для України, вирішено відкрити для осіб, які мають право на відшкодування, внесення заяв, що подані в категоріях: заяви фізичних осіб (пов'язані з вимушеним переміщенням; пов'язані з порушенням особистої недоторканності; пов'язані з втратою майна, доходу або засобів до існування; втрата доступу до державних послуг), заяви з боку держави Україна (пошкодження або знищення майна; втрата історичної, культурної та релігійної спадщини; шкода навколишньому середовищу та природним ресурсам; державні та гуманітарні втрати на підтримку постраждалого населення в Україні; розмінування та очищення від нерозірваних боєприпасів), заяви юридичних осіб (пошкодження або знищення майна; втрата історичної, культурної та релігійної спадщини; збитки бізнесу та інші економічні втрати; гуманітарні видатки). З часом, буде відкрито доступ і до подання заяв за іншими категоріями.

З точки зору кримінального процесу, зауважимо, що кожна особа має право подання заяви до Реєстру кумулятивно, незалежно від факту визнання її потерпілим у кримінальному провадженні.

Водночас, заявнику надано право долучати, за наявності, процесуальні документи (судові рішення) національних судів, зокрема, вирoki у кримінальних справах, що, хоча і не матимуть преюдиційної сили, разом з тим, слугуватимуть належним доказом при застосуванні міжнародного компенсаційного механізму.

12 липня 2023 р. було прийнято Рішення КМРЄ СМ/Del/Dec (2023) 1472/1.6 “Про затвердження Угоди приймаючої держави між Королівством Нідерландів та Радою Європи про місцезнаходження Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України” [300]. Для реалізації цього важливого проєкту прийнято національні нормативно-правові акти щодо розроблення і впровадження механізмів відшкодування: Указ Президента України №346/2022 від 18.05.2022 р. “Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно – правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації” [346].

Зауважимо на тому, що міжнародні комісії є типовими інструментами роботи з вирішення спорів, що виникають внаслідок міжнародних криз та конфліктів. На сьогодні, понад 400 міжнародних комісій вже було створено, починаючи з Договору Джея 1974 року між США та Великобританією, у тому числі, Трибунал з розгляду позову Іран - США, Компенсаційна Комісія ООН, Комісія з розгляду позову Еритрея - Ефіопія та інші. Окремі експерти покликались у своїх доповідях та публікаціях на досвід Компенсаційної комісії ООН після вчиненого Іраком у 1991 році акту агресії супроти Кувейта. Резолюцією Ради Безпеки ООН №692 у 1991 році, для збитків навколишньому середовищу, було створено The United Nations Compensation Commission, що виконувала функції реєстрації, оцінки та присудження компенсації за очищення та виплати шкоди, завданої довкіллю. Згідно Статуту ООН, Рада Безпеки ООН засудила дії Іраку якими порушено міжнародний мир та безпека та постановила, що саме Ірак є відповідальним за зазначені порушення. Компенсація відбувалась за рахунок того, що комісією утримувався відсоток від надходжень експортних продажів іракської нафти. Отож, робота Комісії мала кілька аспектів, була створена із спеціальною функцією отримання коштів від уряду Іраку, які, у свою чергу, були спрямовані на врегулювання претензій. Станом на 2022 рік, Ірак заплатив біля 52,4 млрд Дол.США збитків, після чого Керуючою радою Компенсаційної комісії було визнано виконання міжнародних зобов'язань по компенсації прямої шкоди та збитків у цьому

конфлікті. Наведений міжнародний досвід вказує на наявність міжнародних напрацювань, та можливість акумуляції коштів і для покриття завданих військовою агресією шкоди.

Як зазначено в публікації “Компенсаційна комісія ООН – перспектива фінансування відновлення довкілля в Україні після війни із рф” напрямком роботи українських дипломатів має стати створення спеціального компенсаційного фонду, який може фінансуватись за рахунок експорту природних ресурсів агресора, а виплати спрямовуватись на відшкодування Україні та іншим державам, та постраждалим фізичним і юридичним особам [146].

Міжнародні комісії з розгляду претензій є гнучким інструментом, який зазвичай створюється для вирішення масових претензій, що виникають внаслідок міжнародних криз [12].

На думку упорядників Інформаційного брифу “Міжнародний досвід здійснення репарацій” в рамках ситуації, що склалась в Україні в 2022 році міжнародна комісія мала би відповідати трьом ключовим цілям, серед яких слугувати плацдармом для розгляду компенсацій; забезпечувати проведення збору або заморожування російських активів, потрібних для виплат відшкодування та забезпечувати засоби виконання справ (розглядати позови від держав, юридичних та фізичних осіб, незалежно від громадянства до Росії, які виникли у зв’язку з порушенням норм міжнародного права, міжнародного гуманітарного права, міжнародного економічного права та включаючи спори щодо інвестицій, відчуження майна, інших питань, що стосуються права власності тощо) [135, с. 2-3].

В процесі розроблення перебуває ініціатива конфіскації активів центробанку РФ як інструменту репарацій для України. З цією метою, було прийнято Указ Президента України № 334/2023 від 15.06.2023 р. [345], Розпорядження Кабінету Міністрів України № 560-р від 24.06.2023 р. [303].

Альтернативним правовим механізмом отримання відшкодування можливо назвати звернення до Європейського суду з прав людини (Україною як держави, так і шляхом подання індивідуальних заяв).

Перепоною до вказаного способу є те, що з 16 вересня 2022 року Російська Федерація більше не є стороною ЄСПЛ, відповідно суд розглядатиме тільки індивідуальні та міждержавні заяви у зв'язку з передбачуваними порушеннями, які мали місце до цієї дати і в межах своєї юрисдикції.

Верховною Радою України прийнято за основу проєкт закону “Про облік осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та відшкодування шкоди, завданої їх життю і здоров'ю” [263].

На нашу думку, проблемним у вказаному законопроєкті є відсутність законодавчого визначення постраждалої особи внаслідок збройної агресії проти України та недостатня чіткість ефективних процедур компенсації для постраждалих від збройної агресії, з метою забезпечення не тільки майнового відшкодування, а й моральної сатисфакції, відновлення права на гідність.

Також, для мети реалізації права потерпілих внаслідок російської агресії на отримання відшкодування за втрачене майно, поза кримінального судочинства, в Україні було запроваджено такі окремі процедури. Першим актом було прийняття Кабінетом Міністрів України 20 березня 2022 року “Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ” [251].

Наступним кроком стало прийняття Кабінетом Міністрів України 26 березня 2022 року “Порядку подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації” [250].

Згодом, Кабінетом Міністрів України та міністерствами було прийнято відповідні акти на впровадження порядку фіксації збитків заподіяних воєнними діями, серед яких: Наказ Мінагрополітики України №295 від 18 травня 2022 року “Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації”

[189], Постанова Кабінету Міністрів України № 473 від 19 квітня 2022 року “Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов’язаних із пошкодженням будівель та споруд” [253], спільний Наказ Міністерства економіки України і Фонду державного майна України №3904/1223 від 18 жовтня 2022 року “Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності” [190].

Адміністративна процедура отримання компенсації за спричинене російською агресією пошкодження та руйнування житла, була запроваджена з прийняттям ЗУ “Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України” [115].

Специфікою вказаного закону є те, що після отримання заявником компенсації, ним укладається договір про відступлення права вимоги до Російської Федерації з відшкодування збитків за знищену нерухомість, з державою або територіальною громадою.

Аналізуючи питання джерел фінансування для означених ініціатив, зауважимо, що в Україні після 24 лютого 2022 року було прийнято низку законів, які дозволяють розпочати процес акумулювання коштів для відшкодування на національному рівні: ЗУ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов’язаних з активами окремих осіб” від 12 травня 2022 року [108], ЗУ “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2022

рік” щодо створення фонду ліквідації наслідків збройної агресії” від 19 жовтня 2022 року [110] та інші.

Юридична можливість та процедура конфіскації активів громадян РФ на які накладено санкції, встановлена ЗУ “Про санкції” від 14 серпня 2014 року [118], що було доповнено 12 травня 2022 р. про те, що центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів (зараз це Міністерство юстиції України) що звертається до Вищого антикорупційного суду про прийняття відповідного рішення.

На думку авторів аналітичної доповіді «Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики», майбутня компенсаційна комісія України, як центральний елемент механізму відшкодування воєнних збитків в цілому, окрім адміністративних повноважень, має бути наділена також судовими чи квазісудовими функціями. Її діяльність саме як судового органу створить низку переваг для майбутнього процесу відшкодування воєнних збитків Україні. Зокрема, це дозволить забезпечити гласність та прозорість процесу вилучення активів РФ, обґрунтувати його законність, підкреслити винятковість цього прецеденту, а також юридично захистити прийняті рішення про відшкодування. Наділення судовими функціями Міжнародної компенсаційної комісії дозволить нівелювати аргументи про незаконність вилучення російських активів і скерування їх на відшкодування Україні воєнних збитків, гарантувати незмінність прийнятих рішень про відшкодування і неможливість у майбутньому піддавати їх сумніву і переглядати. Підхід, при якому Міжнародна компенсаційна комісія для України матиме в тому числі й судові функції, не вирішує усі проблеми з відшкодуванням. Зокрема, він не вирішує питання юрисдикційних імунітетів активів ЦБ РФ. Однак він робить перспективу відшкодування більш цілісною та реалістичною завдяки збалансованості процесу вилучення російських активів та наступного відшкодування Україні [62, с. 66].

Маємо констатувати, що прийняті документи не створюють однозначного, зрозумілого та переконливого механізму фіксації та отримання відшкодування за заподіяну шкоду від воєнних злочинів, містять колізії, фрагментації реєстрів.

Заразом, хоча вказаний механізм на даний час перебуває на стадії своєї розбудови і потребуватиме додаткового часу для належного практичного застосування, проте, актуалізує, на нашу думку, потребу у створенні альтернативних способів для реального отримання потерпілими особами відшкодування шкоди, яку вони зазнали внаслідок кримінальних правопорушень, вчинених під час збройної агресії.

Виклики сьогодення та різноманітність нормативних актів, в тому числі, міжнародних, не вичерпують усю складну проблематику відшкодування шкоди, завданої воєнними злочинами та у зв'язку із збройною агресією, а спонукають для подальшого обстоювання необхідності у створенні спеціальних інститутів для відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень.

3.2.2. Практичні питання функціонального забезпечення інститутів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням

А. Туманянц зазначає, що кризою традиційного покарання породжено виникнення нових концепцій реакції суспільства та держави на злочини. Для характеристики цих концепцій використовується англійський термін «diversion» (відхилення, відхід), позаяк суть альтернативних заходів, як правило, полягає у спробі вирішення кримінальноправового конфлікту поза межами класичної кримінальної юстиції, оминаючи кримінальне переслідування й покарання. За цією парадигмою основна мета правосуддя – зцілення жертви (потерпілого), реальне відшкодування їй заподіяної шкоди, спокута провини кривдником, узяття ним на себе відповідальності, поновлення порушених відносин у соціальній спільноті [343, с. 497].

Під час виконання наукової роботи, здобувачкою здійснено дослідження альтернативних способів відшкодування шкоди, спричиненої кримінальними правопорушеннями в умовах воєнного стану та військовими злочинами, приділена значна увага проблематиці забезпечення функціонування фонду відшкодування шкоди у кримінальному провадженні (надалі – Фонд).

Зокрема: проведено опитування серед адвокатів та суддів на предмет оцінки останніми рівня доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі, доцільності функціонування фондів з відшкодування шкоди у кримінальному судочинстві, впливу правового режиму воєнного стану на рівень доступу до правосуддя тощо. Серед суддів (45 респондентів), відповідаючи на запитання, чи достатньо гарантованими в КПК України є права цивільного позивача у кримінальному процесі, так, достатньо, відповіли 51.1% і ні, не достатньо відповіли 48.9%.

Опитаними суддями підтримано ідею створення фонду відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням - 75.6%, при цьому, серед респондентів, якими не підтримано вказану ідею, наведено такі аргументи-запитання: хто його буде наповнювати; чи запровадять авансові платежі з

підозрюваних, чи це ще один тягар на бюджет; коментар, що шкоду повинна відшкодувати винна особа безпосередньо; будуть зловживання щодо використання коштів цього фонду.

Серед адвокатів було проведено опитування у кількості 55 осіб. Відповідаючи на запитання, чи достатньо гарантованими в КПК України є права цивільного позивача у кримінальному процесі, так, достатньо відповіли 38,2% та вказали на недостатність 61,8%.

Підтримали ідею формування Фонду відшкодування шкоди 76,4 % опитаних адвокатів. При цьому, серед аргументів з підтримки адвокатами зазначено, що створення фонду відшкодування шкоди може бути корисним заходом для покращення системи правосуддя та забезпечення підтримки потерпілим; також що фонд може допомагати потерпілим отримати компенсацію за завдану їм шкоду, навіть якщо винуватець кримінального правопорушення не може або не хоче виплатити відшкодування.

Адвокатами, якими не підтримано ідею створення фонду, наведено такі обґрунтування-запитання: хто ним буде розпоряджатись; які критерії виплат; на якому етапі закріплюються кошти за конкретним кримінальним провадженням; кому виплачуються кошти у разі, якщо потерпілим є держава (наприклад, по екологічним злочинам з мільярдними збитками коли керівник/обвинувачений помер, а акціонери не несуть за нього відповідальності та коментар що це не нагальне питання.

При вивченні питання правового режиму фонду для відшкодування шкоди, дисертанткою виявлено, що, не зважаючи на наявність серед науковців пропозицій щодо встановлення джерел наповнення відповідного фонду, на рівні держави відсутній системний аналіз статистики та обліку бюджету витрат, на покриття яких можуть бути спрямовані видатки фонду.

Встановлена відсутність офіційної статистики загальної суми задоволених цивільних позовів у кримінальному провадженні за остаточними судовими рішеннями після їх перегляду судами в апеляційному та касаційному порядку. Що породило об'єктивне запитання, якщо на державному рівні відсутнє розуміння

розрахунку суми грошових коштів, якою має бути наповнений бюджет виплати з фонду (бюджетних асигнувань), чи не є передчасним в такому разі обговорення щодо джерел фінансування, іншими словами, якщо на рівні держави не зрозуміло скільки коштів потрібно для функціонування фонду, то чи не є передчасними обговорення пропозицій щодо визначення джерел їх надходження?

Вказаний висновок було сформовано на підставі офіційних відомостей, отриманих від Київського апеляційного суду, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, Державної судової адміністрації, куди здобувачкою були направлені запити щодо надання інформації про статистичні відомості про кількість цивільних позовів у кримінальному провадженні розглянутих відповідним судом тощо.

Зокрема, у відповіді від 05.03.2024 р. №02-16/122/2024 [185] Київський апеляційний суд повідомив, що згідно з розділом 1 “Кримінальне провадження щодо перегляду судових рішень за апеляційними скаргами” статистичної форми звіту № 2-к “Звіт судів апеляційної інстанції про розгляд апеляційних скарг у порядку кримінального провадження”, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 23.06.2018 р. № 325 “Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами”, Київським апеляційним судом у 2022 році розглянуто 7337 кримінальних проваджень за апеляційними скаргами, а у 2023 році 11 217 кримінальних проваджень за апеляційними скаргами. Крім того, у відповіді було зазначено, що відповідно до статистичних звітів облік інформації за такими параметрами як кількість проваджень, які стосувались апеляційного оскарження вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні, кількість судових рішень, постановлених судом апеляційної інстанції з вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні, не передбачено.

У відповіді Державної судової адміністрації від 14.03.2024 р. № Т586-24-615/24 [183] про розгляд звернення про надання статистичних даних та матеріалів аналізу судової статистики, зазначено, що ДСА України, виконуючи

повноваження в частині ведення судової статистики, формує узагальнену інформацію стосовно руху судових справ (проваджень) в місцевих та апеляційних судах. На підставі зазначеного, кількість цивільних позовів, поданих у кримінальному провадженні, обліковується у довідці до розділу 1 форми звітності № 1-к “Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження”, затвердженої наказом ДСА України від 23.06.2018 р. № 325. У звітності апеляційних судів облік перегляду цивільного позову окремо не здійснюється. Повідомлено, що відповідно до ст.36 ЗУ “Про судоустрій і статус суддів”, сталість та єдність судової практики забезпечує Верховний Суд, яким здійснюється аналіз судової статистики, узагальнення судової практики тощо.

Проте, у відповіді Касаційного кримінального суду Верховного Суду № 51-1097сі24 від 29.02.2024 року [184] поінформовано, що офіційна статистична звітність Касаційного кримінального суду Верховного Суду формується відповідно до наказу керівника Апарату Верховного Суду від 25 червня 2018 року № 91-ОД “Про організаційне забезпечення формування статистичних звітів Верховного Суду” та не виокремлює кримінальні провадження, у яких пред’явлено цивільний позов. У зв’язку з цим, Верховний Суд не володіє запитуваною статистичною інформацією, оскільки така інформація не створюється та не формується автоматично.

Аналіз статистичної звітності судів першої інстанції за 2023 рік [381] щодо здійснення кримінального судочинства містить такі дані: кількість цивільних позовів заявлених у кримінальному провадженні – 7 197; кількість фізичних осіб, яким заподіяно матеріальної та моральної шкоди – 30 285. Кількість потерпілих юридичних осіб – 8 074. Заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму у грн. усього 3 459 011 823, фізичним особам (із групи моральної та матеріальної шкоди) 965 362 961.

Аналіз статистичної звітності судів першої інстанції за 2022 рік [382] (довідка до розділу 1) містить такий показник загальної кількості цивільних позовів, заявлених у кримінальному провадженні – 5 769. Кількість фізичних

осіб, яким заподіяно моральної та матеріальної шкоди 25 613. Кількість потерпілих юридичних осіб 6 318. Заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму грн. 1 303 647 615, фізичним особам (із групи моральної та матеріальної шкоди) 845 603 456.

Аналіз статистичної звітності судів першої інстанції за 2021 рік [383] (довідка до розділу 1) містить такий показник загальної кількості цивільних позовів, заявлених у кримінальному провадженні – 9 222. Кількість фізичних осіб, яким заподіяно моральної та матеріальної шкоди 42 976. Кількість потерпілих юридичних осіб 9 232. Заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму грн. 1 862 953 438, фізичним особам (із групи моральної та матеріальної шкоди) 1 364 013 134.

Відтак, з вивченої статистики можна дійти таких попередніх висновків:

1. за результатами перегляду апеляційною та (або) касаційною інстанцією та набрання законної сили судовим рішенням (вироком, яким вирішено цивільний позов у кримінальному провадженні), відомості щодо кількості таких справ та грошових сум, які присуджено до відшкодування цивільному позивачу у кримінальному провадженні, відсутні;
2. відсутні відомості щодо обсягу грошових коштів, присуджених до відшкодування позивачам у порядку цивільного судочинства, але за результатами кримінального провадження (наприклад, постановлення обвинувального вироку, якщо цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлявся з наступним зверненням особи, якій завдано шкоди кримінальним правопорушенням, в порядку цивільного провадження);
3. відсутня статистика щодо виконання судових рішень про відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням, відтак, на державному рівні не ведеться аналізування та не складається аналітична відомість та розрахунок щорічного бюджету, який необхідний для покриття потреб наповнення та фінансування фондів для відшкодування шкоди і належного відновлення порушених прав і законних інтересів осіб, що постраждали від кримінального правопорушення.

Вище викладені висновки в контексті доцільності впровадження в Україні фонду з відшкодування шкоди, що завдана кримінальним правопорушенням, а також дослідження пропозицій окремих авторів, котрими висувались ідеї щодо наповнення фонду за рахунок судових зборів, штрафів, спонукають нас до формулювання таких результатів дослідження.

Не применшуючи значення висунутих правниками пропозицій щодо визначення джерел та ресурсів для формування фонду з відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, відзначимо, що сама по собі їх наявність не слугуватиме гарантом досягнення означених цілей.

Не менш важливою складовою є визначення потенціалу витрат та їх прогнозування на коротко- і довгостроковий період. Враховуючи, що методологія фінансового планування включає в себе, в тому числі, аналіз стану об'єкта планування, вивчення тенденцій розвитку об'єкта планування тощо, обґрунтованим вбачається наш висновок про необхідність визначення методології аналізування судових рішень, якими завершується розгляд цивільних позовів з відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, в тому числі, за рахунок вдосконалення діючих інструментів судової статистики.

Вважаємо, що отримання аналітики показників у грошовому еквіваленті за остаточним судовим рішенням (відтак, не лише за результатами розгляду у суді першої інстанції, але і за результатами апеляційного та касаційного перегляду) в кримінальному процесі, відображення відомостей за критерієм результату розгляду позову у цивільному процесі за результатом постановлення вироку у кримінальному процесі, та за результатами розгляду справи в ЄСПЛ, дозволить формувати індикативний прогнозований показник для виявлення потреб, тенденцій, закономірностей потреб у надходженні фінансування для означеного Фонду.

Цим обстоюється необхідність у науковому аналізі судових рішень та дослідженні проблем виконання судових рішень. Враховуючи обмеженість обсягу дисертаційного дослідження, пропонуємо впровадити дискусію щодо

удосконалення методології та критеріїв аналізу судових рішень та ступеню їх виконання з метою подальшої інтеграції отриманих результатів для забезпечення функціонування Фонду.

В основі аналізу, на нашу думку, мають бути закладені: метод статистичний, соціологічний, структурно-системного аналізу, формально-юридичний та формально-логічний тощо.

За результатами відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень, а також Автоматизованої системи виконавчих проваджень, нами пропонується визначити наступні критерії для аналізу:

-кількість судових рішень та загальна сума за результатом вирішеного цивільного позову у кримінальному процесі у суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, та переглянутих за виключними (нововиявленими) обставинами, в тому числі, за наслідками прийнятих рішень ЄСПЛ,

-виокремлення статистичних відомостей за результатами вирішення цивільного позову у кримінальному процесі та у цивільному процесі за результатами постановленого вироку,

-кількість судових рішень та загальна сума, за результатами добровільного відшкодування завданої шкоди в кримінальному процесі до постановлення вироку,

-кількість судових рішень та загальна сума задоволених цивільних позовів з вимогою про відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням, за примусовим стягненням якої стягувач звернувся до державного / приватного виконавця та ступінь виконання,

-кількість судових рішень та загальна сума задоволеного цивільного позову у кримінальному процесі по відшкодуванню шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, відшкодування за яким здійснюється за рахунок Державного бюджету,

-кількість судових рішень та виявлення тенденції щодо відмови у цивільному позові з відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням (в цивільному та в кримінальному процесі), тощо.

Методологічно вивірене аналізування судових рішень та їх виконання створить невичерпну базу для подальших наукових розвідок, адже дозволить простежити вплив міжнародних стандартів на дотримання гарантій в кримінальному провадженні, виявити тенденцію до задоволення / часткового задоволення/ відмови від задоволення вказаної категорії позовів, дослідити особливості доказів і доказування цивільного позову у кримінальному провадженні та вирішити інші теоретичні та практичні питання.

Практична необхідність у більш глибокому аналізі та системному підході до питання запровадження фонду з відшкодування шкоди підкреслюється запланованим завданням до IV кварталу 2027 р. (або протягом року після припинення чи скасування воєнного стану) напрацювати, прийняти законопроект та фактично створити спеціальний фонд з метою забезпечення розвитку інституту відшкодування шкоди особам, які постраждали від насильницьких та в певних випадках окремих майнових кримінальних правопорушень, як це визначено пунктом 3.7. Плану заходів на 2023-2027 рік [304].

Згідно вказаного документа, на Міністерство юстиції України, Офіс Генерального прокурора (за згодою), МВС, Національну поліцію, СБУ та БЕБ покладено обов'язок з: розроблення та подання до ВРУ законопроекту, який передбачає організаційно-правові засади створення та функціонування системи відшкодування шкоди жертвам насильницьких кримінальних правопорушень, включно з потерпілими від воєнних злочинів, учинення яких поєднане з насильством стосовно потерпілої особи, функціонування якої забезпечить створення умов для компенсування майнової та за можливості моральної шкоди в разі неможливості здійснення такої компенсації особою, яка вчинила кримінальне правопорушення (п.3.7.1.); розроблення компенсаційного механізму спрощеного порядку відшкодування шкоди потерпілим від окремих майнових кримінальних правопорушень із заохоченням до використання інституту страхування майна (п.3.7.2.); створення єдиного контактного пункту з

питань, що стосуються компенсації жертвам насильницьких кримінальних правопорушень (п.3.7.3.).

Таким чином, державою обрано вектор на спрощення доступності потерпілої особи до правосуддя в розумінні отримання визнання державою порушеного права особи та відновлення такого права через механізм запровадження відповідних інститутів з грошового відшкодування.

Висунуті у даному розділі пропозиції, на наше переконання, можуть стати як підґрунтям більш розлогої дискусії серед науковців, так і конкретною законодавчою новелою, мета яких – вдосконалення засобів правового захисту та забезпечення права цивільного позивача на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні.

Висновки до Розділу 3

На даному етапі дослідження дисертанткою здійснено аналіз думок науковців щодо форм еволюції та підходів до питання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Привернуто увагу на поступове залучення міжнародного досвіду, стандартів, економічних підходів та формул що набувають закріплення в чинному законодавстві з метою визначення розміру шкоди у кримінальному судочинстві. Сформульовано тезу, що право на відшкодування шкоди є матеріальним результатом реалізації права на доступ до правосуддя та права на ефективний засіб правового захисту. Запропоновано доповнити окремі статті КПК нормами, для усунення прогалин законодавчого регулювання процесу вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні. Вперше системно досліджено сучасні підходи до механізмів відшкодування шкоди, завданої в умовах воєнного стану, з врахуванням міжнародних стандартів та нормативних актів. На основні аналізу статистичних даних національних судових органів, запропонована методологія та критерії доповнення звітних форм для мети врегулювання питання функціонування фонду відшкодування шкоди потерпілим від кримінального правопорушення.

1. На цій підставі доведено, що цивільний позов у кримінальному провадженні по суті є міжгалузевим інститутом, універсальність якого полягає у одночасному застосуванні та, по суті, конвергенції, норм цивільного та кримінального процесуального закону у контексті кримінального провадження. Констатовано наявності проблемних питань, виникнення яких обумовлено необхідністю оперувати не тільки нормами кримінального процесуального законодавства, а й інших галузей права.

2. Підтримано позицію науковців, що не завжди цивільний позивач може мати статус потерпілої особи в кримінальному провадженні. У зв'язку з чим, запропоновано термінологічне удосконалення ст. 127 КПК України шляхом викладення у новій редакції:

“Стаття 127. Відшкодування (компенсація) шкоди.

1. Підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням.

2. Шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.

3. Шкода, завдана внаслідок кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, компенсується за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом”.

3. Сформульовано висновок, що окремі законодавчі положення проаналізованих нормативних актів іноді є непослідовними та вимагають ретельного врегулювання. У повній мірі це стосується питання відшкодування шкоди цивільному позивачу у кримінальному провадженні.

У зв'язку з викладеним, обґрунтовано пропозицію для вирішення недоліку законодавчої техніки викладення ч.3 ст.171 КПК України, запропоновано її нову редакцію:

“Стаття 171. Клопотання про арешт майна

3. У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, іншим суспільно небезпечним діянням, повинно бути зазначено: 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог; 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди”.

4. Запропоновано доповнити *ст. 314 КПК України відповідної ч.6* виклавши у такій редакції:

“6. У випадку пред'явлення цивільного позову та за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, у підготовчому засіданні суд приймає позовну заяву до розгляду про що зазначає в ухвалі. При прийнятті позовної заяви до розгляду суд зазначає строк для подання

цивільним відповідачем відзиву на позов, а також строки для подання відповіді на відзив та заперечень”.

5. Запропоновано з метою досягнення балансу процесуальних прав учасників кримінального провадження та забезпечення дієвості процесуальних гарантій, уточнити щодо наслідків неприбуття цивільного позивача редакцію ч.2 ст. 326 *КПК України*:

“Якщо в судове засідання не прибув цивільний позивач, його представник чи законний представник, суд залишає цивільний позов без розгляду, крім випадків, встановлених цією статтею.

Цивільний позов підлягає розгляду за відсутності цивільного позивача, його представника чи законного представника, якщо цивільний позов пред’явлено прокурором в інтересах цивільного позивача і прокурор підтримує пред’явлений позов, або якщо від цивільного позивача надійшло клопотання про розгляд позову за його відсутності або якщо обвинувачений або цивільний відповідач повністю визнав пред’явлений позов. Клопотання про розгляд цивільного позову за відсутності цивільного позивача може бути подано у письмовій формі завчасно до проведення судового засідання, або одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній”.

6. Підсумовуючи описані в даному розділі дисертації механізми відшкодування шкоди в сучасних умовах збройної агресії проти України, сформульовано такі узагальнюючі висновки:

6.1. Стратегії відшкодування шкоди, завданої особам, постраждалим від кримінальних правопорушень збройної агресії проти України, умовно можна поділити на національні (внутрішні) та наднаціональні (міжнародні або зовнішні). Національні (внутрішні) в свою чергу передбачають механізми: адміністративні (позасудові шляхом звернення до відповідних фондів) та судові (через пред’явлення цивільного позову у кримінальному провадженні або в порядку пред’явлення цивільного позову у цивільному судочинстві). Наднаціональні (міжнародні/ зовнішні) полягають у застосуванні механізмів: репарацій через Міжнародний кримінальний суд, справедливої сатисфакції

(відшкодування майнової, моральної шкоди та витрат) через рішення Європейського суду з прав людини; міжнародної комісії (Компенсаційна комісія ООН); Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України тощо.

6.2. Сформульовано висновок, що вказані ініціативи з відшкодування мають важливе значення, яке важко переоцінити, водночас, слід переглянути доцільність паралельного функціонування системи внутрішньодержавних компенсаційних фондів внаслідок дублювання їх окремих завдань, з метою подальшого напрацювання генеральної стратегії з питань відшкодування, максимального спрощення доступу до фондів та підвищення рівня поінформованості осіб, що потребують відшкодування, диверсифікації джерела надходжень. Обґрунтовано потребу належного рівня законодавчого закріплення та гармонізації на міжнародному рівні напрацьованих інструментів відшкодування.

6.3. Запропоновано розширити форму статистичного звіту щодо виконання судових рішень про відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням для подолання виявленої проблематики відсутності на загальнодержавному рівні аналітичної відомості та розрахунку щорічного бюджету, який необхідний для покриття потреб наповнення та фінансування фонду для відшкодування шкоди, не відшкодованої в добровільному / примусовому порядку, та належного відновлення порушених прав і законних інтересів осіб, що постраждали від кримінального правопорушення.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило розв'язати конкретне наукове завдання, зміст якого полягає у формулюванні рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства з питань забезпечення доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному провадженні.

Системне дослідження забезпечення доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному провадженні надало змогу виявити низку теоретичних і прикладних проблем у цій площині. Аналіз сучасного стану розробленості у дослідженій проблематиці надає підстави дійти висновку про те, що наразі перед державою Україна, законотворцем, юридичною та науковою спільнотою стоїть завдання не лише розробки теоретичних положень та апроксимації міжнародних норм, але більшою мірою впровадження дійсно дієвих практичних механізмів реалізації права на доступ до правосуддя, зокрема, у кримінальному судочинстві. Що вбачається особливо важливим в умовах збройної агресії проти України. Саме від забезпечення такого права надійними функціональними механізмами залежить не тільки реалізація Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, але і забезпечення реальної соціальної справедливості та захист прав особи у широкому змісті та право на отримання відшкодування у вузькому сенсі.

Незважаючи на наявну низку дисертаційних досліджень котрі були присвячені переліку проблемних аспектів реалізації права доступу до правосуддя, прав потерпілої особи та цивільного позивача, відшкодування шкоди у кримінальному процесі, проте, безповоротні зміни спричинені широкомасштабною агресією проти України, зумовили потребу здійснення комплексного вивчення нових викликів даного питання у сфері кримінального процесу України.

На сьогодні окремі аспекти доступу до правосуддя проявляються у декларативній формі. Відсутність реальної процесуальної рівності сторін кримінального провадження, усунення такого учасника кримінального

провадження як цивільний позивач, зокрема, під час збирання та подання до суду доказів, відсутність чіткого нормативного регулювання окремих статей КПК України щодо правонаступника цивільного позивача, вирішення цивільного позову, колізії правосуб'єктності юридичної особи та адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні та інші проблемні питання, свідчать про редукованість інституту цивільного позивача у кримінальному провадженні, та призводять до фактично лише часткового забезпечення права доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі та стимулюють до нормотворчого доопрацювання.

Вищевказане дозволяє сформулювати такі результати дослідження.

1. Досліджено розвиток філософського та правового концепту доступу до правосуддя зміст поняття доступ до правосуддя. За результатами дослідження запропоновано відмежувати поняття доступу до правосуддя від суміжних понять, та розділити на окремі пункти у ст. 7 КПК України такі засади кримінального провадження, як доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень.

У зв'язку із запропонованими змінами, - уточнити редакцію ст. 21 КПК України з назвою “Доступ до правосуддя” та доповнити КПК України ст. 21-1 з назвою “Обов'язковість судових рішень”.

2. На підставі аналізу міжнародних, європейських стандартів на національного законодавства охарактеризовано зміст та призначення стандартів доступу до правосуддя у кримінальному процесі.

3. Проаналізовано системні виклики та перепони теоретико-правового та практичного характеру в реалізації права доступу до кримінального правосуддя в умовах воєнного стану. Обґрунтовано потребу подальших інституційних та законодавчих змін.

4. За результатами дослідження інституту цивільного позивача у кримінальному процесі, його місця і ролі, спираючись на доктринальні джерела

щодо визначення та змісту поняття “цивільний позивач”, запропоновано уточнити редакцію ч. 1 ст. 61 КПК України “Цивільний позивач”.

З метою розширення доступу до правосуддя у кримінальному процесі, обґрунтовано пропозицію щодо доповнення КПК України ст. 61-1 з назвою “Правонаступник цивільного позивача”.

З врахуванням проведеного аналізу емпіричної бази, сформульовано якісно нову концепцію, та науково обґрунтовану позицію щодо конкретизації прав і обов’язків цивільного позивача у кримінальному процесі.

Запропоновано доповнити КПК України ст. 61-2 з назвою “Права і обов’язки цивільного позивача”. Вказана зміна дозволить врегулювати питання щодо права на збільшення, уточнення позовних вимог, відмови від цивільного позову, подання доказів та пояснень щодо цивільного позову, права на подання відповіді на відзив, на залучення експерта для доведення позову тощо та вирішити практичну проблематику щодо права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, суду. Розвинуто пропозиції щодо нормативного закріплення права цивільного позивача на пред’явлення цивільного позову у порядку цивільного судочинства у разі, якщо цивільний позов не було пред’явлено в кримінальному провадженні, або у випадку залишення цивільного позову без розгляду.

5. Досліджено питання представництва цивільного позивача у кримінальному процесі, роль та функціональне призначення, а також повноваження: адвоката, законного представника та прокурора як представників цивільного позивача у кримінальному провадженні. Підтримано пропозиції щодо потреби подальшого вдосконалення представництва, а також забезпечення професійної правничої допомоги як гарантії доступу до правосуддя.

6. Підтримано та розвинуто теоретичні пропозиції щодо розширення прав юридичної особи на відшкодування немайнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Досліджено суб’єктну процесуальну особливість адміністратора за випуском облігацій як нового для кримінального процесуального права

учасника кримінального провадження та сформульовано пропозиції до узгодження норм КПК України з іншими профільними нормативно-правовими актами, зокрема, ч.2 ст. 121 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, а також, про уточнення діючої редакції ч.4 ст.61 КПК України.

7. Проаналізовано існуючий підхід щодо поняття та порядку відшкодування шкоди у кримінальному процесі. Підтримано існуючі підходи вчених щодо інституту цивільного позову у кримінальному провадженні, його змісту і форми.

З метою усунення недоліків законодавчої техніки та фактичної прогалини повноважень суду при вирішенні цивільного позову, запропоновано уточнити редакцію ст. 127 КПК України “Відшкодування (компенсація) шкоди”.

Обґрунтовано необхідність уточнити редакцію ч. 3 ст. 171 КПК України “Клопотання про арешт майна” для забезпечення майнового інтересу цивільного позивача у кримінальному провадженні.

З метою конкретизації повноважень суду та закріплення права цивільного позивача на подання відзиву, заперечень щодо цивільного позову, запропоновано доповнити ч. 6 ст. 314 КПК України “Підготовче судове засідання”.

Для дотримання принципу процесуальної економії, обґрунтовано необхідність уточнити редакцію ч. 1 ст. 326 КПК України “Наслідки неприбуття цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження”.

8. Досліджено міжнародний досвід в питанні порядку відшкодування шкоди в умовах перехідного правосуддя та обставин воєнного стану. Проаналізовано впроваджені в Україні міждержавні механізми формування реєстрів та фондів з відшкодування шкоди за завдані матеріальні збитки державою-агресором.

Підтримано існуючі підходи та напрацювання концепції зі створення державного фонду для відшкодування шкоди потерпілим від кримінального правопорушення. Сформульовані висновки знайшли своє підтвердження за

результатами проведеного анонімного опитування серед правників (суддів та адвокатів).

На підставі аналізу статистичних даних та звітів судових органів до Державної судової адміністрації, висловлені пропозиції щодо обліку суми цивільного позову у кримінальному провадженні за остаточним судовим рішенням (на стадії після апеляційного та (або) касаційного перегляду) для подальшого використання вказаних відомостей при формуванні фонду відшкодування шкоди потерпілим від кримінального правопорушення.

9. Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції зі вдосконалення законодавства щодо доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі. Відповідні редакції статей викладено у висновках дисертації та у Додатку 4 (Порівняльна таблиця пропозицій змін до законодавства України) і передбачають внесення до: ст.7; ст.21; ч.1, ч.4 ст.61; ст.127; ч.3 ст.171; ч.6 ст. 314; ч.1 ст.326 КПК України, доповнення новими нормами ст.21-1; ст. 61-1; ст.61-2 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. African Charter on Human and Peoples' Rights of June 1981. African Commission on Human and Peoples' Rights. URL: <http://www.achpr.org/instruments/achpr> (дата звернення: 20.08.2024).
2. American Convention on Human Rights of 22 November 1969. Human Constitutional rights Documents. URL: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html (дата звернення: 20. 08. 2024).
3. Arab Charter on Human Rights. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&auid=3337655> (дата звернення: 20.08.2024).
4. Basic Principles on the Role of Lawyers. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers> (дата звернення: 22.08.2024).
5. Busol K, Hamilton R. Transitional Justice in Ukraine: Guidance to Policymakers. URL: <https://www.justsecurity.org/81719/transitional-justice-in-ukraine-guidance-to-policymakers/> (дата звернення: 01.06.2024).
6. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. URL: [https://search.coe.int/cm#{%22CoEObjectId%22:\[%220900001680afb11f%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEObjectId%22:[%220900001680afb11f%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) (дата звернення: 20.08.2024).
7. Eliasson J. The Role of the UN in Promoting the Rule of Law: Challenges and New Approaches. *UN Chronicle*. 2012. Vol. 49, issue 4. URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/role-un-promoting-rule-law-challenges-and-new-approaches> (дата звернення: 11.08.2024).
8. European Convention on state immunity. URL: <https://rm.coe.int/16800730b1> (дата звернення: 24.08.2023).

9. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 22.02.2023).

10. European Valuation Standards 2020, 9-th edition. The European Group of Valuers' Association. URL: https://tegova.org/static/72fa037473e198cbd428e465158bcfdb/a6048c931cdc93_TE_GOVA_EVS_2020_digital.pdf (дата звернення: 26.08.2023).

11. Everisto B. Debating the efficacy of Transitional justice mechanisms: the case of national healing in Zimbabwe, 1980 – 2011. Submitted in accordance with the requirements for the degree of Doctor of literature and philosophy in the subject of African politics at the University of South Africa. 2014. 229 p.

12. Giorgetti C., Kliuchkovskyi M., Pearsall P. Launching an International Claims Commission for Ukraine. *Blog of the European Journal of International Law*. 2022. URL: <https://www.ejiltalk.org/launching-an-international-claims-commission-for-ukraine/> (дата звернення: 22.07.2024).

13. Goodey J. *Victims And Victimology: Research, Policy and Practice*. 2005. 292 p.

14. Hloviuk, I., Zavtur, V., Zinkovsky, I., Pavlyk, I. Substantiating the legality of human rights restrictions in Ukraine in pre-trial investigation. *Social & Legal Studios*. 2024. № 7 (2). P. 130-139.

15. Ivanova V. The first steps in implementing the Ukrainian strategy for restoring the rights of owners of certain categories of real estate damaged or destroyed as a result of the armed aggression of the Russian Federation. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2024. № 7 (4). P. 1-13.

16. Jerome H. Some Basic Questions Regarding Legal Classification for Professional and Scientific Purposes. *Journal of Legal Education*. 1953. Vol. 5. No. 3. P. 329-343. URL: <http://www.jstor.org/stable/42890689> (дата звернення: 11.08.2024).

17. Kloth M. *Immunities and the right of access to the court under Article 6 of the European Convention on Human Rights*. London : BRILL, 2010. 220 p.

18. Lachowski T. Transitional Justice in Ongoing Conflicts and Post-War Reconstruction: Reintegrating Donbas into Ukraine. *Polish Political Science Yearbook*. 2017. Vol 46. № 2. P. 36–54.

19. Lanza G. The fundamental role of international (criminal) law in the war in Ukraine. *Orbis*. 2022. Vol. 66. № 3. P. 424-435.

20. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine (Jan, 26, 2023). URL: <https://pace.coe.int/en/files/31620/html390> (дата звернення: 22.07.2024).

21. Stefanchuk M., Hladun O., Stefanchuk R. The right of access to a court in Ukraine in the light of the requirements of the Convention on Protection human rights and fundamental freedoms. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. Vol. 1 № 9. P. 186–198.

22. Stefanchuk M. The Recovery of Ukraine in the Field of Justice: Challenges and Priority Goals. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Vol. 4-2 № 17. P.186-201.

23. Neil J. Kritz. Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes. Vol. I. 1995. 672 p.

24. Zaitsev O., Shut A., Shumilo I., Kostiuchenko O., Miroshnykov I. Separate issues regarding compensation for moral (nonpecuniary) damage. *Relações Internacionais no Mundo Atual*. 2023. Vol. 4. № 42. P. 668-685. URL: <https://revista.unicuritiba.edu.br/index.php/RIMA/article/view/6555> (дата звернення: 12.08.2024).

25. Resolution (77) 27 On the compensation of victims of crime / Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977. URL: <https://rm.coe.int/16804f3e59> (дата звернення: 03.08.2024).

26. RICS Valuation – Global Standards. Red Book. Effective from 31 January 2020. Published by the Royal Institution of Chartered Surveyors (RICS), Parliament Square, London, SW1P 3AD, UK. URL: <https://www.rics.org/profession-standards/rics-standards-andguidance/sector-standards/valuation-standards> (дата звернення: 26.08.2023).

27. Romantsova S., Zinkovskyy I., Komisarchuk R., Balatska O., Strelbitska L. Jurisprudence of the European Court of Human Rights in the choice of precautionary measures in criminal proceedings: Legal realities and perspectives. *Political Issues*. 2020. Vol. 38. № 67. P. 443-458.

28. Schulzke M., Carroll C. Corrective Justice for the civilian victims of war: compensation and the right to Life. *Journal of International Relations and Development*. 2018. № 21. P. 372-395.

29. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. No 4. P. 72-77. DOI <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2023.4.13>.

30. The Council of Europe and the Rule of Law – An Overview, CM (2008)170, 21§ 44. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 01.04.2024).

31. The establishment of a tribunal on the crime of aggression against Ukraine. EP Res. 2022/3017(RSP) (Jan, 19, 2023). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0015_EN.html389 (дата звернення: 01.04.2024).

32. Prytyka Yu., Izarova I., Maliarchuk L., Terekh O. Legal Challenges for Ukraine under Martial Law: Protection of Civil, Property and Labour Rights, Right to a Fair Trial, and Enforcement of Decisions. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Vol. 3. № 15. P. 219-238. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-n000329>.

33. Абламський С. Є. Представник цивільного позивача і цивільного відповідача у кримінальному провадженні: питання балансу забезпечення прав. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 540-551.

34. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Науковий юридичний журнал «Юридична наука» Національної академії управління*. 2014. № 5. С. 49-56.

35. Аніна О. В. Іноземці та особи без громадянства в адміністративно-деліктному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 211 с.
36. Бабкова Т., Тесленко І. Шляхи вдосконалення системи судоустрою України в умовах викликів сьогодення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4 (36). С. 45-50.
37. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні : монографія. Київ : РУМЕС, 2017. 592 с.
38. Балацька О. Доступ до правосуддя як загальна засада кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес*. 2020. № 8. С. 262-268.
39. Балацька О. Р. Роль міжнародних універсальних стандартів з прав людини в системі забезпечення доступу до правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 455-458.
40. Балацька О. Р., Кучинська О. П. Відновлення військових судів в системі правосуддя України: досвід минулого та сучасні реалії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 462-467.
41. Баранова Л. М., Шило О. Г. Чи є залишення без розгляду позову, пред'явленого у кримінальному провадженні, підставою зупинення перебігу позовної давності? / Позовна давність: коментар судової практики. Харків : Право, 2017. 150 с.
42. Басай О. В., Кошинець В. В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на формування внутрішнього переконання судді при розгляді адміністративних справ. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (13 черв. 2018 р.)*. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2018. С. 12-16.
43. Бегма А. П. Прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 234 с.

44. Беляневич О. А. Про застосування практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Київського Національного Університету ім. Тараса Шевченка*. 2009. № 81. С. 32-38. (Серія «Юридичні науки»).

45. Белоусов Ю. Люди хочуть справедливості тут і зараз, але це «гра вдовгу» – керівник «департаменту війни» ОГП про трибунал та злочини росіян (ч. 1). *Телеграф*. 08 січня 2024 р. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/intervju/2024-01-08/5826305-lyudi-khochut-spravedlivosti-tut-i-zaraz-ale-tse-gra-vdovgu-kerivnik-departamentu-viyni-ogp-pro-tribunal-ta-zlochiny-rosiyan-ch-1> (дата звернення: 10.05.2024).

46. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія. Київ, 2011. 303 с.

47. Білецька А. М. Реалізація принципу спеціалізації в організації роботи суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2019. 200 с.

48. Бойко А. М. Кримінально-правовий обов'язок відшкодування заподіяної злочином шкоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1995. 24 с.

49. Бондар І. В., Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Адвокат у кримінальному процесі: організаційно-правові засади. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 4. С. 524-528.

50. Боровик А. В. Адміністративно-правові засади розвитку системи правосуддя з урахуванням найкращих міжнародних стандартів та практик : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 218 с.

51. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.

52. Бурбела Ю. С. Суб'єкт добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди за КК України. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 119–123.

53. Бурбела Ю. С. Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України : дис. ... д-ра філософії, PhD : 081 ; 08 / Нац. акад. внутр. справ, Київ. 2020. 253 с.

54. Вапнярчук В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 145-155.

55. Ващук Б.Л. Окремі питання удосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо визнання цивільним позивачем у кримінальній справі. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 266-270.

56. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1383 с.

57. Венгер В. Забезпечення системності національного законодавства в умовах війни: парламентський практичний вимір. *Право України*. 2023. № 1. С. 76-93.

58. Верба О. І. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 17 (1). С. 39-42. (Серія «Юриспруденція»).

59. Висновок Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології» № 14. Страсбург, 9 листоп. 2011 р. URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/> (дата звернення: 04.03.2024 р).

60. Висновок №6 Консультативної ради європейських судів «Щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних способів вирішення спорів». Страсбург, 24 листоп. 2004 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6) (дата звернення: 11.01.2024).

61. Відповідь Офісу Генерального прокурора від 08 квітня 2024 року № 27/3-795 Вих-24 «Про розгляд запиту Таранець Ксенії Олександрівни, який надійшов від Національної поліції України щодо надання інформації та статистичних даних щодо кількості кримінальних проваджень, у яких

юридична особа адміністратор за випуском облігацій був визнаний потерпілою особою від кримінального правопорушення та яким було подано цивільний позов у кримінальному провадженні».

62. Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики. Аналітична доповідь. Львів : Центр Дністрянського, 2023. 103 с.

63. Владишевська В. Поняття міжнародних стандартів у сфері правосуддя: особливості термінології та класифікації. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 47-50.

64. Волинець Р. А. Дискусійні питання визначення основних безпосередніх об'єктів злочинів, які посягають на фондовий ринок. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 239-246.

65. Волошина В. К., Ковальов А. Г. Реалізація права на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика застосування : колективна монографія. Одеса : Гельветика, 2018. 1148 с.

66. Воробйова І. А. Процесуальний порядок подання та забезпечення цивільного позову на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 248-257.

67. Гаруст Ю. В., Бондаренко О. С. Судова реформа як головний чинник відновлення довіри українського суспільства до влади. *Право та інновації*. 2016. № 2 (14). С. 41-47.

68. Гачкевич А. Вплив штучного інтелекту на сферу судочинства та перспективи подальших досліджень. *Слово національної школи суддів України*. 2024. № 1 (46). С. 27-37.

69. Герасимчук О. Правонаступництво у кримінальному процесі у випадку смерті потерпілого. *Адвокат*. 2007. № 8. С. 12-15.

70. Глинська Н. В. Загальна справедливість судового розгляду як коректний вимір суттєвості порушень, допущених при ухваленні підсумкового

процесуального рішення: матеріали наук. конф. (Харків, 26 берез. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 122-124.

71. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 155-160.

72. Гловюк І. В. Концептуальні питання тлумачення поняття «правосуддя у кримінальних справах». *Актуальні проблеми держави та права: збірник наукових праць*. Одеса : Юридична література, 2009. С. 136-142.

73. Гловюк І. В. Прокурор у кримінальному провадженні: конституційна та галузева регламентація функціональної спрямованості діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 20-26.

74. Гловюк І. В. Розвиток змісту поняття «потерпілий» та «цивільний позивач» у КПК України. *Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 27 трав. 2021 р.). Харків : Бровін, 2021. С. 121-123.

75. Говоруха М. М. Цивільний позов прокурора у кримінальному провадженні: деякі законодавчі новації, проблеми, шляхи оптимізації. *Вісник Харківського національного університету імені Н.В. Каразіна*. 2013. № 16. С. 239-243. (Серія «Право»).

76. Голяк Л. В. Несудові форми захисту прав людини (за участі інститутів омбудсмана) в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 2. С. 74-80.

77. Гошовський М. І., Кучинська О. П. Потерпілий у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 189 с.

78. Григоренко Є. І., Передерій О. С., Александров В. М. Особливості визнання юридичної особи публічного права потерпілою у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2023. № 36. С. 190-197. (Серія «Право»).

79. Гринюк В. О. Виконання вироку суду в частині цивільного позову в кримінальному провадженні. *Філософія і права*. 2013. № 1. С. 215-220.

80. Гринюк В. О. Функція обвинувачення у кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 453 с.

81. Громов В. С. Визначення дефініції юридичної особи як учасника кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 193-197.

82. Грошевий Ю. М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2/3 (33/34). С. 686-698.

83. Грушко М., Мануїлова К. Концепція перехідного правосуддя в умовах збройного конфлікту в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 312-316.

84. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : міжнар. док. від 29 листоп. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text (дата звернення: 20.08.2024).

85. Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, а також заміну Рамкового Рішення Ради Європейського Союзу : міжнар. док. від 25 жовт. 2012 р. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029> (дата звернення: 08.08.2024).

86. Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію шкоди потерпілим від злочинів : міжнар. док. від 29 квіт. 2004 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004L0080> (дата звернення: 20.08.2024).

87. Діалог в моделі правосуддя перехідного періоду: особливості і функції : наук.-практ. вид. Київ, 2020. 60 с.

88. Дідківська Г. В. Міжнародний досвід правового положення потерпілого у кримінальному провадженні. Кримінальний процесуальний

кодекс 2012 року: ідеологія та практика застосування : колективна монографія. Одеса : Гельветика, 2018. 1148 с.

89. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право». Страсбург, 4 квіт. 2011 р. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 21.08.2024).

90. Доступ до правосуддя в Європі: огляд викликів і можливостей (Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities). URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2011/access-justice-europe-overview-challenges-and-opportunities> (дата звернення: 21.08.2024).

91. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

92. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів : міжнар. док. від 26 січ. 1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text (дата звернення: 20.08.2024).

93. Європейська соціальна хартія : міжнар. док. від 03 трав. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 20.08.2024).

94. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EU_Standarts_book_web-1.pdf (дата звернення: 10.08.2024).

95. Євхутич І. М., Серкевич І. Р. Цивільний позов у кримінальному процесі: доцільність та необхідність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 250-258. (Серія «Юридична»).

96. Ємельянов Р. О. Правове регулювання участі адвоката – представника потерпілого в кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 122-130.

97. Єна І. В. Кримінальний процесуальний компроміс. *Запорізькі правові читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 19–20 трав. 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 71-73.

98. Єна І. В., Алімов К. О. Відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням як умова реалізації кримінального процесуального компромісу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. № 76. Ч. 2. С. 156-160. (Серія «Право»).

99. Желтобрюх І. Л. Процесуальний статус і процесуальне положення сторін як категорії адміністративного права і процесу. *Приватне і публічне право*. 2020. № 3. С. 63-67.

100. Журавльова М. Обґрунтованість використання презюмованої моральної шкоди експертами-психологами. *Слово національної школи суддів України*. 2020. № 3 (32). С. 170-177.

101. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 498 с.

102. Забровський В. В. Правовий статус адвоката свідка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. № 2. С. 169-173.

103. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : міжнар. док. від жовт. 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернення: 22.02.2024).

104. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» : Закон від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

105. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : Закон від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

106. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформування органів прокуратури» :

Закон від 19 верес. 2019 р. № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

107. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» : Закон від 19 черв. 2020 р. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення: 28.02.2024).

108. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» : Закон від 12 трав. 2022 р. № 2257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#Text> (дата звернення 24.08.2024).

109. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках» : Закон від 22 лют. 2024 р. № 3585-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3585-20#Text271> (дата звернення: 24.08.2024).

110. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» щодо створення фонду ліквідації наслідків збройної агресії» : Закон від 19 жовт. 2022 р. № 2700-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40445> (дата звернення: 24.08.2024).

111. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» : Закон від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

112. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» : Закон від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12/ed20220520#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

113. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» : Закон від 15

квіт. 2024 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/ed20240324#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

114. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021 – 2025 роки» : Закон від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

115. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» : Закон від 23 лют. 2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20/ed20240415#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

116. Закон України «Про міжнародне приватне право» : Закон від 23 черв. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#text> (дата звернення: 24.08.2023).

117. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» : Закон від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

118. Закон України «Про санкції» : Закон від 14 серп. 2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

119. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» : Закон від 05 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/ed20120705#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

120. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках» : Закон України від 22 лют. 2024 р. № 3585-IX.

121. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» : Закон від 23 лют. 2024 р. № 3604-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3604-20#n6> (дата звернення: 20.03.2024).

122. Закон України «Про державну таємницю» : Закон від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 18.08.2024).

123. Закон України «Про доступ до судових рішень» : Закон від 22 груд. 2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 18.08.2024).

124. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : Закон від 12 серп. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.03.2024).

125. Закон України «Про прокуратуру» : Закон від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/ed20141014#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

126. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : Закон від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

127. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно – розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» : Закон від 01 груд. 1994 р. № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

128. Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» : Закон від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44724> (дата звернення: 24.08.2024).

129. Звіт Європейської комісії щодо України в межах Пакета розширення ЄС. URL:

https://neighbourhoodenlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf.

(дата звернення: 20.08.2024).

130. Зловживання на ринку капіталів: економіко-правові аспекти. Дніпро : ЛІРА, 2019. 532 с.

131. Іванов М. С. Захист прав учасників кримінального провадження в Конституційному Суді України : монографія / за ред. О. П. Кучинської. Київ : Алерта, 2021. 266 с.

132. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації від 20 серп. 2019 р. № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#top181> (дата звернення: 18.08.2024).

133. Інструкція з діловодства в місцевому загальному суді : наказ Державної судової адміністрації від 27 черв. 2006 р. № 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-06#Text180> (дата звернення: 18.08.2024).

134. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

135. Інформаційний бриф: Міжнародний досвід здійснення репарацій. 2022. № 21. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZKWZ.pdf (дата звернення: 10.02.2024).

136. Капліна О. В., Гетьман Г. М. Проблеми реалізації норм кримінального процесуального законодавства щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 416-422.

137. Карпенко М. О. Деякі питання вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 8. С. 15-20.

138. Карпенко М. О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх: монографія. Харків : ФІНИ, 2009. 240 с.

139. Кахнич Х. Р. З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2013. 20 с.

140. Кирилюк Л. В. Адвокат – представник потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача у кримінальному судочинстві України. *Форум права*. 2009. № 1. С. 252-259

141. Клименко Я. О. Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 200 с.

142. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 576 с.

143. Козакевич О. М. Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві: сучасний вимір : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 246 с.

144. Колядіна Н. Г. Реалізація права на позов у цивільному процесі України та окремих держав Європейського союзу: порівняльно – правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 23 с.

145. Комітет Міністрів держав-членів Ради Європи. Щодо ролі прокуратури в системі кримінального судочинства. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1568277&Site=DC/> (дата звернення: 24.08.2024).

146. Компенсаційна комісія ООН – перспектива фінансування відновлення довкілля в Україні після війни із рф. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Kompensatsijna-komisiya-OON.pdf> (дата звернення: 24.08.2024).

147. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав і їх особливості : міжнар. док. від 02 груд. 2004 р. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf (дата звернення: 24.08.2023).

148. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод : міжнар. док. від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.08.2024).

149. Конвенція про права дитини : міжнар. док. від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.08.2024).

150. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : міжнар. док. від 11 трав. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 20.08.2024).

151. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.08.2024).

152. Концепція реформи системи правосуддя «Україна після перемоги». Бачення України 2030. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Kontseptsiya-reformy-systemy-pravosuddya.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).

153. Концепція реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/concept_rz-pravsud/73711.html (дата звернення: 27.03.2024).

154. Коровайко О. І. Забезпечення реалізації судом засади доступу до правосуддя стороні захисту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 77-86.

155. Коровайко О. І. Реалізація міжнародних стандартів кримінального судочинства в судовому провадженні України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 40 с.

156. Корчева Т. В. Здійснення адвокатом представництва в кримінальному провадженні: проблемні питання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Том 2. С. 94-97.

157. Костюченко О. Ю. Окремі аспекти реалізації права потерпілого на професійну правничу допомогу в кримінальному провадженні України. *Вісник кримінального судочинства України*. 2016. № 4. С. 40-46.

158. Костюченко О. Ю. Щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) положень статті 303, частини третьої статті 307, статті 309, частини четвертої статті 399 Кримінального процесуального кодексу України. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство* : тези доп. уч. Міжнар. наук.– практ. конф. (Київ, 17 груд. 2018 р.). Київ, 2018. С. 54-58.

159. Костюченко О. Ю., Міфтахутдінов В. С. Окремі питання вдосконалення правового регулювання угоди про примирення як форми відновного правосуддя в межах кримінального процесу. *Science Review*. 2018. Вип. 2. № 5 (12). С. 64-69

160. Кошовий О. Г. Проблеми неконституційності правового статусу регулятора організованих ринків капіталу як перешкода застосуванню кримінально-правових санкцій за зловживання на організованих ринках. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 285-293.

161. Кравченко Н. С. Роль потерпілого (його представника) у доказуванні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10-1. Т. 2. Одеса. С. 128-131. (Серія «Юриспруденція»).

162. Кравченко Н. С. Суб'єкти доказування цивільного позову в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 23 с.

163. Криворучко Л. С. Сутність міжнародних стандартів щодо захисту прав людини в Україні: аналітичний огляд. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2012. № 12. С. 58-64.

164. Крикливець Д. Є. Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення шкоди як обставина, що пом'якшує покарання: до питання про обсяг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 291-295. (Серія «Право»).

165. Кримінальний процес : підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]. Київ : Центр учб. літ, 2022. 778 с.

166. Кримінальний процес : підручник / [О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.] ; за ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.

167. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

168. Кримінально – процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ : Юрисконсульт, 2008. 788 с.

169. Крушинський С. А. Обов'язок доказування цивільного позову в кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2019. № 69-70. С. 137-144.

170. Крючко Ю. І. Проблеми визначення приводів і підстав для пред'явлення й підтримання прокурором цивільного позову в кримінальній справі. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 117. С. 153-161.

171. Куліцька С. В. Проблемні питання порядку відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірними (незаконними) рішеннями, діями, чи бездіяльністю суду (судді, суддів). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. I. Том I. С. 139-144. (Серія «Право»).

172. Кучинська О., Циганюк Ю. Актуальні питання пред'явлення та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні: системний аналіз. *Право України*. 2018. № 8. С. 34-47.

173. Кучинська О., Щиголь О. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 18-25.

174. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 284 с.

175. Кучинська О. П. Зміст справедливості як основоположного принципу кримінального провадження. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство* : тези доп. уч. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 груд. 2018 р.). Київ, 2018. С. 69-71.

176. Кучинська О. П. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 240-244. (Серія «Право»).

177. Кучинська О. П. Поняття гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Адвокат*. 2012. № 7. С. 4-8.

178. Кучинська О. П., Толокольніков С. В. Особливості процесуального статусу юридичних осіб у кримінальному процесі України: теорія і практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 167 с.

179. Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 228 с.

180. Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Система міжнародних стандартів прав людини у кримінальному процесі. *Право України*. 2019. № 9. С. 50-64.

181. Кучинська О. П., Щиголь О. В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 20-30.

182. Латинська фразеологія для майбутніх юристів : навчальний посібник для організації практичних занять і самостійного вивчення дисципліни «Латинська мова» / уклад. : Р. В. Миленкова, А. В. Різниченко. Суми : УАБС НБУ, 2015. 76 с.

183. Лист Державної судової адміністрації від 14 берез. 2024 року Вих. № Т586-24-615/24 «Про розгляд звернення Таранець Ксенії Олександрівни від 04 берез. 2024 року».

184. Лист Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 лют. 2024 року Вих. № 51-1097сі24 «Про надання відповіді на заяву Таранець Ксенії Олександрівни від 29 лют. 2024 року за Вх. № 72/0/165-24».

185. Лист Київського апеляційного суду від 05 берез. 2024 р. Вих. № 02/16/122/2024 «Про розгляд звернення Таранець Ксенії Олександрівни від 21 лют. 2024 року Вх. № 26600 від 26 лют. 2024 року».

186. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2004. 448 с.

187. Мазурик Р. В. Міжнародні стандарти діяльності прокурорів та їх реалізація на рівні обласних прокуратур. *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 103-107.

188. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. Київ : Праксіс, 2008. 344 с.

189. Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 трав. 2022 р. № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

190. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : наказ Міністерства економіки України,

Фонду державного майна України від 18 жовт. 2022 р. № 3904/1223 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

191. Миколенко О. М. Добровільне відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди. *Закарпатські правові читання* : матеріали ІХ Міжнар. наук-практ. конф. (Ужгород, 20-22 квіт. 2017 р.) / за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Савчина. Ужгород : РІК-У, 2017. 548 с.

192. Митрофанов І. І. Актуальні проблеми регулювання відповідальності у кримінальному праві: монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 450 с.

193. Михайленко О. Про систему елементів доступності громадян до правосуддя. *Вісник Академії прокуратури України*. 2007. № 3. С. 39-43.

194. Михайлова Н. В. Інститут захисту прав потерпілого за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 203-206.

195. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підручник. Київ : Либідь, 1999. 536 с.

196. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнар. док. від 16 груд. 1966 р. № 2148-08. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 20.08.2024).

197. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила). Проведення у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. С. 75-102.

198. Мірошников І. Ю., Юр'єва А. Ю. Гарантії прав потерпілого при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. *The Journal of Eastern European Law/Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 116. С. 58-65.

199. Можаровська К. В. Юридична природа цивільного позову у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. С. 172-180.

200. Мокрицька І. Я. Доступність правосуддя як шлях до забезпечення права на судовий захист у кримінальному процесі: науково-теоретичний аспект.

Часопис Національного університету «Острозька академія». 2015. № 1 (11). С. 1-13. (Серія «Право»).

201. Моторигіна М. Г. Процесуальні гарантії забезпечення прав сторони захисту у змагальному кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної Академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 120-125

202. Мудрак І. В. Щодо участі у кримінальному провадженні правонаступника потерпілого. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. № 4. С. 242-246. (Серія «Юридичні науки»).

203. Навроцька В. В. Вирішення позовних вимог у кримінальному провадженні при розбіжності між строками давності притягнення до кримінальної відповідальності та строками позовної давності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 353-360. (Серія «Юридична»).

204. Навроцька В. В. Проблемні питання розгляду та вирішення з'єданого позову. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 4 (14). С. 102-108.

205. Навроцька В. В. Процесуальне правонаступництво при розгляді цивільного позову у кримінальній справі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 405-411.

206. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2011. 448 с.

207. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

208. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Відповідь на Заяву від Таранець Ксенії Олександрівни. Вих. № 14/01/7869 від 03 квіт. 2024 р.

209. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Рішення «Щодо вимог до адміністратора за випуском облігацій під час дії воєнного

стану в Україні» від 09 лют. 2024 р. № 163. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=15516405> (дата звернення: 20.02.2024).

210. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Рішення «Щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках» від 29 верес. 2022 р. № 1221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1221863-22#Text270> (дата звернення: 20.02.2024).

211. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Рішення «Про затвердження порядку проведення зборів власників облігацій» від 24 груд. 2021 р. № 1259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0274-22#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

212. Національна поліція України. Офіційне повідомлення від 16 вересня 2024 р. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymu-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-stanom-na-16092024> (дата звернення: 16.09.2024).

213. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Юстиція»*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf> (дата звернення: 01.08.2024).

214. Нескороджена Л. Л. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 226 с.

215. Нестор Н. В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*. 2010. № 2. С. 330-333.

216. Нор В. Т. Інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні за чинним КПК України: здобутки резерви для вдосконалення. *Право України*. 2013. № 11. С. 32-41.

217. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Харків : Право, 2008. 304 с.

218. Огнев'юк Т. Штучний інтелект і верховенство права: світова практика та можливості для України. *Слово національної школи суддів України*. 2023. № 4 (45). С. 64-70.

219. Омбудсман України: Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 р. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files.pdf> (дата звернення: 21.08.2024).

220. Омбудсман України: Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 р. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf> (дата звернення: 24.08.2024).

221. Омельченко Т. В. Конституційне право особи на правову допомогу і його реалізація на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 20 с.

222. Осінська О. М. Проблемні питання набуття особою процесуального статусу потерпілого в кримінальному процесі України. *Вісник ХНУВС*. 2016. № 4 (75). С. 96-101.

223. Пархоменко П. І. Деякі особливості застосування практики Європейського суду з прав людини в національному судочинстві: практичний аспект. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи* : матеріали I Міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 13 черв. 2018 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2018. С. 139-143.

224. Петрук О. М. Можливості добровільного відшкодування шкоди від кримінального правопорушення у кримінальному провадженні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Вип. 33. С. 56-62. (Серія «Юридична»).

225. Петрук О. М. Особливості відшкодування шкоди від кримінального правопорушення у кримінальному провадженні за рішенням суду. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 207-212.

226. Плєва В. А. Процесуальна діяльність прокурора щодо цивільного позову у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 147-150. (Серія «Право»).

227. Погорецький М. А. Поняття кримінальнопроцесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 2. С. 1-23.

228. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 46. Т. 2. С. 118-123. (Серія «Право»).

229. Подцерковний О. Про суперечність європейським стандартам пропозицій щодо ліквідації господарських судів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 125-130.

230. Пожар В. Г. Межі повноважень представників у кримінальному провадженні: проблеми визначення. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 612-615.

231. Пожар В. Г. Юридичні особи у сучасному кримінальному провадженні України: процесуальний статус та особливості реалізації. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика застосування* : колективна монографія. Одеса : Гельветика, 2018. 1148 с.

232. Попелюшко В. О. Цивільний позов у кримінальному провадженні: практичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2020. № 2 (22). С. 1-32.

233. Порядок виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також суді : наказ Міністерства фінансів України від 21 квіт. 2006 р. № 130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-06#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

234. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 верес. 2019 р. у справі № 265/6582/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86310215> (дата звернення: 26.08.2024).

235. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 груд. 2020 р. у справі №752/17832/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95177479> (дата звернення: 24.08.2024).

236. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 груд. 2019 р. у справі № 688/2479/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87857779> (дата звернення: 24.08.2024).

237. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 берез. 2019 р., у справі № 711/2652/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81139265> (дата звернення: 24.08.2024).

238. Постанова Верховного Суду від 03 верес. 2019 р. у справі № 916/1423/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87527961> (дата звернення: 24.08.2024).

239. Постанова Верховного Суду від 06 груд. 2022 р. у справі № 155/98/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107904807> (дата звернення: 19.08.2024).

240. Постанова Верховного Суду від 15 січ. 2024 р. у справі № 722/594/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446106> (дата звернення: 23.08.2024).

241. Постанова Верховного Суду від 16 верес. 2020 р. у справі № 569/713/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91702550> (дата звернення: 20.08.2024).

242. Постанова Верховного Суду від 17 трав. 2023 р. у справі № 607/8075/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111078465> (дата звернення: 19.08.2024).

243. Постанова Верховного Суду від 18 трав. 2022 р. у справі № 428/11673/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635313> (дата звернення: 20.08.2024).

244. Постанова Верховного Суду від 18 трав. 2022 р. у справі № 760/17232/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064> (дата звернення: 20.08.2024).

245. Постанова Верховного Суду від 25 лип. 2024 р. у справі № 640/31489/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120728524> (дата звернення: 15.08.2024).

246. Постанова Верховного Суду від 26 берез. 2024 р. у справі № 913/768/21. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/117974238> (дата звернення: 18.09.2024).

247. Постанова Верховного Суду від 26 серп. 2021 р. у справі № 468/46/18-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99297934> (дата звернення: 12.08.2024).

248. Постанова Верховного Суду від 26 трав. 2020 р. у справі № 754/1001/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89564051> (дата звернення: 20.08.2024).

249. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 верес. 2008 р. № 866-2008-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

250. Постанова Кабінету Міністрів України «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 26 берез. 2022 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-п#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

251. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 берез. 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

252. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» від 10 верес. 2003 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

253. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд» від 19 квіт. 2022 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

254. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05 верес. 2022 р. у справі № 481/877/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106191157> (дата звернення: 19.08.2024).

255. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 берез. 1995 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

256. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссруд, 2008. 364 с.

257. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 25 листоп. 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209 (дата звернення: 24.08.2024).

258. Правова доктрина України: у 5-т.- Т.2: Публічно-правова доктрина України / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2013. 864 с.

259. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / за ред. В. С. Бігуна. Київ, 2009. 316 с.

260. Приймак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб : монографія. Київ, 2007. 432 с.

261. Притика Ю. Цивільний процес України: основні тенденції розвитку в період незалежності. *Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку: до 30-*

річчя незалежності України : колективна монографія / за заг. ред. Юрія Притики та Ірини Ізарової. Київ : Дакор, 2021. 478 с.

262. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді : наказ Офісу Генерального прокурора від 21 серп. 2020 р. № 389 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0389905-20#n87> (дата звернення: 29.03.2024).

263. Проект Закону «Про облік осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та відшкодування шкоди, завданої їх життю і здоров'ю» від 13 листоп. 2023 р. № 10256 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43188> (дата звернення: 21.08.2024).

264. Проект Національної програми «План відновлення України» URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/strengthening-institutional-capacity> (дата звернення: 18.08.2024).

265. Пушкар П. В. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини на формування завдань сучасного кримінального судочинства України. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи* : матеріали I Міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 13 черв. 2018 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2018. С. 145-147.

266. Пушкіна О. В., Тодорошко Т. А., Бочарова М. О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 62-65.

267. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19-29.

268. Рада Європи, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: <https://rm.coe.int/1680084822> (дата звернення: 01.04.2024).

269. Рада Європи, Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми.
URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=197> (дата звернення: 01.04.2024).

270. Рада з Європейських стандартів оцінки. URL: https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/k_TEGOVA.pdf (дата звернення: 26.08.2023).

271. Рада суддів України. Рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 21.08.2024).

272. Рамкова конвенція про захист національних меншин : міжнар. док. від 01 лют. 1995 р. № 703/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 20.08.2024).

273. Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації : міжнар. док. від 2 берез. 1978 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU78018> (дата звернення: 01.04.2024).

274. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Сприяння відшкодуванню та репараціям за агресію проти України» : міжнар. док. від 14 листоп. 2022 р. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3994481?ln=en> (дата звернення: 24.08.2024).

275. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, що є основою для досягнення всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні» : міжнар. док. від 23 лют. 2023 р. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n23/048/61/pdf/n2304861.pdf?token=X1HuzPTemrLCjeLcDD&fe=true> (дата звернення: 02.04.2024).

276. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» : міжнар. док. від 16

груд. 2005 р. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/496/44/pdf/n0549644.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.08.2024).

277. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини : міжнар. док. від 19 січ. 2000 р. № R (2000) 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_175#Text (дата звернення: 01.04.2024).

278. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи щодо спрощення кримінального правосуддя : міжнар. док. від 18 верес. 1987 р. № R (87) 18. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_87_18_1987_09_17.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

279. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення : міжнар. док. від 8 січ. 1993 р. № R (93) 1. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/r_93_1_1993_01_08.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

280. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи щодо управління системою кримінального правосуддя : міжнар. док. від 11 верес. 1995 р. № R (95) 12. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95389> (дата звернення: 01.04.2024).

281. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи щодо допомоги потерпілим від злочинів : міжнар. док. від 14 черв. 2006 р. Rec (2006) 8. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2006_8_2006_06_14.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

282. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя : міжнар. док. від 14 трав. 1981 р. № R (81) 7. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/08.pdf> (дата звернення: 04.03.2024).

283. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального

процесу : міжнар. док. від 28 черв. 1985 р. № R (85) 11. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_85_11_1985_06_28.pdf (дата звернення: 08.08.2024).

284. Рекомендація Комітету Ради Міністрів Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб : міжнар. док. від 28 лют. 2001 р. Rec (2001) 2. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2001_2_2001_02_28.pdf (дата звернення: 20.08.2024).

285. Решота В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 62. С. 119-127. (Серія «Юридична»).

286. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнар. док. від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення: 28.08.2024).

287. Рішення ЄСПЛ у справі «Голуб проти України» (заява № 6778/05) від 18 жовт. 2005 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-71022> (дата звернення: 20.08.2024).

288. Рішення ЄСПЛ у справі «Deweer проти Бельгії» (заява № 6903/75) від 27 лют. 1980 р. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/deveer-protyv-belgyu/> (дата звернення: 08.04.2024).

289. Рішення ЄСПЛ у справі «Airey проти Ірландії» (заява № 6289/73) від 09 жовт. 1979 р. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/03/ECHR-Airey-v.-Ireland-jurisprudence-1979-eng.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

290. Рішення ЄСПЛ у справі «Bellet проти Франції» (заява № 23805/94) від 04 груд. 1995 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES011035> (дата звернення: 08.04.2024).

291. Рішення ЄСПЛ у справі «Омар проти Франції» (заява № 431997/827/1033) від 29 лип. 1998 р., URL:

<https://jurinfo.jep.gov.co/normograma/compilacion/docs/pdf/CASE%20OF%20OMAR%20v.%20FRANCE.PDF> (дата звернення: 08.04.2024).

292. Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Петрович Кулаков проти України» (заява № 12944/02) від 16 лют. 2010 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102217> (дата звернення: 15.08.2024).

293. Рішення ЄСПЛ у справі «Плахтєєв та Плахтєєва проти України» (заява № 20347/03) від 12 бер. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_471#Text (дата звернення: 08.04.2024).

294. Рішення ЄСПЛ у справі «Imbrioscia v. Switzerland» (заява № 13972/88) від 24 листоп. 1993 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57852%22%5D%7D> (дата звернення: 20.08.2024).

295. Рішення ЄСПЛ у справі «Jones and others v. the United Kingdom» (заяви № 34356/06 і 40528/06) від 21 лют. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_180#Text (дата звернення: 21.08.2024).

296. Рішення ЄСПЛ у справі «Kart проти Туреччини» (заява №8917/05) від 08 лип. 2008 р. URL: https://www.stradalex.com/nl/sl_src_publ_jur_int/document/echr_8917-05_001-87448 (дата звернення: 08.04.2024).

297. Рішення ЄСПЛ у справі «Labergere проти Франції» (заява № 16846/02) від 26 верес. 2006 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-92255%22%5D%7D> (дата звернення: 08.04.2024).

298. Рішення ЄСПЛ у справі «Л. Т. проти України» (заява № 13459/15) від 06 черв. 2024 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Рішення%20Європейського%20Суду.pdf> (дата звернення: 06.09.2024).

299. Рішення ЄСПЛ у справі «Ian William Cowan v. Trésor public» (заява № 186/87) від 02 лют. 1989 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61987CJ0186> (дата звернення: 18.08.2024).

300. Рішення Комітету Міністрів Ради Європи «Про затвердження Угоди приймаючої держави між Королівством Нідерландів та Радою Європи про місцезнаходження Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України» : міжнар. док. від 12 лип. 2023 р. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680abde4d (дата звернення: 24.08.2023).

301. Рішення КСУ у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненням жителів міста Жовті Води) від 25 груд. 1997 р. № 9-зп URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text> (дата звернення: 18.08.2024).

302. Рішення КСУ у справі за конституційними скаргами Оніщенко Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича, щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) від 18 лип. 2024 р. №8-р (II). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text> (дата звернення: 18.08.2024).

303. Розпорядження КМУ «Про внесення пропозиції щодо кандидатури на посаду виконавчого директора Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України» від 24 черв. 2023 р. № 560-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

304. Розпорядження КМУ «Про затвердження лану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023—2027 роки» від 23 серп. 2024 р. № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

305. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек. Київ : КНДІСЕ, 2021. 102 с.

306. Садова Т. В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства України із законодавством країн європейської співдружності. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. симп. (м. Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького, 2016. С. 250-253.

307. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків : Право, 2010. 256 с.

308. Саленко О. В. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 3. С. 263-269.

309. Самолюк В. В. Законне представництво у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.

310. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія / за ред. В.І. Борисова. Харків : Право, 2006. 208 с.

311. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О, 2018. 208 с.

312. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.

313. Сиза Н. П. Правосуддя в кримінальному провадженні: доктринальне визначення поняття та функціональний аналіз. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування* : колективна монографія / за ред. Ю.П. Аленіна. Одеса : Гельветика, 2018. 1148 с.

314. Ситенька О. С., Макаручук Ю. В. Реалізація права потерпілого на відшкодування шкоди у кримінальному провадженні: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С.451-454.

315. Сірий М. І. Судочинство. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Київ : Юридична думка, 2003. Т. 5. С. 718-719.

316. Слободянюк П. Л. Захист прав потерпілого на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 74-78.

317. Словник української мови: в 11 т. Т. 2: Г – Ж / за ред. П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. Київ : Наукова думка, 1971. 550 с.

318. Смородинський В. Концепт правосуддя в західній філософсько-правовій думці. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 39-48.

319. Степанова Т. В. Процесуальний статус учасників позовного провадження у господарському судочинстві: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 494 с.

320. Стефанчук М. М. Напрями вдосконалення процесуального статусу прокурора як суб'єкта реалізації функції представництва інтересів громадянина або держави в суд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 115-121. (Серія «Право»).

321. Стебелєв А. М. Проблеми відшкодування (компенсації) шкоди, завданої злочином, у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 16. Т. 2. С. 85-88. (Серія «Юриспруденція»).

322. Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategicnii-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki> (дата звернення: 18.09.2024).

323. Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 роки : наказ Офісу Генерального прокурора України від 16 жовт. 2020 р. № 489 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0489905-20#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

324. Таранець К. О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 трав. 2023 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 87-90.

325. Таранець К. О. Кучинська О. П. Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному провадженні в умовах правового режиму воєнного стану: судова практика. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 5. С. 547-551. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.98>.

326. Таранець К. О. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023 № 5 (57). С. 236-241. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.39>.

327. Таранець К. О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 363-368. (Серія «Право»). DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.56>.

328. Таранець К. О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини. *Держава та регіони*. 2023. № 1 (79). С. 223-229. (Серія «Право»). DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.36>

329. Таранець К. О. Суб'єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні.

Право і суспільство. 2024. № 2. С. 285-292. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.40>.

330. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 21 с.

331. Тертишник В. М. Потерпілий в змагальному кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 175-182.

332. Тимошенко О. А. Цивільний позов у кримінальному провадженні в Україні як засіб гарантування та захисту прав фізичних осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 168-171.

333. Тищенко К. С. Міжнародні стандарти прав людини: поняття та класифікація. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 328-331.

334. Ткаченко І. М. Потерпілий у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві: актуальні питання теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 185-193.

335. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73-85.

336. Тлепова М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 221 с.

337. Толокольніков С. В. Проблеми представництва юридичних осіб в кримінальному процесі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 74-79.

338. Толокольніков С. В. Кримінально-процесуальна правосуб'єктність юридичних осіб. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 3 (16). С. 59-63.

339. Толочко О. М., Мала О. Р. Ефективність позовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні: теоретичні аспекти оцінювання та вимірювання. *Право і суспільство*. 2014. № 5-2. С. 356-361.

340. Торбас О. О., Завтур В. А. «Намібійські війнятки» Міжнародного суду ООН у сфері кримінальної юстиції: проблеми застосовності. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 1. С. 149-154.

341. Трофименко В. М. Кримінально-процесуальні гарантії особистості в стадії судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 232 с.

342. Туманянц А. Р. Забезпечення права потерпілого при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 304-309. (Серія «Право»).

343. Туманянц А. Р. Особливості процесуального статусу злочинця та потерпілого (жертви кримінального правопорушення) у контексті реалізації програм відновного правосуддя (на прикладі досвіду США та Франції). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 4. С. 496-500.

344. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 152 с.

345. Указ Президента України «Про призначення І. Мудрої представником України в Конференції учасників Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» від 15 черв. 2023 р. № 334/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/2023#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

346. Указ Президента України «Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно – правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії російської федерації» від 18 трав. 2022 р. № 346/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

347. Указ Президента України «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 трав. 2006 р. № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

348. Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11 черв. 2021 р. № 231/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 18.08.2024).

349. Ухвала Подільського районного суду міста Києва від 24 трав. 2024 р. у справі № 758/6089/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121399989#> (дата звернення: 18.08.2024).

350. Фулей Т. І. Доступ до правосуддя жертв війни в Україні. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 395-403.

351. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. посіб. для суддів. 2-ге вид., доп. Київ, 2015. 208 с.

352. Ханас Х. Р. Цивільний позов у кримінальній справі за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України: Офіційне видання*. 2013. № 1. С. 138-146.

353. Харченко С. В., Симчук А. С. Залучення законного представника у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх осіб. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 137-144.

354. Хоменко С. Я. Участь законного представника неповнолітнього у кримінальній справі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 109-118.

355. Хотинська-Нор О. З. Вплив правових позицій Європейського суду з прав людини на розвиток правосуддя в Україні: матеріальний аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 3 (31). С. 8-18.

356. Хотинська-Нор О. З., Саленко О. В. Корупція як фактор делегітимації судової влади. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 665-669.

357. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2010. 628 с.

358. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20030116#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

359. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1616-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

360. Циганюк Ю. В. Інститут цивільного позову в кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи. *Право і безпека*. 2007. № 6'2. С. 43-47.

361. Циганюк Ю. В. Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А. А, 2020. 345 с.

362. Циганюк Ю. В. Цивільний позов у кримінальному процесі України та країни континентальної правової системи: порівняльно – правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 206 с.

363. Циганюк Ю. В., Урода О. В. Щодо питання удосконалення правового статусу представника потерпілого. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 26 трав. 2023 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 93-95.

364. Чвалюк А., Бабін Б. Принципи перехідного правосуддя. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 4. С. 96-106.

365. Черванчук В. В. Поняття, сутність та структура процесуального статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 60. С. 195-199.

366. Червінський В. В. Зміст представництва інтересів потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 704-707.

367. Шевчук С. В. Принцип субсидіарності у діяльності Європейського суду з прав людини та необхідність узгодження судової практики. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини* : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 верес. 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 82-89.

368. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. Київ : Реферат, 2022. С. 186-188.

369. Шибіко В. П. Забезпечення права особи на доступ до правосуддя у системі принципів кримінального процесу України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. 81. С. 166-169. (Серія «Юридичні науки»).

370. Шибіко В. П., Данкевич М. С. Міжнародні стандарти доступу до правосуддя у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 1-2. С. 86-101.

371. Шумило М. Є. Юридична конструкція доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 59-67.

372. Щербань Є. Становлення та сутність інституту представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 6. С. 97-103.

373. Щиголь О. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 15 лист. 2019 р.). Київ, 2019. С. 493-495.

374. Щиголь О. Співвідношення процесуального статусу потерпілого з процесуальними статусами заявника і цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 4 (56). С. 312-320.

375. Щиголь О. В. Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра філософії, PhD : 081 ; 08 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ. 2024. 358 с.

376. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 1998. Т. 5 : П-С. 2003. 736 с.

377. Якимчук О. В. Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2017. № 2. С. 1-13. (Серія «Право»).

378. Якубовський В. В. Європейські стандарти оцінки EVS-2016 та їх взаємозв'язок з європейським законодавством. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2018. Вип. 134. С. 77-89.

379. Яновська О. Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 108-113.

380. Ясинок М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 79-85.

381. № 1-к Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік, розміщено в публічному доступі на офіційному порталі «Судова влада України». URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення: 01.04.2024).

382. № 1-к Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік, розміщено в публічному доступі на офіційному порталі «Судова влада України». URL:

https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 01.03.2024).

383. № 1-к Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021 рік, розміщено в публічному доступі на офіційному порталі «Судова влада України». URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/zvitnist_21 (дата звернення: 01.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток 1

**ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АНКЕТУВАННЯ
(АНОНІМНОГО ОПИТУВАННЯ)
СУДДІВ ТА АДВОКАТІВ**

(100 респондентів)

	Запитання та варіант відповіді	Судді (45)	Адвокати (55)
1	Стаж Вашої професійної діяльності		
	до 5 років включно	13,3% (6)	7,3% (4)
	від 6 до 10 років включно	20% (9)	29,1% (16)
	понад 10 років	66,7% (30)	63,6% (35)
2	Чи достатньо розробленими в законодавстві України є положення, якими забезпечується доступ до правосуддя у кримінальному судочинстві?		
	Так, достатньою мірою	42,2% (19)	12,7% (7)
	Ні, не достатньо. Більшою мірою існують перепони на законодавчому рівні	26,7% (12)	30,9% (17)
	Ні, не достатньо. Більшою мірою існують перепони в практичній реалізації	31,1% (14)	56,4% (31)
3	Чи достатньо на законодавчому рівні закріплено процесуальний статус цивільного позивача у кримінальному провадженні?		
	Так, достатньою мірою	46,7% (21)	25,5% (14)
	Ні, не достатньо	53,3% (24)	74,5% (41)
4	Чи виникли нові перепони у реалізації доступу до правосуддя після запровадження правового режиму воєнного стану в		

	Україні?		
	Ні, нових перепон не з'явилося	28,9% (13)	9,1% (5)
	Так, виникли нові перепони. Більшою мірою виникли перепони на законодавчому рівні	8,9% (4)	7,3% (4)
	Так, виникли нові перепони. Більшою мірою виникли перепони в практичній реалізації існуючих прав	62,2% (28)	83,6% (46)
5	Чи достатньо гарантованими в КПК України є права цивільного позивача у кримінальному процесі?		
	Так, достатньо	51,1% (23)	38,2% (21)
	Ні, не достатньо	48,9% (22)	61,8% (34)
6	Чи достатньо гарантовані в КПК України права представників цивільних позивачів у кримінальному процесі?		
	Так, достатньо	68,9% (31)	41,8% (23)
	Ні, не достатньо	31,1% (14)	58,2% (32)
7	Чи виникає на практиці колізія із застосування позовної давності при зверненні з цивільним позовом про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням?		
	Так, у моїй практиці такі ситуації зустрічаються (понад 3 разів на рік)	0% (0)	1,8% (1)
	Так, у моїй практиці такі ситуації зустрічаються, проте носять поодинокий характер (менше 3 разів на рік)	4,4% (2)	14,5% (8)

	Ні, вперше чую про означену проблематику	95,6% (43)	83,6% (46)
8	Чи потрібно закріпити на законодавчому рівні право юридичної особи на відшкодування немайнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням?		
	Так	68,9% (31)	69,1% (38)
	Ні	31,1% (14)	30,9% (17)
9	Чи потребує законодавчих змін узгодження норм КПК України та ЦПК України щодо чіткого визначення переліку процесуальних рішень, які ухвалюються судом при розгляді цивільного позову у кримінальному процесі?		
	Так, вбачаю відсутність чіткої регламентації	64,4% (29)	70,9% (39)
	Ні, в діючій редакції все зрозуміло	35,6% (16)	29,1% (16)
10	Чи є необхідність внесення змін до КПК України та закріплення в окремому розділі норм щодо процесуального статусу цивільного позивача та відшкодування шкоди у кримінальному процесі?		
	Так, норми розміщено не послідовно, існують прогалини в регламентації означеного питання	60% (27)	89,1% (49)
	Ні, діюча редакція достатньою мірою регламентує означене питання	40% (18)	10,9% (6)
11	Чи потрібно внести зміни до КПК України та закріпити вимоги до переліку доказів та долучення документів, що додаються до позовної заяви у кримінальному процесі?		

	Так, наразі відсутня чітка регламентація додатків до цивільного позову та доказів, які мають бути додані	66,7% (30)	56,4% (31)
	Ні, діюча редакція достатньою мірою регламентує означене питання	33,3% (15)	43,6% (24)
12	На Вашу думку, чи необхідно до КПК України внести зміни щодо презумпції спричинення моральної шкоди потерпілій особі внаслідок вчиненого кримінального правопорушення?		
	Ні	44,4% (20)	47,3% (26)
	Так. Щодо всіх кримінальних правопорушень без виключення	28,9% (13)	27,3% (15)
	Так. Виключно щодо тяжких кримінальних правопорушень	26,7% (12)	25,5% (14)
13	Чи потрібно внести зміни до КПК України про затвердження мінімальних стандартів доказування розміру завданої моральної шкоди виключно у порядку проведення судової експертизи?		
	Так	26,7% (12)	27,3% (15)
	Ні	73,3% (33)	72,7% (40)
14	Чи допустимо правонаступництво цивільного позивача у кримінальному процесі?		
	Так	80% (36)	90,9% (50)
	Ні	20% (9)	9,1% (5)

15	Чи підтримуєте ви ідею створення фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілим від кримінального правопорушення?		
	Так	75,6% (34)	76,4% (42)
	Ні	24,4% (11)	23,6% (13)
Примітка: можлива похибка при округленні чисел не більше 0.1%			

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
пропозицій щодо внесення змін до законодавства України

Чинна редакція	Запропоновані зміни
Кримінальний процесуальний кодекс України	
<p>Стаття 7. Загальні засади кримінального провадження</p> <p>Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:</p> <p>14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;</p>	<p>Стаття 7. Загальні засади кримінального провадження</p> <p>Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:</p> <p>14) доступ до правосуддя;</p> <p>14-1) обов'язковість судових рішень;</p>
<p>Стаття 21. Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень</p> <p>1. Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.</p> <p>2. Вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов'язковими і підлягають</p>	<p>Стаття 21. Доступ до правосуддя</p> <p>1. Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.</p> <p>2. Кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків у порядку, передбаченому цим Кодексом та застосування ефективних засобів правового</p>

<p>безумовному виконанню на всій території України.</p> <p>3. Кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>4. Якщо інше не передбачено цим Кодексом, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.</p>	<p>захисту для поновлення порушених прав.</p> <p>3. Якщо інше не передбачено цим Кодексом, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами.”</p>
<p>Доповнити новою статтею</p>	<p>Стаття 21-1. Обов'язковість судових рішень</p> <p>1. Судові рішення (вирок, ухвала, постанова суду), що набрали законної сили в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість</p>

	<p>яких надана Верховною Радою України, - за її межами.</p>
<p>Стаття 61. Цивільний позивач</p> <p>1. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка (який) в порядку, встановленому цим Кодексом, пред'явила (пред'явив) цивільний позов.</p>	<p>Стаття 61. Цивільний позивач</p> <p>1. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, адміністратор за випуском облігацій, який діє відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завданої майнової та (або) немайнової шкоди, та якими пред'явлено цивільний позов в порядку, встановленому КПК України.</p>

<p>Стаття 61. Цивільний позивач</p> <p>4. У разі якщо цивільним позивачем є адміністратор за випуском облігацій, здійснення ним відмови від цивільного позову можливе за згодою зборів власників облігацій, отриманою відповідно до положень Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”.</p>	<p>Стаття 61. Цивільний позивач</p> <p>4. У разі якщо цивільним позивачем є адміністратор за випуском облігацій, здійснення ним відмови від цивільного позову можливе за згодою зборів власників облігацій визначеного випуску, отриманою та оформленою відповідно до положень Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”.</p>
<p>Доповнити новою статтею</p>	<p>Стаття 61 – 1. правонаступник цивільного позивача</p> <p>1. правонаступником цивільного позивача може бути особа, залучена на будь-якій стадії до кримінального провадження як правонаступник потерпілого або повнолітній родич чи член сім’ї з кола законних представників цивільного позивача, передбачених ст.64 КПК України, у випадку пред’явлення цивільного позову або підтримання цивільного позову у кримінальному провадженні в порядку, визначеному даним кодексом.</p> <p>2. Особа не може бути</p>

	<p> правонаступником цивільного позивача, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам цивільного позивача.</p> <p>3. Усі дії, вчиненні потерпілим щодо цивільного позову, до вступу правонаступника, обов'язкові для правонаступника так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив.</p> <p>4. Правонаступник цивільного позивача користується процесуальними правами цивільного позивача, крім тих процесуальних прав, реалізація яких здійснюється потерпілим особисто.</p>
<p>Доповнити новою статтею</p>	<p>Стаття 61-2. Права і обов'язки цивільного позивача</p> <p>1. Протягом кримінального провадження цивільний позивач має право:</p> <p>1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом;</p> <p>2) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому</p>

	<p>законом, право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення;</p> <p>3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;</p> <p>4) заявляти відводи і клопотання та оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;</p> <p>5) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг, право мати законного представника;</p> <p>6) давати пояснення щодо цивільного позову рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє;</p> <p>7) подавати клопотання про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову;</p> <p>8) бути повідомленим про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів та право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову;</p> <p>9) оскаржити судові в частині, що стосується вирішення цивільного</p>
--	--

	<p>позову або судових витрат;</p> <p>10) самотійного залучення експертів на договірних засадах для проведення експертизи що стосується цивільного позову;</p> <p>11) бути повідомленим про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених цим Кодексом;</p> <p>12) подати заяву про уточнення позовних вимог, про відмову від позову або про збільшення чи зменшення позовних вимог, змінити предмет чи підстави позову шляхом подання письмової заяви до початку розгляду справи по суті;</p> <p>13) подати клопотання про розгляд цивільного позову без його участі;</p> <p>14) подати відповідь на відзив у порядку і строки, визначені законом;</p> <p>15) на відшкодування процесуальних витрат в порядку, передбаченому законом.</p> <p>2. Протягом кримінального провадження цивільний позивач зобов'язаний:</p> <p>1) додати до позовної заяви всі</p>
--	--

	<p>наявні в нього докази в порядку встановленому законом;</p> <p>2) додати до позовної заяви підтвердження цивільного позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж цивільного відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав;</p> <p>3) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення та нанесення шкоди;</p> <p>4) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;</p> <p>5) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю;</p> <p>3. Цивільний позивач має право пред'явити позов у порядку цивільного судочинства у разі, якщо цивільний позов не було пред'явлено в кримінальному</p>
--	---

	<p>провадженні, або у випадку залишення цивільного позову без розгляду з підстав, встановлених цим Кодексом.</p>
<p>Стаття 127. Відшкодування (компенсація шкоди)</p> <p>1. Підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення.</p> <p>2. Шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.</p> <p>3. Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом.</p>	<p>Стаття 127. Відшкодування (компенсація) шкоди</p> <p>1. Підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням.</p> <p>2. Шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.</p> <p>3. Шкода, завдана внаслідок кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, компенсується за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом.</p>

<p>Стаття 171. Клопотання про арешт майна</p> <p>3. У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно бути зазначено:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог; 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди. 	<p>Стаття 171. Клопотання про арешт майна</p> <p>3. У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна з метою забезпечення цивільного позову для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, іншим суспільно небезпечним діянням, повинно бути зазначено:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог; 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.
<p>Доповнити новою частиною</p>	<p>Стаття 314. Підготовче судове засідання</p> <p>6. У випадку пред'явлення цивільного позову та за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, у підготовчому засіданні суд приймає позовну заяву до розгляду про що зазначає в ухвалі. При</p>

	<p>прийнятті позовної заяви до розгляду суд зазначає строк для подання цивільним відповідачем відзиву на позов, а також строки для подання відповіді на відзив та заперечень. Суд має встановити такий строк подання відзиву, відповіді на відзив, заперечень, який дозволить учаснику підготувати свої міркування, аргументи та відповідні докази та надати пояснення завчасно, до початку розгляду справи по суті.</p>
<p>Стаття 326. Наслідки неприбуття цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження</p> <p>1. Якщо в судове засідання не прибув цивільний позивач, його представник чи законний представник, суд залишає цивільний позов без розгляду, крім випадків, встановлених цією статтею.</p> <p>Цивільний позов може бути розглянутий за відсутності цивільного позивача, його</p>	<p>Стаття 326. Наслідки неприбуття цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження</p> <p>1. Якщо в судове засідання не прибув цивільний позивач, його представник чи законний представник, суд залишає цивільний позов без розгляду, крім випадків, встановлених цією статтею.</p> <p>Цивільний позов підлягає розгляду за відсутності цивільного позивача, його представника чи законного</p>

<p>представника чи законного представника, якщо від нього надійшло клопотання про розгляд позову за його відсутності або якщо обвинувачений чи цивільний відповідач повністю визнав пред'явлений позов.</p>	<p>представника, якщо цивільний позов пред'явлено прокурором в інтересах цивільного позивача і прокурор підтримує пред'явлений позов, або якщо від цивільного позивача надійшло клопотання про розгляд позову за його відсутності або якщо обвинувачений або цивільний відповідач повністю визнав пред'явлений позов. Клопотання про розгляд цивільного позову за відсутності цивільного позивача може бути подано у письмовій формі завчасно до проведення судового засідання, або одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній.</p>
---	---

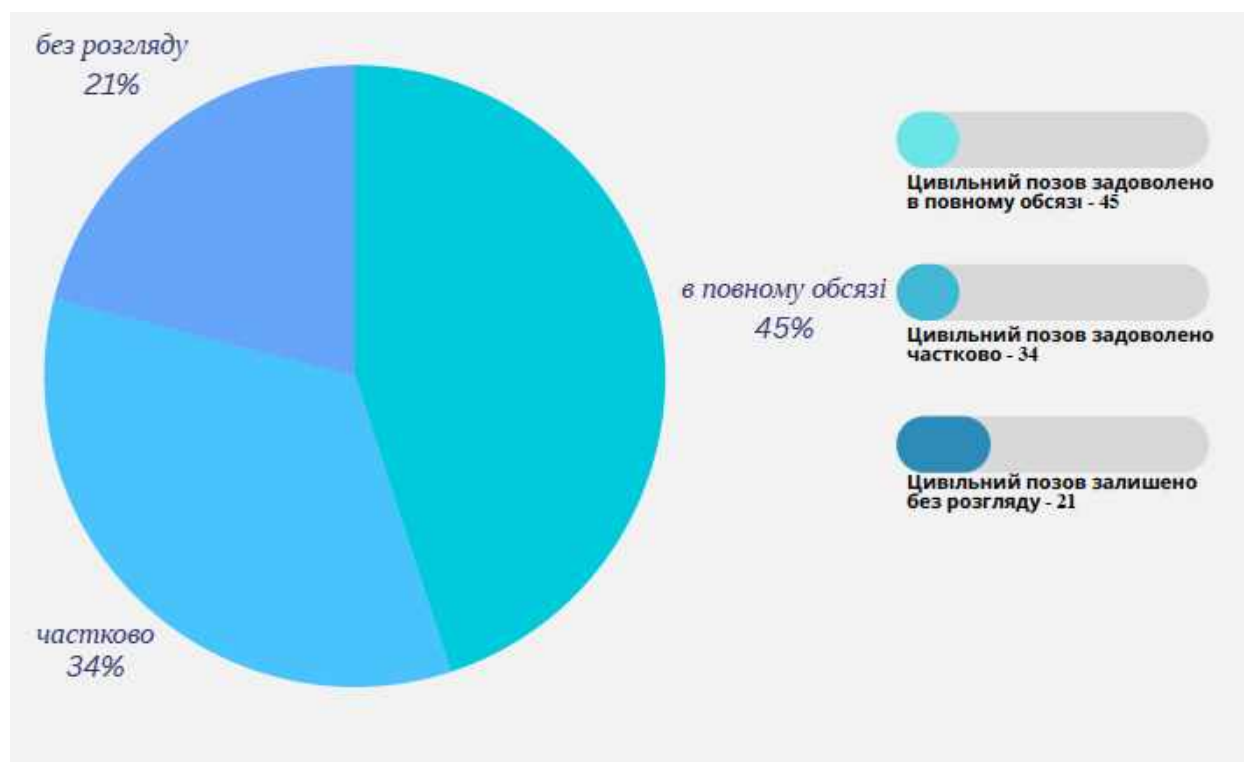
ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ
результатів вивчення 100 вироків суду першої інстанції

період: за період 2022 – 2024 роки

критерій: за результатом вирішення цивільного позову

провадження: кримінальне провадження

спосіб відбору: рандомно

№	Вирок/суд/дата/номер справи	Результат розгляду цивільного позову
1	Вирок Іллічівського міського суду Одеської області від 19.09.2022 р. У справі № 501/842/18	Цивільний позов задоволено частково
2	Вирок Макарівського районного суду Київської області від 27.06.2022 р. у справі № 370/2036/21	Цивільний позов залишено без розгляду
3	Вирок Бродівського районного суду Львівської області від 02.11.2022 р. у справі № 439/1175/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
4	Вирок заводського районного суду м.Миколаєва від 08.12.2022 р. у справі №487/6904/20	Цивільний позов задоволено частково
5	Вирок Теплицького районного суду Вінницької області від 08.02.2022 р. у справі № 144/1816/21.	Цивільний позов задоволено частково
6	Вирок Галицького районного суду м.Львова від 13.10.2022 р. у справі № 461/9868/21	Цивільний позов задоволено частково
7	Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 26.10.2022 р. у справі № 308/6985/20	Цивільний позов залишено без розгляду
8	Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 12.09.2022 р. у справі № 159/3298/22	Цивільний позов задоволено частково
9	Вирок Суворовського районного суду міста Одеси від 21.09.2022 р. у справі № 523/5390/22	Цивільний позов залишено без розгляду
10	Вирок Радехівського районного суду Львівської області від 28.04.2022 р. у справі № 451/1833/21	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
11	Вирок Володимирецького районного суду Рівненської області від 10.08.2022 р. у справі № 556/2663/21	Цивільний позов задоволено частково
12	Вирок Залізничного районного суду м.Львова від 09.02.2022 р. у справі № 462/8395/21	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
13	Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 12.12.2022 р. у справі № 369/13223/21	Цивільний позов задоволено частково
14	Вирок Київського районного суду	Цивільний позов

	м.Полтави від 10.08.2022 р. у справі № 552/4261/22	задоволено в повному обсязі
15	Вирок Буського районного суду Львівської області від 21.11.2022 р. у справі № 943/1104/21	Цивільний позов задоволено частково
16	Вирок Першотравневого районного суду м.Чернівці від 16.03.2022 р. у справі № 725/4717/21	Цивільний позов задоволено частково
17	Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 10.02.2022 р. у справі № 456/4263/21	Цивільний позов задоволено частково
18	Вирок Київського районного суду м.Полтави від 28.11.2022 р. у справі № 552/7189/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
19	Вирок Малиновського районного суду м.Одеси від 02.11.2022 р. у справі № 521/1229/22	Цивільний позов залишено без розгляду
20	Вирок Соломянського районного суду м.Києва від 20.07.2022 р. у справі № 760/5551/21	Цивільний позов залишено без розгляду
21	Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 17.08.2022 р. у справі № 596/10062/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
22	Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 16.05.2022 р. у справі № 715/73/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
23	Вирок Сихівського районного суду м.Львів від 26.05.2022 р. у справі №464/109/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
24	Вирок Макарівського районного суду Київської області від 27.06.2022 р. у справі № 370/272/21	Цивільний позов залишено без розгляду
25	Вирок Шумського районного суду Тернопільської області від 30.12.2022 р. у справі № 601/2151/21	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
26	Вирок Гусятинського районного суду Тернопільської області від 30.12.2022 р. у справі № 596/121/2022	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
27	Вирок Держинського районного суду м.Харкова від 30.12.2022 р. у справі № 638/5967/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
28	Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 30.12.2022 р. у справі № 569/6589/17	Цивільний позов задоволено в повному обсязі

29	Вирок Октябрського районного суду м.Полтави від 29.12.2023 р. у справі № 554/2069/218	Цивільний позов залишено без розгляду
30	Вирок Яготинського районного суду Київської області від 29.12.2023 р. у справі № 382/607/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
31	Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 29.12.2023 р. у справі № 740/434/21	Цивільний позов задоволено частково
32	Вирок Автозаводського районного суду м.Кременчука Полтавської області від 20.02.2023 р. у справі № 524/ 9663/15-к	Цивільний позов задоволено частково
33	Вирок Октябрського районного суду м.Полтави від 16.08.2023 р. у справі № 643/14006/21	Цивільний позов залишено без розгляду
34	Вирок Малиновського районного суду м.Одеси від 13.09.2023 р. у справі № 521/2218/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
35	Вирок Черняхівського районного суду Житомирської області від 11.05.2023 р. у справі №293/664/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
36	Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 14.04.2023 р. у справі № 695/1095/23.	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
37	Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 21.11.2023 р. у справі № 484/5305/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
38	Вирок Кіровоградського районного суду м.Кіровограда від 24.10.2023 р. у справі № 404/7371/23	Цивільний позов задоволено частково
39	Вирок Рівненського районного суду Рівненської області від 30.03.2023 р. у справі № 570/5322/20	Цивільний позов залишено без розгляду
40	Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 01.12.2023 р. у справі № 126/2628/21	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
41	Вирок Шацького районного суду Волинської області від 10.08.2023 р. у справі № 170/240/23	Цивільний позов задоволено частково
42	Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області від 23.03.2023 р. у справі № 504/32/20	Цивільний позов залишено без розгляду
43	Вирок Обухівського районного суду Київської області від 10.01.2023 р. у справі	Цивільний позов задоволено частково

	№ 372/3295/22	
44	Вирок Козельщинського районного суду Полтавської області від 07.06.2023 р. у справі № 533/226/23.	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
45	Вирок Баранівського районного суду Житомирської області від 20.06.2023 р. у справі № 273/442/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
46	Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 20.09.2023 р. у справі № 278/624/23	Цивільний позов залишено без розгляду
47	Вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 22.09.2023 р. у справі № 166/1169/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
48	Вирок Бродівського районного суду Львівської області від 17.10.2023 р. у справі № 439/1746/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
49	Вирок Великомихайлівського районного суду Одеської області від 16.02.2023 р. у справі № 498/584/21	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
50	Вирок Запорізького районного суду Запорізької області від 23.01.2023 р. у справі № 317/2258/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
51	Вирок Соколівського районного суду Львівської області від 14.03.2023 р. у справі № 453/195/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
52	Вирок Дніпровського районного суду м.Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 11.12.2023 р. у справі № 173/2568/23	Цивільний позов задоволено частково
53	Вирок Приморського районного суду м.Одеси від 27.10.2023 р. у справі № 522/13237/23	Цивільний позов задоволено частково
54	Вирок Кіровського районного суду м.Дніпропетровська від 30.03.2023 р. у справі № 203/93/23	Цивільний позов задоволено частково
55	Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 04.07.2023 р. у справі № 686/13293/23	Цивільний позов залишено без розгляду
56	Вирок Галицького районного суду м.Львова від 14.11.2023 р. у справі № 461/6439/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
57	Вирок Дзержинського районного суду м.Кривого Рогу Дніпропетровської області від 19.02.2024 р. у справі № 210/723/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі

58	Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 22.05.2024 р. у справі № 545/1477/23	Цивільний позов залишено без розгляду
59	Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 25.07.2024 р. у справі № 359/6970/21	Цивільний позов задоволено частково
60	Вирок Малиновського районного суду міста Одеси від 16.01.2024 р. у справі № 521/1492/22	Цивільний позов залишено без розгляду
61	Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 20.03.2024 р. у справі № 766/8420/23	Цивільний позов залишено без розгляду
62	Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 05.03.2024 р. у справі № 944/4882/3	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
63	Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 28.02.2024 р. у справі № 442/3951/23	Цивільний позов задоволено частково
64	Вирок Октябрського районного суду м.Полтави від 01.02.2024 р. у справі № 554/5687/23	Цивільний позов задоволено частково
65	Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 27.05.2024 р. у справі № 161/8366/4	Цивільний позов задоволено частково
66	Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12.06.2024 р. у справі №	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
67	Вирок Дзержинського районного суду м.Харкова від 14.06.2024 р. у справі № 638/10482/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
68	Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 16.04.2024 р. у справі № 444/4105/23	Цивільний позов задоволено частково
69	Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 19.02.2024 р. у справі № 450/468/20	Цивільний позов задоволено частково
70	Вирок Ріпкінського районного суду Чернігівської області від 10.06.2024 р. у справі 743/751/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
71	Вирок Шевченківського районного суду м.Києва від 08.05.2024 р. у справі № 761/38078/21	Цивільний позов задоволено частково
72	Вирок Залізничного районного суду м.Львова від 17.06.2024 р. у справі №	Цивільний позов задоволено в повному

	462/4391/4	обсязі
73	Вирок Держинського районного суду м.Харкова від 29.05.2024 р. у справі № 635/8199/18	Цивільний позов залишено без розгляду
74	Вирок Корольовського районного суду Житомирської області від 14.02.2024 р. у справі № 296/11870/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
75	Вирок Октябрського районного суду м.Полтави від 02.05.2024 р. у справі № 554/10468/23	Цивільний позов залишено без розгляду
76	Вирок Камянець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 02.07.2024 р. у справі № 676/8344/23	Цивільний позов задоволено частково
77	Вирок Ширяївського районного суду Одеської області від 11.09.2024 р. у справі № 518/1180/23	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
78	Вирок Суворовського районного суду м.Одеса від 01.07.2024 р. у справі № 523/9405/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
79	Вирок Жовтневого районного суду м.Харків від 01.07.2024 р. у справі № 639/695/23	Цивільний позов задоволено частково
80	Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 30.08.2024 р. у справі № 460/5967/18	Цивільний позов задоволено частково
81	Вирок Кагарлицького районного суду Київської області від 01.07.2024 р. у справі № 368/699/24	Цивільний позов задоволено частково
82	Вирок Тиврівського районного суду Вінницької області від 01.07.2024 р. у справі № 128/3722/23	Цивільний позов задоволено частково
83	Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 01.07.2024 р. у справі № 742/4300/23	Цивільний позов залишено без розгляду
84	Вирок Чернобаївського районного суду Черкаської області від 01.07.2024 р. у справі № 709/721/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
85	Вирок Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 28.08.2024 р. у справі № 705/746/24	Цивільний позов залишено без розгляду
86	Вирок Путильського районного суду Чернівецької області від 09.07.2024 р. у справі № 721/ 527/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі

87	Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 24.07.2024 р. у справі № 369/9316/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
88	Вирок Маньківського суду Черкаської області від 10.09.2024 р. у справі № 701/737/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
89	Вирок Держинського районного суду м.Кривого Рогу Дніпропетровської області від 22.07.2024 р. у справі № 210/3715/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
90	Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 16.07.2024 р. у справі № 278/2556/23	Цивільний позов залишено без розгляду
91	Вирок Щорського районного суду Чернігівської області від 22.07.2024 р. у справі № 749/1024/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
92	Вирок Жовтневого районного суду м.Харкова від 16.07.2024 р. у справі № 639/3773/24	Цивільний позов задоволено частково
93	Вирок Хустського районного суду Закарпатської області від 17.07.2024 р. у справі № 309/1279/24	Цивільний позов задоволено частково
94	Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 01.08.2024 р. у справі № 944/5778/22	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
95	Вирок Немирівського районного суду Вінницької області від 09.07.2024 р. у справі № 930/978/24	Цивільний позов задоволено частково
96	Вирок Хортицького районного суду м.Запоріжжя від 04.07.2024 р. у справі № 337/346/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
97	Вирок Новоселицького районного суду Чернівецької області від 11.09.2024 р. у справі № 720/2252/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
98	Вирок Сколівського районного суду Львівської області від 06.08.2024 р. у справі № 453/843/24	Цивільний позов задоволено в повному обсязі
99	Вирок Кременчуцького районного суду Полтавської області від 09.09.2024 р. у справі № 536/1002/17	Цивільний позов залишено без розгляду
100	Вирок Залізничного районного суду м.Львова від 11.09.2024 р. у справі № 462/689624	Цивільний позов задоволено частково

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ
результатів вивчення 200 ухвал суду першої інстанції

період: за період 2022 – 2024 роки

критерій: за результатом визнання цивільним позивачем у кримінальному провадженні

провадження: кримінальне провадження

спосіб відбору: рандомно

№	Перелік Ухвал судів першої інстанції за період 2022 – 2024 р.р. (відібрано у рандомний спосіб)
1	Ухвала Кривоозерського районного суду Миколаївської області від 23.02.2022 р. у справі № 474/472/21.
2	Ухвала Зарічного районного суду м.Суми від 03.08.2022 р. у справі №592/3954/22.
3	Ухвала Ічнянського районного суду Чернігівської області від 04.02.2022р. у справі № 733/1517/21.
4	Ухвала Доманівського районного суду Миколаївської області від 03.06.2022 р. у справі № 475/217/22.
5	Ухвала Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 05.08.2022 р. у справі № 176/1113/22.
6	Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 05.07.2022 р. у справі № 496/503/22.
7	Ухвала Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 06.01.2022 р. у справі № 219/10577/21.
8	Ухвала Іллічівського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 07.02.2022 р. у справі № 264/8086/21.
9	Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 06.05.2022 р. у справі № 473/800/22.
10	Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 06.06.2022 р. у справі № 363/2551/21.
11	Ухвала Шевченківського районного суду міста Чернівці від 06.06.2022 р. у справі № 727/3967/22.
12	Ухвала Кам'янського районного суду Черкаської області від 06.09.2022 р. у справі № 696/328/22.
13	Ухвала Шевченківського районного суду м.Києва від 10.01.2022 р. у справі № 761/18141/20.

14	Ухвала Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 10.02.2022 р. у справі № 348/2483/21.
15	Ухвала Броварського міськрайонного суду Київської області від 11.01.2022 р. у справі № 361/883/21.
16	Ухвала Індустріального районного суду м.Дніпропетровська від 13.01.2022 р. у справі № 202/7967/21.
17	Ухвала Новоодеського районного суду Миколаївської області від 13.01.2022 р. у справі № 482/1354/21.
18	Ухвала Дружківського міського суду Донецької області від 15.02.2022 р. у справі № 229/395/22.
19	Ухвала Дружківського міського суду Донецької області від 15.02.2022 р. у справі № 229/5978/21.
20	Ухвала Дружківського міського суду Донецької області від 15.02.2022 р. у справі № 229/6453/21.
21	Ухвала Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 15.02.2022 р. у справі № 348/2231/21.
22	Ухвала Великописарівського районного суду Сумської області від 14.06.2022 р. у справі № 575/219/22.
23	Ухвала Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 15.08.2022 р. у справі № 740/5541/21.
24	Ухвала Придніпровського районного суду м.Черкаси у справі № 711/2130/22.
25	Ухвала Червоноармійського районного суду Житомирської області від 16.05.2022 р. у справі № 276/475/22.
26	Ухвала Радивилівського районного суду Рівненської області від 16.06.2022 р. у справі № 568/81/22.
27	Ухвала Приморського районного суду м.Одеси від 17.08.2022 р. у справі № 522/7738/22.
28	Ухвала Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 16.08.2022 р. у справі № 541/1354/22.

29	Ухвала Пятихатського районного суду Дніпропетровської області від 17.06.2022 р. у справі № 190/580/22.
30	Ухвала Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 17.08.2022 р. у справі № 391/263/22.
31	Ухвала Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 17.08.2022 р. у справі № 138/1674/22.
32	Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 18.05.2022 р. у справі № 363/4128/21.
33	Ухвала Тростянецького районного суду Вінницької області від 20.04.2022 р. у справі № 147/199/22.
34	Ухвала Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 20.05.2022 р. у справі № 348/186/22.
35	Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 22.02.2022 р. у справі № 686/20171/21.
36	Ухвала Галицького районного суду Івано-Франківської області від 22.03.2022 р. у справі № 341/313/22.
37	Ухвала Могилів-Подільського суду Вінницької області від 21.09.2022 р. у справі № 138/1647/22.
38	Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 23.05.2022 р. у справі № 363/931/22.
39	Ухвала Хорольського районного суду Полтавської області від 23.06.2022 р. у справі № 548/419/22.
40	Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 23.06.2022 р. у справі № 496/3487/21.
41	Ухвала Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 23.09.2022 р. у справі № 688/1556/22.
42	Ухвала Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 25.03.2022 р. у справі № 192/1505/21.
43	Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 26.01.2022 р. у справі № 686/29196/21.

44	Ухвала Буринського районного суду Сумської області від 26.07.2022 р. у справі № 574/816/21.
45	Ухвала Долинського районного суду Івано-Франківської області від 28.03.2022 р. у справі № 350/2161/21.
46	Ухвала Хорольського районного суду Полтавської області від 29.06.2022 р. у справі № 548/776/22.
47	Ухвала Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 30.05.2022 р. у справі № 392/1696/21
48	Ухвала Болградського районного суду Одеської області від 30.06.2022 р. у справі № 497/977/22.
49	Ухвала Радивилівського районного суду Рівненської області від 30.06.2022 р. у справі № 568/381/22.
50	Ухвала Новосанжарського районного суду Полтавської області від 21.03.2022 р. у справі № 542/281/22.
51	Ухвала Суворовського районного суду міста Одеси від 19.01.2022 р. у справі № 523/13609/21.
52	Ухвала Кременецького районного суду Тернопільської області від 08.11.2023 р. у справі № 601/2603/23.
53	Ухвала Козятинського міськрайонного суду Вінницької області від 12.09.2023 р. у справі № 133/1663/23.
54	Ухвала Яготинського районного суду Київської області від 18.09.2023 р. у справі № 382/1489/23.
55	Ухвала Фрунзенського районного суду м.Харків від 02.07.2024 р. у справі № 645/6043/23.
56	Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 16.04.2024 р. у справі № 496/8780/23.
57	Ухвала Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 02.10. 2023 р. у справі № 629/5274/23.
58	Ухвала Любашівського районного суду Одеської області від 25.10.2023 р. у справі № 507/1706/3.
59	Ухвала Заліщицького районного суду Тернопільської області від 14.09.2023 р. у справі № 597/1582/23.
60	Ухвала Індустріального районного суду м.Дніпропетровська від 04.09.2023 р. у справі № 202/10305/23.
60	Ухвала Хотинського районного суду Чернівецької області від 25.12.2023 р. у справі № 724/2805/23.
61	Ухвала Нетішинського міського суду Хмельницької області від 31.10.2023 р. у справі № 679/1233/23.
62	Ухвала Приморського районного суду м.Одеси від 23.11.2023 р. у справі № 522/9180/3.
63	Ухвала Шевченківського районного суду міста Києва від 21.09.2023 р. у справі № 761/31518/23.
64	Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 10.10.2023 р. у справі № 127/26963/23.

65	Ухвала Індустріального районного суду м.Дніпропетровська від 22.09.2023 р. у справі № 202/7827/23.
66	Ухвала Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 14.12.2023 р. у справі № 175/3604/23.
67	Ухвала Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 20.09.2023 р. у справі № 279/4637/23.
68	Ухвала Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 26.10.2023 р. у справі № 154/2852/23.
69	Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 16.11.2023 р. у справі № 676/6852/23.
70	Ухвала Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 20.09.2023 р. у справі № 442/1465/23.
71	Ухвала Надвірнянського районного суду івано-Франківської області від 15.09.2023 р. у справі № 348/37/23.
72	Ухвала Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 12.10.2023 р. у справі № 682/1674/23.
73	Ухвала Голосіївського районного суду м.Києва від 25.10.2023 р. у справі № 752/18152/23.
74	Ухвала Буринського районного суду Сумської області від 20.11.2023 р. у справі № 574/857/23.
75	Ухвала Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 07.12.2023 р. у справі № 539/4793/.
76	Ухвала Хорольського районного суду Полтавської області від 11.09.2023 р. у справі № 548/800/23.
77	Ухвала Хорольського районного суду Полтавської області від 11.12.2023 р. у справі № 548/1808/23.
78	Ухвала Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 14.12.2023 р. у справі № 703/4910/23.
79	Ухвала Гайсинського районного суду Вінницької області від 02.11.2023 р. у справі № 129/2758/23.
80	Ухвала Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 16.06.2023 р. у справі № 383/771/22.
81	Ухвала Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 09.06.2023 р. у справі № 338/812/23.
82	Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 31.05.2023 р. у справі № 569/14501/21.
83	Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 16.05.2023 р. у справі № 161/5307/23.
84	Ухвала Яворівського районного суду Львівської області від 10.07.2023 р. у справі № 944/28/23.
85	Ухвала Канівського міськрайонного суду Черкаської області від 07.07.2023 р. у справі № 697/1175/21.
86	Ухвала Диканського районного суду Полтавської області від 05.07.2023 р. у справі № 529/855/23.

87	Ухвала Камянець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 21.04.2023 р. у справі № 676/2306/23.
88	Ухвала Андрушівського районного суду Житомирської області від 09.05.2023 р. у справі № 272/310/23.
89	Ухвала Млинівського районного суду Рівненської області від 27.04.2023 р. у справі № 566/583/22
90	Ухвала Камянець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 18.07.2023 р. у справі № 676/4615/23.
91	Ухвала Київського районного суду міста Одеси від 21.06.2023 р. у справі № 947/7288/23.
92	Ухвала Доманівського районного суду Миколаївської області від 15.05.2023 р. у справі № 475/833/22.
93	Ухвала Теофіпольського районного суду Хмельницької області від 24.05.2023 р. у справі № 685/222/23.
94	Ухвала Любашівського районного суду Одеської області від 20.04.2023 р. у справі № 507/429/23.
95	Ухвала Буринського районного суду Сумської області від 04.04.2023 р. у справі № 584/732/22.
96	Ухвала Нетішинського міського суду Хмельницької області від 31.05.2023 р. у справі № 679/348/23.
97	Ухвала Хорольського районного суду Полтавської області від 1.04.2023 р. у справі № 548/629/21.
98	Ухвала Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 15.06.2023 р. у справі № 703/1890/23.
99	Ухвала Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 18.04.2023 р. у справі № 391/52/23.
100	Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 11.04.2023 р. у справі № 686/3211/21.
101	Ухвала Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 10.07.2023 р. у справі № 338/748/23.
102	Ухвала Київського районного суду міста Одеси від 11.04.2023 р. у справі № 947/7239/23.
103	Ухвала Київського районного суду міста Одеси від 24.04.2023 р. у справі № 947/10165/23.
104	Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 01.08.2023 р. у справі № 473/3712/22.
105	Ухвала Київського районного суду міста Одеси від 01.08.2023 р. у справі № 947/23552/23.
106	Ухвала Ямпільського районного суду Вінницької області від 01.08.2023 р. у справі № 153/134/22.
107	Ухвала Машівського районного суду Полтавської області від 01.08.2023 р. у справі № 948/814/22.
108	Ухвала Соснівського районного суду м.Черкаси від 01.08.2023 р. у справі № 712/5348/23.

109	Ухвала Сихівського районного суду м.Львова від 01.08.2023 р. у справі № 464/4455/23.
110	Ухвала Ленінського районного суду м.Кіровограда від 01.08.2023 р. у справі № 390/967/23.
111	Ухвала Локачинського районного суду Волинської області від 31.07.2023 р. у справі № 154/2652/22.
112	Ухвала Козятинського міськрайонного суду Вінницької області від 01.08.2023 р. у справі № 133/1701/19.
113	Ухвала Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 01.08.2023 р. у справі № 539/3506/23.
114	Ухвала Приморського районного суду м.Одеси від 31.07.2023 р. у справі № 522/1401/23.
115	Ухвала Автозаводського районного суду м.Кременчука від 31.07.2023 р. у справі № 524/4184/23.
116	Ухвала Борзнянського районного Чернігівської області від 31.07.2023 р. у справі № 730/638/23.
117	Ухвала Великомихайлівського районного суду Одеської області від 30.03.2024 р. у справі № 498/503/22.
118	Ухвала Жовтневого районного суду м.Дніпропетровська від 30.03.2023 р. у справі № 201/2957/23.
119	Ухвала Зарічного районного суду м.Суми від 29.03.2023 р. у справі № 591/5612/22.
120	Ухвала Комінтернівського районного суду Одеської області від 29.03.2023 р. у справі № 504/1097/23.
121	Ухвала Київського районного суду м.Одеси від 29.03.2023 р. у справі № 947/22377/22.
122	Ухвала Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 29.03.2023 р. у справі № 192/641/22.
123	Ухвала Приморського районного суду м.Одеси від 29.03.2023 р. у справі № 522/17098/22.

124	Ухвала Черкаського районного суду Черкаської області від 29.03.2023 р. у справі № 707/555/23.
125	Ухвала Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 30.03.2023 р. у справі № 227/326/23.
126	Ухвала Броварського міськрайонного суду Київської області від 30.03.2023 р. у справі № 361/2444/22.
127	Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області від 05.09.2024 р. у справі № 677/1182/24.
128	Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області від 28.08.2024 р. у справі № 677/1242/24.
129	Ухвала Ковпаківського районного суду міста Суми від 27.08.2024 р. у справі № 592/11230/24.
130	Ухвала Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 03.09.2023 р. у справі № 539/4532/23.
131	Ухвала Овідіопольського районного суду Одеської області від 21.08.2024 р. у справі № 509/2219/24.
132	Ухвала Костопільського районного суду Рівненської області від 29.08.2024 р. у справі № 564/1576/24.
133	Ухвала Кременчуцького суду Полтавської області від 20.08.2024 р. у справі № 536/950/24.
134	Ухвала Березівського районного суду Одеської області від 29.08.2024 р. у справі № 494/1416/24.
135	Ухвала Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 05.09.2024 р. у справі № 442/6640/24.
136	Ухвала Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 10.09.2024 р. у справі № 442/6504/24.
137	Ухвала Пирятинського районного суду Полтавської області від 21.08.2024 р. у справі № 544/1472/24.
138	Ухвала Миронівського районного суду Київської області від 22.08.2024 р. у справі № 371/883/24.
139	Ухвала Пустомитівського районного суду Львівської області від 29.08.2024 р. у справі № 450/2915/24.
140	Ухвала Октябрського районного суду м.Полтави від 02.09.2024 р. у справі № 554/2296/24.
141	Ухвала Фастівського міськрайонного суду Київської області від 21.08.2024 р. у справі № 381/2707/24.
142	Ухвала Сахновщинського районного суду Харківської області від 26.08.2024 р. у справі № 634/676/23.
143	Ухвала Монастирищенського районного суду Черкаської області від 03.09.2024 р. у справі № 702/651/24.
144	Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м.Дніпропетровська від 10.09.2024 р. у справі № 199/6558/24.
145	Ухвала Соснівського районного суду м.Черкаси від 04.09.2024 р. у справі № 712/9487/24.

146	Ухвала Залізничного районного суду м.Львова від 06.09.2024 р. у справі № 462/5015/24.
147	Ухвала Орджонікідзевського районного суду м.Запоріжжя від 26.08.2024 р. у справі № 335/6596/24.
148	Ухвала Центрально-Міського районного суду м.Кривого Рогу Дніпропетровської області від 22.08.2024 р. у справі № 216/5218/24.
149	Ухвала Червоноармійського районного суду Житомирської області від 04.09.2024 р. у справі № 292/825/24.
150	Ухвала Бродівського районного суду Львівської області від 10.09.2024 р. у справі № 439/1610/24.
151	Ухвала Корольовського районного суду м.Житомира від 10.09.2024 р. у справі № 296/5187/4.
152	Ухвала Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 10.09.2024 р. у справі № 383/952/24.
153	Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 09.09.2024 р. у справі № 363/2822/23.
154	Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області від 10.09.2024 р. у справі № 677/445/23.
155	Ухвала Великобагачанського районного суду Полтавської області від 30.08.2024 р. у справі № 525/855/24.
156	Ухвала Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 1.08.2024 р. у справі № 629/3954/4.
157	Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 08.05.2024 р. у справі № 161/3063/24.
158	Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 13.08.2024 р. у справі № 161/10215/24.
159	Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 28.02.2024 р. у справі № 373/285/24.
160	Ухвала Броварського міськрайонного суду Київської області від 08.02.2024 р. у справі № 361/4696/23.
161	Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 29.04.2024 р. у справі № 149/4213/23.
162	Ухвала Хустського районного суду Закарпатської області від 05.06.2024 р. у справі № 309/2308/24.
163	Ухвала Маньківського районного суду Черкаської області від 22.02.2024 р. у справі № 701/1167/23.
164	Ухвала Маньківського районного суду Черкаської області від 01.07.2024 р. у справі № 701/491/24.
165	Ухвала Бобровицького районного суду Чернігівської області від 08.08.2024 р. у справі № 729/1072/24.
166	Ухвала Черкаського районного суду Черкаської області від 21.05.2025 р. у справі № 707/863/24.
167	Ухвала Першотравневого районного суду м.Чернівці від 19.03.2024 р. у справі № 725/1491/24.

168	Ухвала Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 26.03.2024 р. у справі № 391/52/24.
169	Ухвала Заводського районного суду м.Миколаєва від 21.03.2024 р. у справі № 487/2495/24.
170	Ухвала Деснянського районного суду м.Києва від 06.03.2024 р. у справі № 754/748/24.
171	Ухвала Андрушівського районного суду Житомирської області від 23.01.2024 р. у справі № 291/391/22.
172	Ухвала Костопільського районного суду Рівненської області від 29.05.2024 р. у справі № 564/1577/24.
173	Ухвала Дунаєвецького районного суду Хмельницької області від 25.03.2024 р. у справі № 674/287/24.
174	Ухвала Диканського районного суду Полтавської області від 31.07.2024 р. у справі № 529/573/24.
175	Ухвала Черкаського районного суду Черкаської області від 14.08.2024 р. у справі № 707/2144/24.
176	Ухвала Миколаївського районного суду Одеської області від 29.02.2024 р. у справі № 508/989/20.
177	Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 19.08.2024 р. у справі № 199/5200/24.
178	Ухвала Чечельницького районного суду Вінницької області від 16.08.2024 р. у справі № 151/548/24.
179	Ухвала Долинського районного суду Івано-Франківської області від 16.08.2024 р. у справі № 343/704/24.
180	Ухвала Царичанського районного суду Дніпропетровської області від 16.08.2024 р. у справі № 196/1054/24.
181	Ухвала Деснянського районного суду м.Києва від 15.08.2024 р. у справі № 754/1369/24.
182	Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 15.08.2024 р. у справі № 369/12730/22.
183	Ухвала Комсомольського міського суду Полтавської області від 15.08.2024 р. у справі № 534/1034/24.
184	Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.08.2024 р. у справі № 161/15183/24.
185	Ухвала Ізяславського районного суду Хмельницької області від 09.08.2024 р. у справі № 675/1191/24.
186	Ухвала Новозаводського районного суду м.Чернігова від 09.08.2024 р. у справі № 751/4712/24.
187	Ухвала Святошинського районного суду м.Києва від 09.08.2024 р. у справі № 759/14863/24.
188	Ухвала Барвінківського районного суду Харківської області від 09.08.2024 р. у справі № 611/714/24.
189	Ухвала Барського районного суду Вінницької області від 08.08.2024 р. у справі № 125/962/24.

190	Ухвала Решетилівського районного суду Полтавської області від 08.08.2024 р. у справі № 546/612/24.
191	Ухвала Ічнянського районного суду Чернігівської області від 08.08.2024 р. у справі № 733/1126/24.
192	Ухвала Зарічного районного суду м.Суми від 08.08.22024 р7 у справі № 591/7766/24.
193	Ухвала Чечельницького районного суду Вінницької області від 08.08.2024 р. у справі № 151/209/24.
194	Ухвала Галицького районного суду м.Львова від 01.08.2024 р. у справі № 461/5814/24.
195	Ухвала Локачинського районного суду Волинської області від 01.08.2024 р. у справі № 154/4492/23.
196	Ухвала Знамянського міськрайонного суду Кіровоградської області від 01.08.2024 р. у справі № 398/4255/19.
197	Ухвала Жовтневого районного суду міста Кривого Року Дніпропетровської області від 01.08.2024 р. у справі № 212/6207/24.
198	Ухвала Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 01.08.2024 р. у справі № 345/4176/24.
199	Ухвала Новоселицького районного суду Чернівецької області від 01.08.2024 р. у справі № 720/1184/23.
200	Ухвала Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 01.08.2024 р. у справі № 285/3433/24.

ВІДОМОСТІ

на запит здобувачки щодо обліку даних за цивільними позовами
у кримінальному провадженні

НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ

вул. Князів Острозьких, 8, корпус 30, м. Київ, 01010, тел.: (044) 280-40-95, 254-23-31

E-mail: info@nasmk.gov.ua, сайт: www.nasmk.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37956207

від _____ 20__ р. № _____ На № _____ від _____ 20__ р.

Таранець Ксенія Олександрівні
02072, м. Київ, пр-т. М. Бажана, буд. 14, кв. 49
E-mail: Lev.ksenii@gmail.com

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) розглянула Вашу заяву про надання статистичних даних від 27.03.2024 (вх. №56/ОЗІ від 29.03.2024) та повідомляє про відсутність в Комісії інформації щодо кримінальних проваджень, у яких юридична особа адміністратор за випуском облігацій був визнаний потерпілою особою від кримінального правопорушення, та яким було б подано цивільний позов у кримінальному провадженні.

Разом з цим, Ваша заява про надання статистичних даних від 27.03.2024 була переслана за належністю Національній поліції України.

Керівник апарату Комісії

Оксана САХНАЦЬКА

вх.: Масуренко І. Ю.
тел.: 280-84-16

ДОКУМЕНТ СЕД АСОКД

Сертифікат 4FD48FD5E1BA73A04000004D93000084DC0100

Підписувач: Сахнацька Оксана Андріївна

Дійсний з 11.05.2024 15:44:40 по 11.05.2024 15:44:40

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

№ 14/01/7869 від 03.04.2024

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел.: (044) 277-76-86, факс: (044) 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: <http://www.dsa.court.gov.ua>, код ЄДРПОУ: 26255795

14.03.2024 № Т586-24-615/24
на № _____ від _____

Ксенії Таранець

lev.kseniia@gmail.com

Про розгляд звернення від 04.03.2024

Шановна Ксеніє Олександрівно!

За результатами розгляду Вашого звернення про надання статистичних даних щодо здійснення судочинства, а також матеріалів аналізу судової статистики ДСА України в межах повноважень повідомляю.

Відповідно до статей 128, 129 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за завдану шкоду.

Форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, установленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими КПК України.

Ухвалюючи вирок, суд залежно від доведеності підстав і розміру позову задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому.

Отже, цивільний позов у кримінальному провадженні є частиною обвинувального висновку. Порядок його оскарження загальний – як для вироків.

ДСА України, виконуючи повноваження в частині ведення судової статистики, формує узагальнену інформацію стосовно руху судових справ (проваджень) в місцевих та апеляційних судах.

На підставі зазначеного кількість цивільних позовів, поданих у кримінальному провадженні, обліковується у довідці до розділу 1 форми звітності № 1-к "Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження", затвердженої наказом ДСА України від 23.06.2018 № 325.

У звітності апеляційних судів облік перегляду цивільного позову окремо не здійснюється.

Зведена звітність ДСА України оприлюднюється. Ознайомитись із наявною у звітності судів інформацією можливо на вебпорталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

Водночас повідомляємо, що надання інформації стосовно аналізу судової статистики, узагальнення судової практики та правозастосування виходить за межі повноважень ДСА України, визначених статтею 152 Закону України "Про судоустрій і статус судів".

Відповідно до статті 36 згаданого Закону Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Верховний Суд, зокрема: здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики; забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом тощо.

Ураховуючи викладене, у частині надання відповідної запитуваної інформації рекомендуємо звернутися за належністю до Верховного Суду.

Відповідно до статей 15 і 19 Закону України "Про звернення громадян" у разі незгоди з рішенням, прийнятим за результатами розгляду Вашого звернення, Ви маєте право на оскарження його у встановленому Законом порядку.

З повагою

Т. в. о. Голови
Державної судової
адміністрації України

Максим ПАМПУРА

КИЇВСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД

вул. Солом'янська, 2-А, м. Київ, 03110, тел./факс 0 (44) 284 15 77
e-mail: inbox@kas.gov.ua, inbox@kia.court.gov.ua, web: kas.gov.ua, код ЄДРПОУ 42258617

05.03.2024 № 02-16/122/2024

Ксенії Таранець

Lev.kseniia@gmail.com

У Київському апеляційному суді розглянуто Ваше звернення від 21.02.2024 (вх. № 26600 від 26.02.2024).

Як вбачається з довідки управління аналітичної та архівної роботи Київського апеляційного суду від 01.03.2024 № 45-09/109/24, облік статистичних даних у Київському апеляційному суді здійснюється відповідно до статистичної звітності, затвердженої наказами Державної судової адміністрації України.

Згідно з розділом 1 «Кримінальне провадження щодо перегляду судових рішень за апеляційними скаргами» статистичної форми звіту № 2-к «Звіт судів апеляційної інстанції про розгляд апеляційних скарг у порядку кримінального провадження», затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 23.06.2018 № 325 «Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами», Київським апеляційним судом у 2022 році розглянуто 7337 кримінальних проваджень за апеляційними скаргами, а у 2023 році – 11 217 кримінальних проваджень за апеляційними скаргами.

Крім того, зазначаємо, що відповідно до статистичних звітів облік інформації за вказаними параметрами, а саме кількість проваджень, які стосувались апеляційного оскарження вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні, кількість судових рішень, постановлених судом апеляційної інстанції з вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні, не передбачено.

З огляду на зазначене Київський апеляційний суд позбавлений можливості надати запитувані статистичні дані за критеріями, визначеними вище.

Керівник апарату

Олег РАДЧЕНКО

Класова Марка 0 (44) 284 15 77

Підписувач: Радченко Олег Миколайович
Сертифікат: 30703531AC072D0C04000000C16C090045C31B00
Дійсний до: 06.11.2025

Київський апеляційний суд

8 24 0000 000248 2 254 6

АСЕД "Апеляція"

ВЕРХОВНИЙ СУД

КАСАЦІЙНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД

вул. П. Орлика, 4-А, м. Київ, 01043, тел. (044) 253 03 14, тел./факс (044) 253 86 20

e-mail: kks@supreme.court.gov.ua

Код ЄДРПОУ 41721784

№ 51-1097сі24

Таранець Ксенії Олександрівні

просп. М. Бажана, 14, кв. 49,
м. Київ, 02072

Lev.ksenii@gmail.com

У відповідь на Вашу заяву від 21 лютого 2024 року, яка надійшла на адресу Касаційного кримінального суду Верховного Суду 23 лютого 2024 року (вх. № 72/0/165-24), повідомляємо про таке.

Відповідно до інформації, наданої відділом аналізу судової статистики департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду, зазначаємо, що зі статистичними даними про рух процесуальних звернень і кримінальних проваджень у Касаційному кримінальному суді Верховного Суду у 2022 – 2023 роках можна ознайомитися на офіційному веб-сайті Верховного Суду в розділі «Діяльність» (підрозділ «Судова практика і статистика», рубрика «Судова статистика») та за посиланням (https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika/), де розміщено електронні копії статистичної звітності Суду.

Щодо статистичних даних касаційної інстанції стосовно вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні інформуємо, що офіційна статистична звітність Касаційного кримінального суду Верховного Суду формується відповідно до наказу керівника Апарату

ВЕРХОВНИЙ СУД
КАСАЦІЙНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД
124/0/158-24 від 29.02.2024

Верховного Суду від 25 червня 2018 року № 91-ОД «Про організаційне забезпечення формування статистичних звітів Верховного Суду» та не виокремлює кримінальні провадження, у яких пред'явлено цивільний позов. У зв'язку із цим Верховний Суд не володіє запитованою Вами статистичною інформацією, оскільки така інформація не створюється та не формується автоматично.

Додатки:

- 1. Копія свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю від 27 березня 2012 року № 4919 на 1 арк. в 1 прим.*
- 2. Копія посвідчення аспіранта від 1 жовтня 2022 року № 035/198 на 1 арк. в 1 прим.*

Заступник керівника Апарату
Верховного Суду – керівник секретаріату
Касаційного кримінального суду

Юрій ХІМ'ЯК

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
e-mail: office@gp.gov.ua; web: www.gp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034051

17.04.2024 № 24/3-874/ВІС-24

На № _____ від _____

Ксенія Таранець
lev.kseniia@gmail.com

Ваш запит, який надійшов з Національної Поліції України, про надання статистичних даних щодо кількості кримінальних проваджень, у яких юридична особа адміністратор за випуском облігацій був визнаний потерпілою особою від кримінального правопорушення та яким було подано цивільний позов у кримінальному провадженні, станом на дату надання відповіді, а також з інших питань, розглянуто в межах компетенції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічною є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Закон не передбачає здійснення підрахунків, аналізу та узагальнень за запитуваними критеріями, тобто створення нової інформації.

Визначальним для публічної інформації є те, що вона повинна бути заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Статистичною звітністю про роботу органів прокуратури та іншими організаційно-розпорядчими документами не передбачено ведення обліку та створення даних за запитуваними критеріями.

Ураховуючи викладене, надати запитувану інформацію в порядку Закону України «Про доступ до публічної інформації» не видається можливим.

У разі незгоди з отриманою відповіддю, відповідно до ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» Ви маєте право оскаржити її до керівництва Офісу Генерального прокурора або до суду.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

Наталія ТЄЛІЧКО

Офіс Генерального прокурора
17.04.2024 №27/3-874ВІС-24

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Адреса: вул. Жилинська, 120 А, м. Київ, 01032
Тел/факс: +38 044 597 09 30; e-mail: info@nsj.gov.ua
Код ЄДРПОУ 37451388

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. ректора Національної школи
суддів України

Н. Г. Шукліна

« 17 » вересня 2024 р.

АКТ

про впровадження у навчальний і науковий процес
Національної школи суддів України результатів дисертаційного
дослідження Таранець Ксенії Олександрівни на тему: «Доступ до правосуддя
цивільного позивача у кримінальному процесі», поданого на здобуття освітньо-
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

кандидата юридичних наук, заслуженого юриста України, начальника відділу
підготовки суддів Національної школи суддів України — Балаклицького І. І.;

кандидата юридичних наук, начальника відділу науково-методичного забезпечення
діяльності судів та органів суддівського врядування Національної школи суддів
України — Шамрай О. В.;

кандидата юридичних наук, головного спеціаліста відділу початкової підготовки
суддів Національної школи суддів України — Нечипорук С. В.

склала цей акт про те, що положення, висновки, пропозиції та рекомендації,
сформульовані у дисертаційному дослідженні Таранець Ксенії Олександрівни на тему
«Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі» є вагомим
внеском у розвиток науки і впроваджені в науково-дослідну та навчальну діяльність
Національної школи суддів України.

Сформульовані авторкою положення і висновки є науково обґрунтованими та в
частині забезпечення ефективного управління розглядом справ у кримінальному
судочинстві використані для змістовно-методичного забезпечення підготовки суддів та
кандидатів на посаду судді, а також для науково-методичного забезпечення підготовки

викладачів (тренерів).

З науковим доробком, що міститься в дисертаційному дослідженні, ознайомлені викладачі Національної школи суддів України, а також співробітники відділів науково-методичного забезпечення діяльності судів та органів суддівського врядування, наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти, спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підготовки суддів.

У навчальному процесі Національної школи суддів України застосовуються результати дослідження Таранець К. О., викладені в наступних роботах і що відображають основні положення її дисертаційного дослідження:

1. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal of Human rights*. No.4. 2023. P. 72-77.
2. Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України". *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія "Право". Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.
3. Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини". *Науково-виробничий журнал Держава і регіони*. Серія: *Право*. 2023. №1 (79). С. 223-229.
4. Таранець К.О. Суб'єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. №2. 2024. С.285-292.
5. Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 5 (57). P. 236-241.
6. Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. *Сімдесят другі економіко-правові дискусії*. Серія: *Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Львів, Україна – м.Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО "Наукова спільнота"; WSSG w Przeworsku. – Львів : ФО-П Шпак В.Б. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.
7. Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м.Хмельницький 26 травня 2023 р.). Х., 2023. С.87-90.

8. Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57)*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль – м. Опале, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.
9. Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. *“Russia-Ukraine War: Consequences for the World”*: матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.

Начальник відділу підготовки суддів,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

 І. І. Балаклицький

Начальник відділу науково-методичного
забезпечення діяльності судів та органів
суддівського врядування,
кандидат юридичних наук

 О. В. Шамрай

Головний спеціаліст відділу початкової
підготовки суддів,
кандидат юридичних наук

 С. В. Нечипорук

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**вировадження результатів дисертаційного дослідження
 в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
 2. Ольга КОВАЛЬОВА, декан факультету №1, доктор юридичних наук, доцент
 3. Андрій ШУЛЬГА, доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4, кандидат юридичних наук, доцент

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу та криміналістики ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка Таранець Кесії Олександрівни представлені у вигляді дисертації та наукових публікацій за темою «Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі» поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань права за спеціальністю 081 «Право» використовуються у науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень спрямованих на подальший розвиток питань щодо доступу до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі.

У фахових виданнях надруковані наукові статті здобувача:

– Таранець К. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal of Human rights*. No.4. 2023. P. 72-77.

– Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України”. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія “Право”, Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.

– Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини”. *Науково-виробничий журнал Держава і регіони*. Серія: Право. 2023, №1 (79). С. 223-229.

– Таранець К.О. Суб’єктна процесуальна особливість адміністратора за винуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. №2. 2024. С.285-292.

– Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 5 (57). P. 236-241.

Апробація окремих положень та висновків наукової роботи була забезпечена участю здобувача у наукових (науково-практичних) заходах:

– Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (м. Львів, Україна – м.Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО "Наукова спільнота"; WSSG w Przeworsku. – Львів : ФО-П Шлак В.Б. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.

– Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м.Хмельницький 26 травня 2023 р.). X., 2023. С.87-90.

– Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль –м. Ополь, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.

– Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. "Russia-Ukraine War: Consequences for the World": матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м.Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.

Голова комісії:

Ганна БУГА

Члени комісії:

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Ольга КОВАЛЬОВА

Андрій ШУЛЬГА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Директор навчально-наукового
 інституту права Державного
 податкового університету
 Васиць Топчій
 «_____» _____ 2024 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційної роботи Таранець Ксенії
 Олександрівни на тему «Доступ до правосуддя цивільного позивача у
 кримінальному процесі» у освітній процес навчально-наукового інституту
 права Державного податкового університету**

Комісія у складі: заступника директора навчально-наукового інституту права з навчально-методичної роботи, к.ю.н., доцента Лугіної Н. А., гаранта освітньої програми «Правове регулювання публічних та приватних відносин», к.ю.н., доцента Гарбінської-Руденко А. В., завідувача кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н., професора Дідківської Г.В. склали цей акт про те, що опубліковані результати дисертаційного дослідження Таранець Ксенії Олександрівни на тему «Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі», поданого на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», використовувалися у освітньому процесі під час підготовки та проведення лекційних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Судові та правоохоронні органи», «Кримінально-правова характеристика корупції», «Кримінальне процесуальне право України», «Доказування у кримінальному провадженні» для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання галузі знань 08 Право спеціальності 081 «Право» за освітньою програмою «Правове регулювання публічних та приватних відносин» Державного податкового університету, а саме:

1. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal of Human rights*. No.4. 2023. P. 72-77.

2. Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України». *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія "Право". Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.

3. Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини». *Науково-виробничий журнал Держава і регіони. Серія: Право*. 2023. №1 (79). С. 223-229.

4. Таранець К.О. Суб'єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. №2. 2024. С.285-292.

5. Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 5 (57). Р. 236-241.

6. Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. *Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Львів : ФО-П Шпак В.Б. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.

7. Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький 26 травня 2023 р.). Х., 2023. С.87-90.

8. Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль – м. Ополе, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.

9. Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. *“Russia-Ukraine War: Consequences for the World”*: матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.

Комісія підтверджує, що сформульовані за результатами дослідження Таранець Ксенії Олександрівни пропозиції, висновки, рекомендації використані при формуванні навчально-методичного забезпечення та проведенні навчальних занять.

Заступник директора ІІІ права
з навчально-методичної роботи,
к.ю.н., доцент

Наталія ЛУГІНА

Гарант освітньої програми
«Правове регулювання публічних та
приватних відносин»,
к.ю.н., доцент

Альона ГАРБІНСЬКА-РУДЕНКО

Завідувач кафедри
кримінального права та процесу,
д.ю.н., професор

Галина ДІДКІВСЬКА

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
 ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
 E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 598201720344281002200032328 в ДКСУ у м. Києві.
 МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перша проректорка
 Хмельницького університету
 управління та права імені Леоніда
 Юзькова, кандидатка наук з
 державного управління, доцентка

Ірина КОВТУН

«25» вересня 2024 року

АКТ

**про реалізацію результатів наукових досліджень
 Таранець Ксенії Олександрівни
 на тему: «Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному
 процесі»**

Комісія у складі: голови, декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Захарчука Віктора Миколайовича, членів комісії: завідувача кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, професора Крушинського Сергія Антоновича, професора кафедри кримінального права та процесу, доктора юридичних наук, професора Циганюк Юлії Володимирівни стверджує цим актом, що розроблені в ході дисертаційного дослідження Таранець Ксенії Олександрівни наукові положення і висновки з теми «Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі» були детально вивчені колективом кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова і застосовуються у навчальному процесі.

Зокрема, дисертантом було надано комісії для ознайомлення наступні наукові публікації:

1. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal of Human rights*. No.4. 2023. P. 72-77.
2. Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України”. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія “Право”. Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.
3. Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини”. *Науково-виробничий журнал Держава і регіони*. Серія: Право. 2023. №1 (79). С. 223-229.
4. Таранець К.О. Суб’єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. №2. 2024. С.285-292.
5. Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 5 (57). P. 236-241.
6. Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. *Сімдесят другі економіко-правові дискусії*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (м. Львів, Україна – м.Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Львів ; ФО-П Шпак В.Б. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.
7. Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м.Хмельницький 26 травня 2023 р.). Х., 2023. С.87-90.
8. Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57)*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль –м. Ополе, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.
9. Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. *“Russia-Ukraine War: Consequences for the World”*: матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м.Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.

Наведені наукові публікації були використані під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Теорія та практика кримінального судочинства», «Особливі порядки кримінального провадження», у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Теоретичні положення та висновки, запропоновані Таранець К. О. використовуються для підготовки робочих програм та навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Теорія та практика кримінального судочинства», «Особливі порядки кримінального провадження», для студентів юридичного факультету денної та заочної форм навчання. Включення до зазначених матеріалів положень та висновків, які містяться у дисертації, сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу студентами університету, які навчаються за спеціальностями 081 Право та 293 Міжнародне право.

Голова комісії

декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

Члени комісії

завідувач кафедри кримінального
права та процесу
кандидат юридичних наук, професор

Сергій КРУШИНСЬКИЙ

професор кафедри кримінального
права та процесу
доктор юридичних наук, професор

Юлія ЦИГАНЮК

Підпис *Таранець К. О.*
ЗАСВІДЧУЮ
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис *Сергій Крушинський*
ЗАСВІДЧУЮ
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис *Юлія Циганюк*
ЗАСВІДЧУЮ
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі»
в освітній процесі Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга ГАПОНЮК, начальник навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент

2. Ольга КОВАЛЬОВА, гарант освітньо-професійної програми Право (поліцейські) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти студента «бакалавр» галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право», доктор юридичних наук, доцент

3. Ольга МЕРДОВА, гарант освітньо-професійної програми Правоохоронна діяльність (поліцейські) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти студента «бакалавр» галузі знань 26 «Цивільна безпека» зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність», кандидат юридичних наук, професор

2. Комісія встановила:

Результати наукового дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу та криміналістики ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка Таранець Ксенія Олександрівна «Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі» використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ як методологічне підґрунтя для забезпечення викладання освітніх компонентів освітньо-професійних програм за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право; ОК 21 «Кримінальний процес» та спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність галузі знань 26 Цивільна безпека; ОК 14 «Кримінальний процес».

Зокрема, використовуються наукові праці здобувача за результатами дисертаційного дослідження:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them, *Visegrad Journal of Human rights*, No.4. 2023. P. 72-77.

2. Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України". *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія "Право". Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.

3. Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через прізму практики Європейського суду з прав людини". *Науково-виробничий журнал Держава і регіони. Серія: Право*, 2023, №1 (79), С. 223-229.

4. Таранець К.О. Суб'єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*, №2, 2024. С.285-292.

5. Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*, 2023, № 5 (57). Р. 236-241.

Праці авторського характеру:

1. Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. *Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Львів, Україна – м.Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО "Наукова спільнота"; WSSG w Przeworsku. – Львів : ФО-11 Шпак В.В. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.

2. Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м.Хмельницький 26 травня 2023 р.). Х., 2023. С.87-90.

3. Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль –м. Ополе, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.

4. Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. *"Russia-Ukraine War: Consequences for the World": матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції* (м.Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.

Голова комісії:

Ганна БУІА

Члени комісії:

Ольга ГАПОНОК

Ольга КОВАЛЬОВА

Ольга МЕРДОВА

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

Таранець К.О.
Lev.kseniia@gmail.com

Шановна Ксеніє Олександрівно!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності розглянуто зміни до Кримінального процесуального кодексу України, підготовлені Вами у межах здійснення дисертаційного дослідження на тему: «Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному процесі».

За результатами розгляду інформуємо, що законодавчі пропозиції, зроблені в межах дисертаційного дослідження, надані народним депутатам України – членам Комітету для ознайомлення.

З повагою
Голова Комітету

С. Іонушас

ЕАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинович
Сертифікат: 268264KACD3103E164090006D8512F0053A4E10
Дійсний до: 20.12.2024 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2024/216852 від 03.10.2024

1677121

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України:

1. Таранець К.О. Застосування міжнародних стандартів і методик визначення розміру майнової шкоди за цивільними позовами у кримінальних провадженнях щодо осіб, які постраждали від збройної агресії проти України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія “Право”. Випуск 79 (5) 2023. С.363-368.

2. Таранець К.О. Окремі аспекти забезпечення права на доступ до правосуддя через призму практики Європейського суду з прав людини. *Науково-виробничий журнал Держава і регіони*. Серія: Право. 2023. №1 (79). С. 223-229.

3. Таранець К.О. Суб’єктна процесуальна особливість адміністратора за випуском облігацій як цивільного позивача у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. №2. 2024. С.285-292.

4. Кучинська О. П., Таранець К.О. Доступ до правосуддя цивільного позивача у кримінальному провадженні в умовах правового режиму воєнного стану: судова практика. Електронне наукове видання “Аналітично-порівняльне правознавство”. № 5. 2023. С. 547-551. / *Особистий внесок здобувача – авторці належить розробка аналізу висновків щодо концептуальних позицій Європейського Суду з прав людини у категоріях справ, що пов’язані з правом доступу потерпілої особи до правосуддя та судового імунітету держави/.*

Статті в іноземних виданнях:

5. Таранець К. Загальнотеоретичні аспекти застосування методик розрахунку розміру моральної шкоди за цивільним позовом у кримінальному провадженні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 5 (57). P. 236-241.

6. Taranets K. On the issue of procedural legal advocacy of a civil plaintiff in criminal proceedings: doctrine and practical problems, ways to overcome them. *Visegrad Journal of Human rights*. No.4. 2023. P. 72-77.

Відомості про апробацію дослідження:

7. Таранець К.О. Практика Європейського суду з прав людини у питанні забезпечення права на доступ до правосуддя. *Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Львів, Україна – м.Переворськ, Польща, 21-22 лютого 2023 р.) / [редкол.: О.Патряк та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Львів : ФО-П Шпак В.Б. – 214 с. – ISSN 2522-963X. 60-64.

8. Таранець К.О. До питання про форму цивільного позову у кримінальному провадженні. *Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м.Хмельницький 26 травня 2023 р.). Х., 2023. С.87-90.

9. Таранець К.О. Окремі питання визначення моральної шкоди і застосування сучасних методик у кримінальному процесі. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 53): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль 18-19 вересня 2023 р.).

10. Таранець К.О. Дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 57): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль – м. Ополе, 16-17 січня 2024 р.) С. 64-68.

11. Таранець К.О. Окремі аспекти права на відшкодування процесуальних витрат цивільного позивача у кримінальному провадженні. *“Russia-Ukraine War: Consequences for the World”*: матеріали IV Міжнародно науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 1-2 лютого 2024 р.) С.132-135.